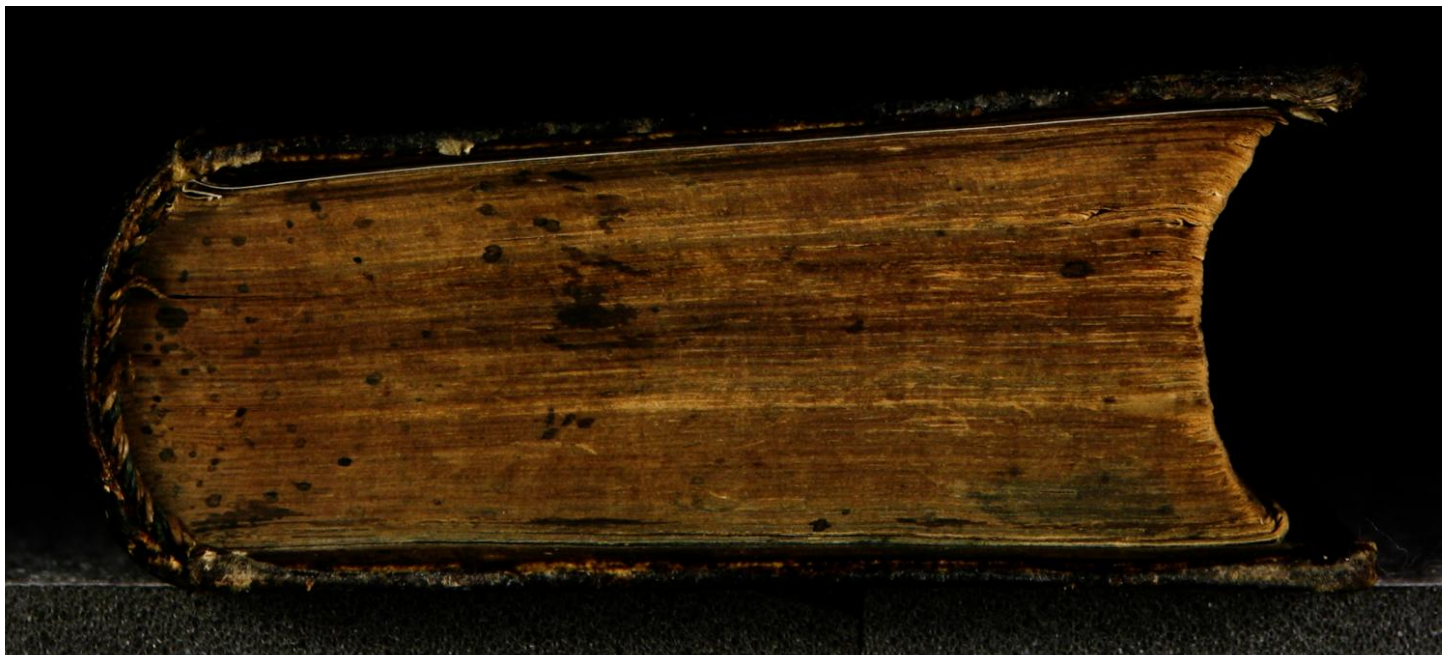
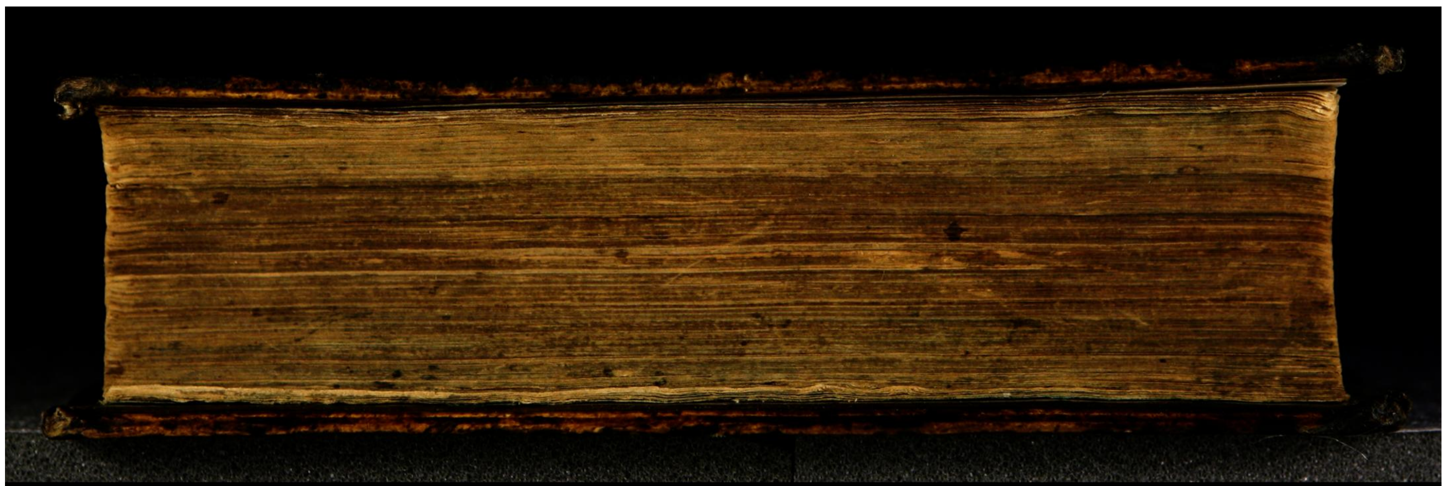

COMMENTARIUS IN UTRAMQUE EPISTOLAM PAU-LI AD THESSALONI-CENSES, SCRIPTUS

A

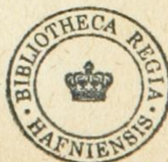
NICOLAO HEMMINGIO.

WITEBERGÆ
EXCUDEBAT IOHANNES
CRATO.

ANNO M. D. LXVI.

Kay Høegs Samling
1976

REVERENDO VIRO, PIETATE, DOCTRINA ET VIRtute præstanti, Magistro Nicolao Casparo VVibergio, Dioecesios Othoniensis Episcopo vigilantissimo, fratri suo in Christo carissimo, Gratiam & Pacem precatur

NICOLAVS HEMMINGIVS.

VM homo sit conditus ad societatem, et nulla societas sine mutuis officijs incolumis esse queat, ipsa natura duce homines intelligunt gratitudinem, qua rependūtur beneficia, maximam virtutem esse. Hac enim sublata ipsam omnium virtutum reginam iusticiam è medio tolli necesse est. Etsi autem, natura magistra, lex gratitudinis omnes ex æquo obligat: Tamen, proh dolor, in hac omnium rerum confusione perpauci sunt, qui honestissimæ & sanctissimæ de reddenda gratia legi obtemperant. Quare non immerito Pindarus sua ætate conqueritur, Παλαῖα εὕδει χάρις ἀμνάμονες

μονες ἢ ϐροτοὶ. acceptæ vel leuissimæ iniuriæ nemo non memor existit, sed beneficij vel maximi percepti memoria aut nulla aut pertenuis in diem durat, præsertim apud eos, qui spiritu Christi non ducuntur. Siquidem hi suo carnali iudicio et corrupto feruntur semper in deterius, Hoc cũ animaduerterent Philosophi, nihil non fecerunt, vt homines ad gratitudinis legem reuocarent. aliâs enim apologos proposuerunt, aliâs animalium historias de gratitudine commendarunt, aliâs pœnas statutas in ingratos exaggerarunt, Breuiter, veris & fictis rationibus conati sunt homines ad gratitudinis amorem inuitare.

Xenophon scribit, in secundo memorabiliũ dictorum et factorum Socratis de Aristarcho, qui cum contemneretur à familia sua tanquam ocio-

sus

sus,et accusaretur, quod nihil laboris videretur facere solus, iubetur à Socrate vt apologum canis familiæ narret,in hũc modũ, Ferunt,inq̃t,quãdo animalia fari poterant, ouem quandã ad herum suum dixisse, admiratione ô here dignum est quod facis.nam nobis quæ et lanam tibi,et agnos,& caseum præbemus,nihil donas,nisi quod ipsæ de terra decerpimus: at canem istum, à quo tibi nihil huiusmodi commodi est,participem facis cibi de quo ipse edis. Hanc querelam cum canis audisset,respondit, per Iouem, ego.n. sum qui et vos ipsas seruo, vt neq; ab hominibus furtim abducamini, neq; à lupis rapiamini. Quandoquidem vos nisi ego vobis custos adessem, ne quidem pabulari possetis, metuentes interitum.Hoc responsum cũ audissent oues,placatæ sunt,& permiserunt ca-

 nem

nem sibi in honore præferri. Et tu, inquit Socrates, familiæ tuæ dicito, quòd loco canis sis ipsi custos et curator, et quod propter te securè et suauiter in suo labore viuat, adeò vt expers sit omnis iniuriæ. Hoc apologo, vt obliuio benefactorum, et ingratitudo erga benemeritos taxatur: Ita commēdatur hominib. pietas, ut acceptorū beneficiorū sint memores, & grati erga eos, quorū experti sunt beneficia.

Stesichorus poëta (vt refert Ioannes Pierius) historiam de gratitudine aquilæ, carmine prosecutus est in hāc sentētiam: cum decem et sex messores quendam è socijs aquatum misissent, reperit is apud fontem serpentem, qui cōplexus aquilam arctissimis eam spiris implicitā suffocabat, ille vt falce messoria armatus erat, audacter progressus, ferro serpentē dissecuit, aqui-

lam

lam aūt liberam abire permisit. Cūq; hausta in vrnam aqua rediisset, sociis singulis poculū ministrauit. Mox cum et ipse quoq; bibere vellet, praestò adfuit aquila, quae poculū ab ore dispulit procul, dūq; messor factū miratur, & aquilam quā probè nouerat, increpat, eamq; apud socios ingrati animi ream agere meditatur, videt eos & hîc & illic concidentes vitā exhalare, vnde simul et aquā, quam illi biberant veneno infectū, et se periculo subductū intellexit, beneficiumq; in volucrem optimè collocatū manifestißimè cognouit. quem non iure moueret huius aquilae factū? Bestia rationis expers beneficii memoriam retinet, & homo rationis particeps pro beneficio saepè reddit maleficium. Quid quaeso indignius est, q̃ vt homo nobilis illa creatura infra bestiarū conditionē se turpiter abiiciat?

 Fa-

Fabulātur poëtæ de pœna Ixionis, qui propter ingratitudinē in Iouē, à quo absolutus erat à parricidij pœna, manibus ac pedib. alligatus rotæ, quæ perpetuo et maximo impetu circūagitur, cogitur exclamare (vt ait Pind:) τὸν εὐεργέταν ἀγαναῖς ἀμοιβαῖς ἐποιχομένους τίνεσθαι, h. ē. Benefactori grata vice cōpensationē faciendā esse ab ijs qui beneficia acceperūt. Hisce modis, apologis, historijs, pœnis, fictis ac veris rationib. Philosophi et Poëtæ veteres hominib. voluerūt gratitudinem commendare, et eos ab ingratitudinis vicio reuocare, quo humana societas trāquillior esset, atq; ita vltro citroq; datis et acceptis beneficijs, homines in amicitia retinerētur, Sed nos qui Christiani sumus, & edocti verbo Dei, præter has iustißimas causas habemus verbū Dei, quod vt nobis grati-

tudi-

tudinē cōmendat, et addit ingētes promissiones, ita ingratitudinem dānat, et cōminatur ingratis pœnas æternas et tēporarias. Lex dilectiōis, vt iusticiæ, ita et gratitudinis legē in se continet. Est.n. gratitudo iusticiæ pars, quæ nō magis à dilectione sincera separari potest, q̄ calor ab igne, aut lumen à sole. Nam si iusticiæ propriū munus est reddere vnicuiq; quod debet, profectò iniustus est, qui beneficiū acceptū non cōpensat, saltem animo, si rerum facultas aliud nō permittit. Si est iniustus, legē dilectionis violat, & autorem legis Deum contēnit. Non ergò absq; re dictū est à Salomone. Qui reddit malū pro bono, non recedet malum de domo eius. Item, Ingrati spes tanq̄ pruina hyberna colliquescet, et sicut aqua inutilis diffluet. Sed quid opus est multis? natura dictante scimus gratiā redden-

dam esse benefactorib. Lege Dei idē omnib.notū est.Qui ergo fit,quod tanta sit multorum ingratitudo? Non hic rei ignoratio in causa est,sed volūtas, quæ non discitur. verū vbi manu Dei reformata fuerit et adiuta, tum demū doctrinæ obtēperare potest et fieri bona,et grata per gratiā,quæ est mala et ingrata ex naturæ viciositate. Proinde cū nos non satis tangimur beneficiorum memoria, cogitemus spiritū succūbere carni,qui fide,meditatione verbi Dei,et inuocatione erigēdus et excitādus est: quo excitato sentiemus etiam voluntatē impelli, vt se conformet ad legē et voluntatem Dei. Vt autem hæc de gratitudine ad te, vir clarissime et amice singularis,scriberem,fecerūt tua erga me beneficia,quib.respondere animo saltem aliquo modo cupio. Taceo singularem tuum candorē erga

me, qui mihi vltra 24. annos fuerat perspectißimus. Taceo amicã conuersationem, dũ apud nos primũ studiosus, et deinde Pastor fuisti. Taceo honesta tua absentis testimonia de tuo Nicolao. Omnia hæc, etsi maxima sunt, excedit tamen ista tua singularis pietas, qua matrẽ meam ante annũ prosecutus es, decrepitam et ægrotã. Hanc.n.non solũ re iuuisti, quod magnũ iudico: non solum verbis consolatus es, quod pietatis tuæ testimonium fuit: verumetiam ministerio quodãmodo seruili refocillasti, leuando ægrotam de curru & in currũ, et postea conuiuio à te exceptæ ministrando: id quod non solũ agnosco humanũ beneficiũ, verumetiã diuinum prædico, nisi. n. diuino spiritu fuisses permotus, nequaq̃ afflictæ, decrepitæ et ægrotæ aniculæ nihil de te benemeritæ, tantum honorẽ tribuisses. pro quo

tuo

tuo beneficio fateor, me tibi plurimum debere. Et quoniā hoc tēpore non poſſum vt vellem animum meum erga te declarare, facio quod poſſū, & hos Cōmentarios in vtramq; Epiſtolā Pauli ad Theſſalonicenſes ſub tuo nomine in lucem mitto, vt aliquod ſaltem grati mei erga te animi teſtimonium extet. Rogo aūt, vt hoc munus qualecūq; ſit, boni conſulas, atq; illud habeas tanq̃ perpetuum gratitudinis meæ erga te μνημόσυνον. Vale cum vxore tua Anna, fœmina honeſtiſſima, ac cum tota familia. Cupio fratres oēs conſeruos noſtros in miniſterio Euangelij in tota diœceſi Othonienſi, & in patria mea Lolandia, per te meo nomine ſalutari: quos omnes veneror vt dominos: & vt fratres meos cariſſimos complector. Haffniæ, primo die Maij, Anno Domini 1565.

ARGV-

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM PAVLI PRIOREM
ad Thessalonicenses.

VONIAM DE DIVO Paulo huius Epistolæ autore sæpius est à me dictum, ipsius præconio omisso, hic dicam Primùm de occasione scribendi: vnde non solùm tractationis ordo melius intelligetur, sed etiam consilium autoris & scopus orationis deprehendetur.

Deinde de quæstionibus principalibus, vt genus causæ perspiciatur.

Tertiò de ordine tractationis, quo non obseruato non solùm docentis, sed discentium quoq; labor erit frustraneus.

.OCCASIO.

IN 17. capite Actor: commemorat Lucae quomodo & quanta cum difficultats Apostolus apud Thessalonicenses breui admodum tempore, Ecclesiæ quædam semina iecerat. vnde pij, quibus salus fuit cordi admoniti scripturas scrutati sunt, an ista

ista ita se haberent, quemadmodum à Paulo erant edocti. Sed quia Paulus, turba excitata per Iudęos quosdam, coactus est nocte discedere Beroeam, & inde Athenas (vnde hanc Epistolam scripsit) reliquit illic Timotheum, quem cum ad se Athenas vocasset, didicit ab eo statū Ecclesiæ Thessalonicensis, nimirum quod constans in medio persecutionum suorum ciuium persisteret. Quod cùm audiret Paulus, haud parū gauisus est, quare & ipsis scribit, cum vt laudet hanc illorum constantiam, Tùm vt animet eos exemplo aliarū Ecclesiarum ad patientiam, ex quo consilium Pauli & scopus totius Epistolæ esse colligitur, vt Thessalonicenses in fide, patientia, & pietate confirmet.

QVAESTIONES PRINCIPALES.

QVia hic non instituitur disputatio, difficilius est quæstiones seu propositiones principales eruere, quæ tamen necessarię sunt cognitu, modo velimus altius hanc Epistolam introspicere. Reuocemus itaq; totam Epistolam ad has hypotheses. De constantia fidei, & laude Thessalonicensium in perferenda persecutione. De Pauli

affectu erga illos: De gaudio ob constantiam, de cura pro ipsis, ne relabantur in pristinos errores persecutionibus fracti: De oratione ac uoto Pauli ad Deum, vt veniat ad ipsos, vtque ipsi crescant & confirmentur usque ad aduentum Christi: De exhortatione ad virtutes Christianas: De mitigando dolore super mortuis: De aduĕtu Christi: De oratione pro sanctificatione spiritus animi & corporis. Has propositiones tractat in hac Epistola, quę sunt veluti capita, ad quæ cætera omnia referenda sunt. Hinc iam intelligi potest, quod hæc Epistola sit mixti generis, partim enim est Demonstratiui, partim Suasorij, partim Didascalici generis. Nam habuit Paulus hic rationem, non solum eorum, qui in fide erant radicati, verumetiam infirmorum, rudium, & eorũ qui adhuc ueterem hominem sequebantur, in uitijs familiaribus & consuetis.

ORDO TRACTATIONIS.

ORditur suo more ab Epigrapha & salutatione cum gratiarum actione, quòd Thessalonicenses in fide sint stabiles, nec dimoueantur à confessione fidei propter persecutiones præsentes. Atque hæc est

prima pars, quæ absoluitur in primo capite. Deinde in secundo capite ingreditur narrationem fundatæ per se Ecclesiæ apud Thessalonicenses. Vnde rursus in laudes eorum excurrit, quòd imitentur alias Ecclesias Dei, in patienter ferenda cruce. Hinc in tertio capite subiungit expositionem legationis Timothei ad ipsos: cui votum de suo aduentu addit. His pertractatis, addit in quarto & quinto capitibus paræneses de uarijs rebus, vbi doctrinam resurrectionis, & aduentus Christi per occasionem attingit. Tandem precatione ac voto claudit Epistolam.

CAPVT PRIMVM.

SVMMA PRIMI CAPITIS.

LAudantur à Paulo Thessalonicenses, quòd ad ipsius prædicationem conuersi, in medio persecutionum firmi in fide perstiterint. Adeò quòd alijs credentibus exemplum sint fidei, perseuerantiæ, & tolerantiæ.

ORDO ET PARTES PRIMI CAPITIS.

EPigrapha, ſalutatio, propoſitio gratiarum actionis, per expoſitionem confirmatio, & declaratio, vnde prima propoſitio ſuperius indicata colligitur.

EXEGESIS PRIMI CAPITIS CVM OBSERVATIOne *doctrinarum.*

Paulus, Syluanus & Timotheus.

PRior Epigraphæ pars. Cur autem ſuppreſſerit hic Paulus dignitatis & functionis ſuæ titulum, ex contrario eſt colligendum, vt enim Apoſtolatum ſuum interdum extollit, vindicandæ ſuæ autoritatis cauſa: Ita hic ſupprimendo Apoſtolatus titulum, ſignificat ſe agnitum fuiſſe à Theſſalonicenſibus verum Chriſti Apoſtolum, vt non fuerit opus, id quod ab ijs citra controuerſiam receptum erat, referre. Sed cur ſibi adiungit Syluanum & Timotheum? vt tanquam communibus epiſtolæ autoribus, eis autoritatem apud Theſſalonicenſes conciliet, vnde monentur ſu-

periores Euangelij miniſtri non deprimere, ſed extollere potius inferiores ſymmyſtas: non ſuam tantùm, ſed aliorum quoq; rationem habentes.

Eccleſiæ Theſſalonicenſium.

Theſſalonica à victis Theſſalis dicta eſt, Et eſt ciuitas Macedoniæ, quam non ſolum hæc Epiſtola Pauli, verumetiam Magni Theodoſij præceps & implacabilis ira ſamoſam reddidit. Indignatus enim ob cæſos in ea iudices alioqui clementiſſimus Imperator, vniuerſum vrbis populum trucidari mandauit, vbi 11000. hominum cæſa traduntur. Hoc facinus tam immane non ferens incorreptum Diuus Ambroſius Mediolanenſium Epiſcopus, Imperatorem ab ingreſſu Eccleſiæ prohibitum ad pœnitentiam compulit. Nec maximus Princeps paſtoris ſubire iudicium recuſauit. vide librum 9. Tripartitæ hiſtoriæ. Hodie Theſſalonica cum tota Macedonia Turcorum imperio ſubiecta eſt. vnde admoneamur viciſſitudinis rerum humanarum, vt Deum timentes, nos ab eo regi contra inſidias Diaboli ardentibus precibus exoptemus.

In Deo Patre, & Domino Ieſu Chriſto.

Hæc amplificatio à cauſa ſumta, docet eam eſſe veram Eccleſiam, quæ in Deo eſt fundata, & in qua Chriſtus ſuo uerbo & ſpiritu regnat.

Gratia uobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.

Loco ſalutationis imprecatur ſuo more Theſſalonicenſibus gratiam & pacem, quæ propria Euangelij bona ſunt. Eſt autem gratia fauor Dei cum remiſſione peccatorum, & alijs bonis quæ cum illa coniuncta ſunt. Quæ dona ideo gratia dicuntur, quia gratuitò donantur. Pax eſt reconciliatio noſtri cum Deo: Cui tranquillitas conſcientiæ cohæret, & omnia proſpera, adeoque ſalus ipſa. vt autem doceat hęc non aliundè proficiſci quam à Deo per Ieſum Chriſtum, vtque diſcernat eadem ab euanida mundi gratia & pace, addit à Deo Patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto. Nam vt Deus Pater ſuum Filium complexus eſt ſummo fauore; Ita propter eiuſdem

victimam nobis quoque fauet, & est reconciliatus, sed fide iustificatis, Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus cum Deo Patre, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem etiam accessum obtinemus fide in gratiam hanc in qua stamus. Quapropter quoties Paulus aliquibus gratiam & pacem imprecatur, simul requirit fidem: sine qua nemini contingunt. Hanc praecedit praedicatio verbi, cui coniuncta est virtus Spiritus sancti. Meminerimus ergo praedicationem Euangelij summa bona secum adferre, quae qui non habet, sub ira & damnatione manet.

Gratias agimus Deo semper pro omnibus uobis, mentionem facientes in precibus nostris.

Propositio est gratiarum actionis ob profectum Thessalonicensium in pietate. Vnde & nos discamus gratias Deo agere pro suis beneficijs, & maximè pro propagatione Euangelij. Et simul admoneamur, quòd propagatio Euangelij diuinum sit opus. Exemplum Pauli nos etiam inuitet

ad

ad orandum pro Ecclesia, quoties ad Deum preces fundimus, & ministros verbi officij sui commonefaciat.

Indesinenter memores uestri propter opus fidei, & laborem caritatis, & patientiam spei Domini nostri Iesu Christi coram Deo & patre nostro.

Ratio est propositionis, ac totius expositionis sequentis summa, Sed omnia sunt nobis distinctius excutienda. Cum dicit, Indesinenter memores vestri, monet summum gaudium Christianorum esse debere, mutuum in pietate profectum, nec vllum debere esse arctius vinculum inter homines pietate vera. Deinde breui Aphorismo complectitur summam vitæ Christianæ, quæ sita est in fide, caritate & spe, atque horum effectibus seu fructibus. Fides, spes & caritas resident in corde, sed eorum fructus palàm testantur, vbi verè & non simulatè adsunt. Fides proinde non est otiosa, sed operatur, producit suos fructus, inuocationem, gratiarum actionem, constantiam in confessione &c. Cari-

tas laborat, id est, fert molestias in præstandis officijs & leuandis fratrum oneribus. Spes tolerat patienter quæuis incommoda, bona promissa in fluctibus persecutionem expectando, Sed ne quis hac spe frustratum iri suspicetur, eam fundatam esse in Domino nostro Iesu Christo asserit, Idque in conspectu Dei, qui coràm intuetur omnia, & habet curam suorum, iuxta illud : Nouit Dominus viam iustorum. Colligamus igitur ex hoc loco veram Christianismi rationem, quæ est firma fidei constantia cum caritate & spe, quæ salutares fructus per totam vitam in ædificationem edunt.

Scientes fratres dilecti à Deo esse electionem uestram.

Singulæ expositionis partes vim confirmationis habent. Reuocat autem hic Paulus ad causam primam, profectum Thessalonicensium in Euangelio, nimirum quod sint à Deo electi. Quotquot enim verè in Christum credunt, à Deo electi esse dicuntur. Nam electi dicuntur respectu impiorum, qui viles & abominabiles habentur in conspectu Dei. Cum contrà fideles

les precioſi, immò filij Dei cenſentur adeoque electi. De modo, cauſa & fundamento electionis credentium abundè diximus in primo capite ad Epheſ.

Quia Euangelium noſtrum non fuit erga uos in ſermone ſolum, ſed etiam in potentia, & ſpiritu ſancto, & in certitudine multa.

Hæc expoſitionis pars confirmat pręcedentem rationem, & ſimul narrat quomodo Euangelium apud Theſſalonicenſes fuerit efficax, quomodoque ſit diuinitus confirmata prædicatio per potentiam, hoc eſt, miracula, per Spiritum ſanctum intus confirmantem auditorum corda, & excitantem fidem, & per πληροφορίαν multam, qua ſcilicet ita ſtabiles ſunt facti Theſſalonicenſes, vt nullis obſtaculis perſecutionum rectus illorum curſus in Euangelij fide & confeſſione ſit impeditus. Porrò tametſi miraculorum tempus ceſſauit: Tamen nos ſciamus cum prædicatione externa verè adeſſe Spiritum ſanctum, & excitare arcana vi auditores ad aſſentiendum verbo, & ad fidem.

Quemadmodum ſcitis quales fuerimus inter uos propter uos.

Quod dixi de prædicatione uerbi & efficacia ſpiritus, Id proprio Theſſalonicenſium teſtimonio confirmat, qui erant ſpectatores totius negotij, in quibus Spiritus ſanctus efficax erat ad prædicationem Pauli. Hinc diſcant miniſtri verbi ita docere, vitamq́ inſtituere, vt poſſint ſecurè ad auditorum teſtimonium prouocare.

Et uos imitatores noſtri facti eſtis & domini, amplexi uerbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus ſancti.

Repetit quod initio dixit, ſed per collationem exempli. Exempla enim optimorum imitari non exigua laus eſt. Sed quomodo imitatores Domini ſunt facti? Quia vt ille plurima mala tolerans, à proprio populo, gaudebat tamen ſpiritu: Ita Theſſalonicenſes à proprijs ciuibus tribulationes ferendo, gaudio conſcientiarum in Spiritu ſancto ſe erigebant, & conſolabantur. Hinc

Hinc nos quoque in medio persecutionum ad Dominum, adeoque ad alios pios respiciamus, ac pressi cruce nihilominus spiritu exultemus.

Ita ut fueritis uos typi omnibus credentibus in Macedonia & Achaia.

Euidenti signo Thessalonicensium fidem & confessionem confirmat, nempe ex eo quod uicinæ regiones & ciuitates de illorum pietate audiuerint, & exemplum eorum sint imitatæ. Monentur hic singuli, vt aliis quoque sint exemplo sua pia confessione & vita. Non enim satis est apud te credere, nisi palàm testeris, cuius Reipublicæ ciuis sis, Nam corde creditur ad iusticiam, & ore fit confessio ad salutem.

A uobis enim personuit sermo Domini, non solum in Macedonia & Achaia, sed in omni loco fides uestra erga Deum manauit, ita ut non opus habeamus quicquam loqui.

Quomodo alijs fuerint Typi exponit, nimirum quòd illorum confessio ad alios dimanauerit, adeo vt nihil sit opus apud alios fidem prædicare Thessalonicensium, quæ alioqui nunc satis innotuerit. Christianis Rebuspublicis exemplum hoc proponatur, vt quò dignitatis loco sunt eminentiores, eò magis in pietate & honestate alijs præluceant. Hoc enim plurimum facere ad ædificationem, Paulus Thessalonicensium exemplo docet, & experientia ipsa testatur.

Ipsi enim de nobis annunciant, qualem introitum habuerimus ad uos, & quomodo conuersi estis ad Deum à simulacris ad seruiendum Deo uiuo & uero, & ad expectandum Filium eius de cœlis (quem suscitauit ex mortuis) Iesum, qui liberabit uos ab ira uentura.

Dixit adeò personuisse famam fidei Tessalonicensium apud alios, vt non opus habuerit Paulus de ea quicquam loqui, nunc

nunc id confirmat ab effectu: nimirum quod alij annuncient sibi inuicem, quomodo id factum sit. Porrò hic obseruemus ordinem administrandæ Reipublicæ Christianæ. Primum locum obtinet prædicatio verbi. Hanc sequitur conuersio ad Deum, & desertio Idolorum. nemo enim simul Idolis & vero Deo seruire potest. Tertio loco finis conuersionis attendendus est, qui est seruire viuo & vero Deo, cum expectatione Filij eius de cœlo, qui plenè nos ab omnibus malis eripiet. Qui igitur Deo non seruit, sed viuit adhuc in sordibus carnis suæ, Is nondum conuersus est, immò potius totus à Deo auersus.

CAPVT SECVNDVM.

SVMMA SECVNDI CAPITIS.

PAulus multa passus propter Euangelium Thessalonicensibus prædicatum, apud quos inculpate viuens sincerè eos instituit, qui & edocti rectè imitatores aliarum

rum Ecclesiarum Dei facti sunt in ferenda cruce, iam se videndi eos desiderio teneri ostendit.

ORDO CAPITIS SECVNDI.

TRes sunt huius capitis partes. Prima est longa expositio conuersationis Pauli apud Thessalonicenses. Secunda continet narrationem fructus prædicati Euangelij apud eosdem, Nimirum quod facti sint imitatores Ecclesiarum Dei in ferendis afflictionibus ob Euangelij confessionem. Tertia est significatio promtitudinis animi Pauli ad inuisendos Thessalonicenses.

EXEGESIS CAPITIS SECVNDI, CVM OBSERuatione doctrimarum.

Ipsi enim scitis fratres, quod ingressus noster ad uos non fuerit inanis.

Propositio præsentis expositionis est. Appel-

Appellatione fratrum beneuolentiam captat, ostendit enim affectum suum erga ipsos.

Sed & antea passi, & contumelijs affecti (quemadmodum scitis) Philippis fiduciam sumsimus in Deo nostro loquendi apud uos Euangelium Dei in multo certamine.

Pressuram quam hic commemorat, passus est propter spiritum Pythonicum, quem à puella eiecerat Actor. 16. Ibi enim uirgis cæsus conijcitur in carcerem, cuius custodem ad fidem conuertit. Deinde certamen, quod sustinuit apud Thessalonicenses, describitur Actor. 17. Nam Iudæi increduli excitarunt totam ciuitatem aduersus Paulum, adeò vt coactus sit, quemadmodum supra admonui, fuga sibi consulere, Sed prius iacto Euangelij fundamento. Hæc nobis proponuntur in exemplum, ne propter persecutionem abijciamus officium, sed potius cum Paulo incitemur magis ad præstandum officium.

Nam

Nam exhortatio noſtra non ex impoſtura, neq; ex impuritate, neq; in dolo.

Iam ſuæ doctrinæ modum exponit. Exhortationis verbum accipit pro toto miniſterio ſuo, ſeu doctrina tota, quæ auditoribus accommodari nequit, ſine exhortationibus. Primum autem ſe alienum fuiſſe oſtendit ab ijs uitijs, quæ doctrinam corrumpere ſolent. Impoſtura ſignificat fallendi artem. Immunditia ad affectum animi pertinet, Dolus ad modum agendi. Significat igitur per ἀντίθεσιν, quod docendo ſincere ex pio cordis affectu, laborauerit ſtrenuè in propagando Euangelio, id quod ſequentibus uerbis clarius exprimit.

Sed quemadmodum probati fuimus à Deo, ut crederetur nobis Euangelium, ſic loquimur, non tanquam hominibus placentes, ſed DEO probanti corda noſtra.

Autorem ſui Apoſtolatus citat, Idque

eo consilio, ut Thessalonicenses statuant se uerè iuxta Dei consilium uocatos esse in agnitionem Euangelij, utque constantius persistent in confessione eius doctrinę, quam à Deo esse norunt. Deinde, qualis minister Euangelij esse debeat, ostendit. Nimirum ut se conformet ad uoluntatem Dei, cuius est minister, ne ob hominum fauorem, uel doctrinam uiciet, uel confessionem abijciat, quemadmodum illi solent, qui omnia ambitiosè agunt in hominum gratiam,

Neq; enim unquam in sermone adulationis fuimus, quemadmodum nostis, neq; in occasione auaritiæ, Deus testis.

Proximam sententiam enumeratione confirmat. Recitat enim uitia, quibus obnoxij esse solent, qui hominibus placere student, impuris affectibus præditi, ac primum amouet à se suspicionem adulationis, idq; illorum proprio testimonio. Deinde auaritiæ quoq; suspicionem amouet, prouocando ad Dei testimonium, qui solus de affectbus iudicare potest, Sint igitur mini-

miniſtri Euangelij alieni ab adulatione & auaritia.

Neq; quærentes ab hominibus gloriam, neq; à uobis, neq; ab alijs.

Se à gloriæ inanis ſtudio alienum fuiſſe monet. Vbi enim ambitio, faſtus, & applauſus populares regnant, Ibi cum uicioſo affectu peruerſum agendi ſtudium adeſſe neceſſe eſt. Nam cum ambitio ſanam mentem adimit, nulla fides (quæ eſt directrix operum) eſſe poteſt. vnde Dominus Iohan. 5. Quomodo uos poteſtis credere, qui gloriam mutuo à uobis accipitis, & gloriam quæ eſt à ſolo Deo non quæritis? Sed quis quærit gloriam ab hominibus, & quis à ſolo Deo? Is ab hominibus gloriam quærere dicitur, qui ambitioſè applauſum hominum ob ſua facta quærit. Contrà, à ſolo Deo quęrit gloriam, qui pudore ſui confuſus, ad gratuitam Dei miſericordiam confugit, nec quicquam ſibi eſſe reliquum ſtatuit, in quo glorietur, præter Chriſti gratiam. Proinde, ut huius gloriæ ſtudium ſemper cum humilitate coniunctum eſt: Ita illius ex arrogantia & ignoratione ſui manat. Stet igitur hoc fixum:

xum: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Sed quomodo cum his conuenit dictum Pauli 2. ad Corinth. 2. Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ. Et ad Galat. 6. Opus suum probet vnusquisq;, & tunc gloriam habebit apud sese? An non Paulus his verbis fatetur, rectè facientem officia vocationis suæ, posse gloriari? Respondeo, Qui testimonium conscientiæ bonæ habet in suis factis, potest vtique gloriari, sed non extra Dominum. Quare has exceptiones constituamus. Primùm, acceptum feramus Deo quicquid habemus boni, nobis nihil arrogantes. Deindè retineamus illud fundamentum, in sola Dei misericordia sitam esse nobis salutis fiduciam. Postremò in solo bonorum omnium autore acquiescamus. His sic apud nos constitutis, pia erit in omni bonorum genere gloriatio, immò necessaria, & expetenda. Nam nihil aliud est vera gloria, quàm approbatio conscientiæ rectè iudicantis, & aliorum rectè iudicantium. Vbi igitur conscientia bona est, coram Deo & hominibus, ibi vera gloriatio, vnde Paulus Actor: 23. Ego omni bona conscientia versatus sum ante Deum in hunc vsq; diem.

Cum possemus in onere esse, tanquam Christi Apostoli, facti tamen sumus placidi in medio uestri, perinde ac si nutrix foueat filios suos.

Certissimo signo confirmat, se non quæsiuisse gloriam ab hominibus, cum inquit: Possemus esse in onere, hoc est, vsurpare autoritatem Apostolicam, vt cæteri Apostoli, Tamen huic iuri cessimus mites, placidi, & lenes effecti, Perinde atque nutrix, quæ suos tenellos pueros calefacit, fouet, ac tenerrimè tractat. Hoc Pauli exemplum sequantur pij Euangelij præcones, ne abutentes autoritate sua, plus destruant, quàm ædificent: Quod quidem illis vsu venire solet, qui intempestiuo zelo iurisdictionem Ecclesiasticam usurpant, sine maturo Ecclesiæ iudicio. Porrò hic locus, & qui est 1. Corinth. 9. videtur nonnullis patrocinari operibus supererogationis, quæ definiunt esse opera indebita, vt quæ fiunt ultra id, quod quis debeat. Verum priusquam respondeam ad argumentum Papisticum, firma demonstratione osten-

ne oſtendam, quàm uanum ſit illorum figmentum. Quæcunq; opera ſub lege comprehenduntur, falſò uocantur ſupererogationis opera. Sic enim Dominus inquit: Cum omnia feceritis, quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Inutiles ſerui ſumus, quæ debuimus facere, fecimus. Præterea nullum opus agnoſcendum eſt bonum opus eſſe, aut Deo acceptum, quod lege Dei comprehenſum non ſit, quemadmodum ex diſtinctione operum conuincitur, Nam tantum duo ordines ſunt bonorum operum. Aut enim ad Dei cultum, aut ad caritatem proximi referuntur. Et vt nullum ad Dei cultum pertinet, quod non contineatur ſub hoc capite: Diliges Dominum Deum tuum in toto corde &c. Ita nullum officium eſt caritatis, quod non requiratur illo præcepto: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Ex his axiomatis firmiſſimis ſequitur, nullum opus bonum ſupererogationis dici poſſe.

Hoc iacto fundamento, ad obiectionem Papiſtarum reſpondeo: Paulus (dicunt) officio ſatisfeciſſet, Euangelium prędicando, addit nunc vltrà aliquid ad cumulum, non utitur autoritate ſua, qua vti

potuiſſet, non ſumit mercedem operis, qua dignum operarium Dominus pronunciat. Igitur ſupererogat aliquid, quod non debet. Reſpondeo, Paulum vltra quidem progreſſum fuiſſe, quàm requirit ordinaria uocatio Apoſtolorum, ſeu paſtorum, qui à ſtipendio abſtinuerit, quod Dominus permittit paſtoribus ſumere. Verum cum eſſet ex eius officio pro circumſtantijs temporis, & perſonarum, quæcunque offendicula prouidebat, illis obuiare, Cerneret autem Euangelij curſum impeditum iri, ſi facultate ſua vteretur, Tametſi illud erat extraordinarium, Dico tamen nihil Deo præſtitiſſe plus, quàm deberet. Eſt enim boni paſtoris, offendicula, quantum in ſe eſt, tollere. Non eſt igitur, quod eum aliquid indebitum Deo contuliſſe fingant, Cum nihil aliud præſtiterit, quàm quod officij neceſſitas, gloria Dei, & caritas proximi flagitabat. Cuius exemplum ſi ſequerenter hodie multi miniſtri uerbi, minus eſſet turbarum, minus ſcandalorum in Eccleſia Chriſti, propter inſatiabilem multorum ingluuiem, qui eò omnes ſuos conatus deſtinant, vt diuitias per fas & nefas corradant.

Ita

Ita erga uos affecti, libenter uoluissemus distribuere uobis non solum Euangelium Dei, sed nostras ipsorum animas, propterea quod cari nobis facti estis.

Suum affectum ab effectu probat, nimirum, quòd non solum libenti animo prædicauerit ipsis Euangelium, quod muneris est Apostolici, verumetiam quòd paratus fuerit pro ipsis vitam dare, quod intimè amantis indicium est. Discant hinc ministri verbi pluris facere salutem Ecclesiæ, quàm propriam uitam: Discant alacri & promto animo, uel in medio persecutionum Euangelij negotium promouere: Discant renunciare suis commodis & uoluptatibus, ut soli gloriæ Dei ac saluti animarum seruire possint.

Meministis enim fratres laboris nostri ac fatigationis.

Confirmat superiorem sententiam ab experientia Thessalonicensium, qui exper-

ti erant quantum laboris exhauserat Paulus apud ipsos. Porrò græcanicæ voces κόπος & μόχθος non multum differunt. κόπος significat laborem cum summa cura & solicitudine coniunctum. μόχθος significat laborem quo quis fatigatur pressus laboris mole ac difficultate. vnde colligitur arduum esse munus ac difficile, fidum ac sincerum ministrum uerbi DEI agere.

Nocte enim & die laborantes, ne quem uestrum grauaremus, prædicauimus apud uos Euangelium Dei.

Confirmationis expositio seu declaratio est. Duplicis enim laboris meminit, Nocturni, quo potissimum manuum labore sibi uictum parauit. Diurni, quo præcipuè in prædicando Euangelio occupatus erat. Cur autem labore manum sibi uictum parauerit, causam reddit, quòd noluerit cuiquam illorum oneri esse. Apud Corinthios similiter, & apud Ephesios sibi uictum manuum labore acquisiuit, haud dubiè ob hanc causam, ut illis om-

omnem calumniandi & sinistrè de se suspicandi occasionem amputaret. Est enim ministrorum uerbi officium cauere, ne sua culpa, aut etiam abusu sui iuris, cursum Euangelij impediant. Sed de hac re paulò supra plura sunt dicta, contra eos qui ex similibus exemplis opera supererogationis extruunt.

Vos testes, & Deus, quàm sanctè & iustè & inculpatè cum uobis credentibus uersati sumus.

Prouocat rursus ad testimonium Thessalonicensium & Dei. Thessalonicensium quidem, qui de externis factis solummodo iudicare poterant, Dei uerò, qui cor intuetur, Ideoq; solus καρδιογνώϛης in Scriptura dicitur. Porrò uiuendi rationem, seu integritatem Christiani hominis ad tria reuocat. Ad sanctitatem, qua homo in uero timore & fide uiuit: Ad iusticiam coram hominibus, quæ non solum nemini nocet, sed potius omnibus prodest. Sunt enim huius iusticiæ duæ partes, nimirum, abstinentia ab iniuria pro-

ximi & beneficentia. Ad innocentiam, qua nemini præbet occasionem de se malè loquendi. Quia autem hoc postremum difficillimum est, restringitur ad credentes, qui soli candidè iudicare de aliorum factis didicerunt per spiritum fidei. Hic nos quoq; discamus, quò nostra uiuendi ratio uniuersa referenda sit.

Quemadmodum scitis quomodo unumquemque uestrum tanquam pater liberos suos (cõplexi sumus) obsecrantes & consolantes & testificantes, ut ambularetis dignè Deo, qui uocauit uos in suum regnum & gloriam.

Suprà nutrici, hic patri se comparat Paulus, suumq; paternum affectum tum Thessalonicensium testimonio, tum effectu probat, ut qui officium ueri pastoris faciat, rectè instituendo, hoc est, obsecrando, consolando, ac docendo unumquemque illorum, ut ambulent dignè Deo, qui uocauit eos in suum regnum & gloriam.

Hinc multiplex doctrina peti potest. Primùm enim docemur exemplo Pauli, quomodo amplecti debeant suos auditores ministri Euangelij, Nimirum, non secus quam bonus & blandus pater suos liberos. Deindè quod eorum officium sit, non tantum publicè docere omnes simul, uerumetiam singulorum curam habere, & prout cuiq; opus est sermonem accommodare, nempe, ut exhortentur cessantes, consolentur mœstos & pusillanimes seu afflictos, & testificentur, Hoc est, doceant rudes, ut uerbo Domini ac sana doctrina conuincantur de ueritate Dei. Testificandi enim uerbum ad doctrinam refertur. Non est igitur perfunctus pastoris munere, qui publicè docet tantum. Sunt enim quibus opus est peculiaris institutio. Paulus Act. 20. dicit, se mundum à sanguine omnium, quia publicè omnes & priuatim singulos admonere non cessauerit. Quarè non potest se mundum à sanguine profiteri, qui priuatam instructionem negligit. Tertiò, uocationis finis obseruandus est, uidelicet, quòd ideò uocemur per Euangelium, ut consortes regni Dei & gloriæ cælestis æternùm uiuamus beati. Hunc finem, qui sibi ob oculos verè ponit, fer-

uentius contra mundum & uitia pugnare, ac integritatem sectari per totam uitam conabitur, quò iuxta nutum & uoluntatem Dei patris uiuere (quod quidem est dignè Deo ambulare) possit. Non igitur res leuis, sed regnum Dei ac salus animarum agitur. Quæ sanè bona quantiscunque periculis ac laboribus præponenda sunt. Quartò, hinc admoneantur ministri uerbi non solùm fidei & iustificationis doctrinam urgere, uerumetiam seriò legis doctrinam, quæ regulam vitæ Christianæ præscribit, proponere. Nam ut fide in regnum Christi ingredimur, Ita pijs operibus & filijs Dei dignis in regno Christi nos esse declaramus. Sicuti contrà mala opera ciues Satanæ monstrant & coarguunt.

Propter hoc & nos gratias agimus Deo indesinenter, quòd uos amplexi sermonem DEI prædicatum à nobis recepistis, non sermonem hominum, sed (quemadmodum est uerè) sermonem DEI, qui & efficax est in

in uobis credentibus.

Hactenus de ſuo miniſterio & diligentia, nunc de fructu agit (Eſtque hæc ſecunda pars capitis) Gratiarum hæc actio non ſolùm miniſtrorum eſſe monet gaudere de profectu ſui miniſterij, quod fortunat Deus, uerumetiam Pauli prædicationem receptam fuiſſe à Theſſalonicenſibus, & fructificaſſe (quod in illorum commendationem uergit) indicat. Porrò hic de multis rebus monemur, Primùm, unde ſit Euangelij autoritas, nempe ab autore Deo, Ipſe enim ſonat ſuum uerbum per miniſtros. Deindè, quòd miniſtri uerbi cauere debeant à Doctrinis hominum, ut uerè poſſint gloriari cum Paulo, ſe ſermonem Dei, non hominum, prædicare. Quod ſi facerent Romaniſtæ, minus eſſet in Eccleſia turbarum, latiusque ſe extenderent pomeria Eccleſiæ Chriſti. Præterea, quòd huic uerbo homines propter reuerentiam Dei fidem habere debeant exemplo Theſſalonicenſium. Poſtremò, quis ſit effectus Euangelij in ijs, qui illud uerè recipiunt, Nam Deus in illis eſt efficax ſuo ſpiritu, Reformat mentem hominis ſua manu, conuertit uoluntatem, purificat cor, excitat fi-

tat fidem, dat alacritatem ad præſtandum Deo cultum ſuum. Cum contrà contemtores Euangelij ſpiritu Satanæ, & carnis ſenſu ferantur. Quam diu igitur aliquis membra ſua iniuſticiæ arma ſentit, Sciat ſe fruſtrà uerbum audiuiſſe, temerèque ſe Chriſtianum iactare. Hic enim ordo, qui hoc loco indicatur à Paulo, neceſſariò obſeruandus eſt. Prædicatio, receptio doctrinæ, fides iuſtificationis, & efficacia Dei in credentibus. Prædicatio eſſe poteſt ſine ſequentibus tribus, Sed nullum horum trium ſine cæteris. Vbi enim recipitur doctrina, prædicatio ſanè præceſſit, fides concipitur, Deique uirtus ſe exerit. Proinde nemo de uerbo glorietur, niſi qui ſentiat in ſe uirtutem Dei.

Vos enim imitatores facti eſtis fratres Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Iudæa, in Chriſto Ieſu, quòd hæc paſſi eſtis & uos à proprijs contribulibus, quemadmodum ipſi à Iudæis.

Propoſitionis proximæ ratio ita accommodanda. Quod uerè amplexi ſitis

ſermo-

ſermonem Dei, uerè credatis, Deuſque ſit in uobis efficax, oſtendit haud obſcurè ueſtra conſtantia, qua grauiſſima quæq; pro Euangelio patimini, ac ut ipſos conſoletur, dicit eos exemplum Eccleſiæ Dei, quæ eſt in Iudæa, imitari. Vtque diſcernat veram Eccleſiam Dei ab ea, quæ falſò ſibi hunc titulum uendicat, addit, In Chriſto Ieſu. Huius enim corpus eſt Eccleſia vera, in illo collecta, & compacta. Porrò hoc exemplum amplificat à ſimili. Sicuti Iudaica Eccleſia à ſuis contribulibus, hoc eſt, à Iudæis patitur; ſic & uos patimini à proprijs ciuibus. Atq; ita hoc exemplo ad patientiam & conſtantiam hortatur Theſſalonicenſes. Hinc nos quoq; admoneamur Sanctorum exempla imitari, vt ab ijs diſcamus conſtantiam & patientiam in ferenda cruce, tempore perſecutionis, ne fracti impatientia confeſſionem abijciamus. Deo enim ita viſum eſt, vt crux ſit veluti quoddam examen fidei, quo probetur eius ſinceritas.

Qui & Dominum occiderunt Ieſum, & proprios Prophetas, & nos perſecuti ſunt, & Deo

non placent, & omnibus hominibus aduersantur, prohibent nos gentibus loqui, ut saluentur, ut expleant peccata sua semper, peruenit enim in eos ira in finem.

Amplificatio est qua exaggerat malitiam Iudæorum per distributionem, & simul pœnam impietatis eorundem notat: cùm vt occurrat scandalo crucis, tū vt consoletur cruce pressos. Id quod facit triplici argumento, exemplo Christi & Apostolorum, salute promissa pijs, & ira Dei, hoc est, damnatione super impios & persecutores Ecclesiæ. Et prodest sanè in hæc tria tempore persecutionis respicere, ne multitudine impiorum, & persecutionum fluctibus superati fidem abijciamus, ex his enim tribus ingentem consolationem hausisse sanctos Martyres non est dubium. Præterea obseruentur hic tres loci: Primus, de rabie persecutorum Ecclesiæ, qui in tantam feritatem deferuntur præcipites à Satana, vt nunquam expleri possit sanctorum sanguine. Secundus, de impletione scele-

scelerum eorum, qui malè agendo pergunt, nam mensuram, hoc modo sui iudicij implent. differtur enim pœna, donec iniquitas illorum ad summum peruenerit. Quare sedulò nobis cauendum, ne peccata peccatis addendo, reponamus nobis iram in die iudicij. Tertius, de ira, quam in illos peruenisse dicit vsq; in finem, Quò admonemur de reiectione gentis Iudaicæ propter eius contumaciam, & nefanda scelera, In hoc exemplum & similia intueri nos oportet, vt admoniti illorum malo, viuamus solicitè magis in timore DEI, ne in similem Dei iram ob nostra peccata incurramus. Nam hæc ira seu damnatio, & reiectio, ut ad totum populum Iudaicum non pertinet: Ita nec ad solum. Esaias enim & Paulus docent, quod reliquiæ saluæ fiant. Deinde eadem damnatio communis erit omnium, qui vel persequuntur Euangelium, vel alioqui Epicureorum more illud negligunt, vel deficiunt à cognita veritate, nam immota sententia est, Qui non credit in Filium, ira Dei manet super eum.

Nos autem fratres orbati uobis ad spacium horæ, facie non

corde, uehementius ſtuduimus faciem ueſtram uidere cum multo deſiderio.

Tertia eſt huius capitis pars, in qua ſe excuſat, cur ad ipſos non uenerit in tanto illorum periculo. Nunquam enim magis optanda eſt fidelis Doctoris præſentia, quam cum propter doctrinam grauior ſuboriatur perſecutio. Primùm igitur ſignificat promtitudinem animi ſui ad inuiſendum Theſſalonicenſes. Deindè, cur nō uenerit, exponit. Verum hęc vt magis conſpiciantur, ἀναλυτικῶς ea retexam. Primum itaqꝫ ſe orbatum illis dicit. vnde ſignificat affectum ſuum erga ipſos uerè paternum, qualis in fidis verbi miniſtris requiritur. Deinde hunc affectum collatione exaggerat, cum inquit, Ad ſpacium horæ, quaſi dicat, Moleſtum eſt mihi & durum ſanè abeſſe à vobis ad ſpacium horæ, nedum tanto tempore. Tertiò, vt eos nonnihil conſoletur, correctionem addit, Facie non corde inquiens, ac ſi dicat, Tametſi facie à vobis ſubductus ſum, & corporali præſentia: Tamen corde & animo apud vos maneo. Non enim quemadmodum

dum corpora, Ita animos interuallum loci ſeparat: Quod quidem non ad ſubſtantiam, ſed ad animorum affectum, & deſiderium referendũ eſſe manifeſtum eſt. Quarto admonet eò ſe maiori ſtudio quò diutius abfuit, contendiſſe, ut ipſos inuiſeret, Idque multo deſiderio: Quemadmodum parentes qui longo tempore aſpectu liberorum priuati, feruentius eos uidere geſtiunt.

Itaque uoluimus uenire ad uos (ego quidem Paulus & ſemel, & iterum) ſed impediuit nos Satanas.

Prolepſis eſt, poterant enim impatientiores moræ obijcere. Cur ergo non uenis? Reſpondet, uoluntas quidem non defuit nobis, ſed facultas & occaſio. Conatus ſum quidem ad uos proficiſci ſemel atque iterum, ſed Satanas nos impediuit per Iudæorum inſidias, qui meæ uitæ inſidiantur. Hic enim impedimentum Satanæ uocat malignorum ſtudia, & inſidias, quibus impediebatur, quo minus ad ipſos uenire potuerit, uerum hic quæſtio oritur: nun-

quid Satanas poſsit alicuius ſancti propoſitum impedire? Ad quam quæſtionem Baſilius reſpondet in hunc modum. Eorum quæ in domino ſunt rectè factorum, alia ſola uoluntate ac deliberatione animi efficiuntur, Alia ad hoc ut efficiantur, indigent etiam opera corporis adhibendi uel ſtudio, uel tolerantia. ac quæcunque ſunt eius generis, quæ in ſola animi uoluntate poſita ſunt, hæc nullo modo impedire Satanas poteſt. Quæ uero ſunt ad quæ cõſequenda neceſſaria eſt opera corporis, in his plerumque Deus naſci impedimenta permittit, uel probandi uel detegendi cauſa illius, qui impediatur. Hinc prætereà diſcendum exemplo Pauli, quod liceat ſanctis aperta pericula fugere, modò id fiat ſalua pietate. Neque enim debet quis ſe temerè in manifeſtum periculum conijcere.

Quæ eſt enim noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriationis? nonne & uos coram Domino noſtro Ieſu Chriſto in ipſius aduentu? uos enim eſtis gloria noſtra, & gaudium.

Ratio cur ad eos uenire uoluerit. Nemo non libenter apud eos eſt, ex quibus gaudet, de quibus quam optimè ſperat, à quibus gloriam habiturum ſe confidit. Quare & ego inprimis inuiſerem uos, qui eſtis mea ſpes, gaudium, & corona gloriationis, Idque in aduentu Ieſu Chriſti. Sed quid eſt, quod uocet Theſſalonicenſes ſuam ſpem, gaudium & coronam? An non Chriſtus ſolus ſpes, gaudium, & corona eſt credentium? eſt profectò Chriſtus ſpes, gaudium, & corona credentium, adeò quòd extra illum nihil ſpei, gaudij, aut gloriationis ſit reliquum. Reſpondeo igitur ut ſuprà primo capite in illum locum. Neque quærentes ab hominibus gloriam. Quicunque teſtimonium bonæ conſcientiæ habet in ſuis factis, poteſt gloriari, ſed non extra Chriſtum. Vide Regulam ſuprà loco notato. Deinde duo obſeruentur hoc loco. Primum quòd liceat miniſtris uerbi piè gloriari ob felicem ſuorum laborum ſucceſſum, modo caueant, ne quid ſuæ induſtriæ adſcribant, ſed bonitati Dei qui illorum labores fortunat. Deinde quòd quò quiſque miniſtrorum uerbi plures in regnum Chriſti adduxerit, eò in aduentu Chriſti maiorem gloriam, ac ueluti

triumphum habiturus sit. Vnde 2. Timot. 4. Quod superest, reposita est mihi iusticiæ corona, quam reddet mihi Dominus in die illo iustus iudex. Verum hoc rectè intelligendum est, ne ad causarum iustificationis ordinem referatur. Nam tum demum sanctis redditur illa corona & gloria, ubi fidem seruarunt, certamina decertarunt, & cursum perfecerunt. Hæc corona reposita quidem est, sed gratia Dei & merito Christi, non meritis proprijs. Qua tamen corona & gloria compensantur labores & certamina. Huc Danielis refero dictum. Doctores fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iusticiam erudiunt multos in perpetuas æternitates. Quare nequaquam cum hac compensatione laboris & diligentiæ in ministerio uerbi pugnat gratuita imputatio. Hanc enim præcedere necesse est. Nam nisi gratuita imputatio iusticiæ præcedit, nulla operum remuneratio sperari potest. Placere enim non possunt opera sine fide prælucente. Habet igitur fides duplex obiectum, promissionem remissionis peccatorum seu iusticiæ, & remunerationem bonorum operum. Quatenus quærenda est remissio peccatorum seu iusticia gratuita, fides in

solam

ſolam miſericordiam Dei propter Chriſtum recumbit, ſed extra iuſtificationis cauſam etiam remunerationis reſpectum habet, quemadmodum de Moſe legimus, Hebræ: 11.

CAPUT TERTIUM.

SUMMA CAPITIS TERTII.

MEmorat ſe Paulus miſiſſe Timotheum ad Theſſalonicenſes, ut eos confirmaret, à quo reuerſo Athenas, ſtatum eorum didiciſſet, gratias agit, optatq́ue ut & ipſe ad eos uenire poſsit, & illi magis magiſque confirmati in pietate, perſtent.

ORDO CAPITIS TERTII.

TRes ſunt huius capitis partes. prima continet cauſam miſsi Timothei, & eiuſdem breuem commendationem. Se-

cunda exponit, quomodo Timotheus reuersus fidem ac dilectionem Thessalonicensium nunciauerit, unde & gratias se Deo agere testatur Paulus. Tertia est uotum, quo & ipse ad Thessalonicenses uenire, ac ipsorum interea corda in uera sanctitate confirmari cupiat.

EXEGESIS CAPITIS TERTII, CVM OBSERuatione doctrinarum.

Quare non amplius tolerantes uisum est nobis, ut Athenis relinqueremur soli, & misimus Timotheum fratrem nostrum, & ministrum Dei, & cooperarium nostrum in Euangelio Christi.

QVia in fine superioris capitis dixerat Paulus se impeditum à Satana, quo minus ad ipsos Thessalonicenses uenire potuerit, hic se misisse Timotheum suo nomine refert, ne prorsus uiderentur à se de-

ſe derelicti. Hîc duo obſeruentur. Primum quod Paulus ex paterno affectu erga ipſos Theſſalonicenſes ſolus potius uoluerit in tantis perſecutionũ turbis relinqui, quam ut eos ſineret diutius conſolatione deſtitui. Vnde diſcant miniſtri Euangelíj non tam propriæ ſalutis, quàm ſuorum auditorum rationem habere. Deinde obſeruetur commendatio Timothei, quæ eò pertinet, ut conciliet Timotheo autoritatem apud Theſſalonicenſes, quo pluris faciant ipſius legationem, magiſque ipſius conſolatione erigantur. Vnde diſcant miniſtri uerbi ſe mutuo ueris commendationibus ornare, quo ipſorum autoritas maneat illęſa. Nam ubi autoritas ſemel amiſſa eſt, parum admodum proficiet docentis labor, contemnentur conſilia, atque adeo quicquid facit. Porro Timotheum ornat magnis præconíjs. Primùm enim fratrem eum appellando, cum ſuum affectum erga ipſum, tum cuius ſit profeſsionis ac religionis declarat. Nam tum temporis Chriſtiani ſe fratres mutuo appellarunt. Deinde eum miniſtrum Dei uocat, ut qui ſeruierit Deo ueris cultibus. Poſtremo quo miniſteríj genere Deo ſeruiat, oſtendit cum addit, Cooperarium in Euangelio Chriſti. Tales

igitur ſe mutuo agnoſcant pij miniſtri, atque alius alium propter dignitatis gradum tanquam ex alto ne deſpiciat.

Vt confirmaret uos & conſolaretur uos de fide noſtra, ne quiſquam commoueatur in afflictionibus his.

Finis miſſi Timothei oſtenditur duplex. Prior confirmatio & conſolatio Theſſalonicenſium, petenda ex fide Pauli, & conſtantia in ferendis afflictionibus. Multum enim doctoris fides & conſtantia in periculis adeundis auditorum animos confirmat & conſolatur, contra autem fractus aduerſis docentis animus, haud raro auditorum fidem extinguit. Alter finis eſt (cui ſubordinatur prior) ne quiſquam in Pauli adeoque Eccleſiæ periculis commoueatur, à diabolo, & mundo quietem & otium blandè ſuggerentibus deceptus, ac ita deficiat ab Eccleſia. Eſt enim σαίνεσθαι, qua uoce Paulus hîc utitur, cum quis blanditijs & illecebris motus, mutat ſententiam, Metaphora à canibus ſumpta, qui caudæ motu blandiuntur.

Ipſi

Ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus.

Ratio à communi piorum conditione sumpta, quam dicit eos non ignorare. In hoc, inquit, positi sumus, id est, Hæc est piorum conditio, ut perpetuò in hoc mundo cum uarijs afflictionibus sit ipsis certamen. Quod enim præcessit in capite Christo, sequetur & in membris, quemadmodum suis prædixit Dominus dicens: Si quis uult me sequi, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidiè, & sequatur me. Vnde Paulus. Quotquot uolunt piè uiuere in Christo, persecutionem patientur.

Etenim cum apud uos essemus, prædiximus uobis, quod essemus passuri afflictiones, quemadmodum & accidit & scitis.

Eos præsciuisse probat ex eo quòd à se antea præmoniti erant de futuris afflictionibus. Hæc præmonitio non parum fecit ad roborandam fidem ipsorum, qui hæc à

Paulo tanquam certiſsimo uate acceperant. Nam prædictiones, cum euentus reſpondet, ſpiritum diuinum coarguunt.

Propter hoc & ego non amplius ſuſtinens, miſi ut cognoſcerem fidem ueſtram, ne fortè tentauerit uos is qui tentat, & in uanum fiat labor noſter.

Repetit quod in principio propoſuit de legatione Timothei, & addit cauſam legationis impulſiuam, nimirum ut cognoſceret fidem illorum, an per crucem & Satanæ tentationem eſſet labefactata. Quod ſuperius dixit, ne quiſquam commoueatur. Hoc idem nunc repetit, ſed alia uerborum forma, nempè, ne forte tentauerit uos is qui tentat, ſcilicet propoſitis quiete, ſecuritate & in uita felici ſucceſſu, quæ cum homines quærunt, à Satana tentari dicuntur. Cuius tentationibus ſi ſuccumbunt, totus docentium labor fit inanis. Monemur itaque hoc loco perpetuò excubandum eſſe, ne nos incautos opprimat diabolus. Non enim fruſtrà præcipit dominus, uigilate & orate, ne intretis in tentationem.

Nuper

Nuper autem cum uenisset Timotheus ad nos à uobis, & annunciasset nobis fidem & dilectionem uestram, & quod habetis memoriam nostri bonam, semper desiderantes nos uidere, quemadmodum & nos uos.

Secunda pars præsentis capitis est, ut autem in prima parte de legatione Timothei ad Thessalonicenses egit: Ita hîc de ipsius ad se reditu tractat: à quo tria de Thessalonicensibus percepit, Nimirum fidem, charitatem, & affectum pium erga suum doctorem: quæ sanè tria præcipua sunt religionis capita. Fidei nomine etiam confessionem & cultum Dei, qui necessario cum fide coniunctus est, intelligo. Charitas necessarius est fidei fructus, quæ cum friget, fidem extinctam esse necesse est. Ex affectu pio & desiderio uidendi Paulum, cum eorum gratitudo, tum uerbi diuini amor colligitur. Hos Thessalonicenses imitari omnes decet, quibus sua curæ est salus. Porrò quod addit quem-

quemadmodum & nos, non solum suum affectum erga ipsos indicat, uerumetiam exemplo docet, qualis coniunctio animorum mutua debeat esse inter docentes & auditores, modo fructus ministerij aliquis consequetur. Vbi enim parum inter ipsos conuenit, & odij & maleuolentiæ sunt suspiciones, ubi calumniæ & obtrectationes, Ibi spiritus Satanæ semen uerbi cœlestis suffocat, quo minus suum fructum edere possit.

Ideo consolati sumus fratres in uobis, in omni afflictione & necessitate nostra, per uestram fidem.

Quantum solatij perceperit Paulus ex eo quòd Thessalonicenses fidem & dilectionem seruauerint, ostendit, uidelicet, quòd in medijs afflictionibus, quibus quodammodo obrueretur, consolationem, audita ipsorum fide, admiserit. Quæ sanè res non solum summum affectum Apostoli erga Thessalonicenses declarat, uerumetiam multò magis ardens studium gloriæ Christi per Euangelium illustrandæ coarguit. Quod sane exem-

plum pijs Euangelij ministris proponitur, ut quasi sui obliti, unicè ad Christi gloriam & salutem Ecclesiæ spectent.

Quoniam nunc uiuimus si uos statis in domino.

Ratio consolationis. Nunc uiuimus, hoc est, quàm optimè res nostræ se habent, & rectissimè ualemus, si uos statis in Domino. Stare autem in Domino, nihil aliud est quam credere, & ex fide sincerè diligere, nihilque magis optare, quàm in cultu unius Dei ad finem usque perseuerare. hinc collige, quòd ueluti mors quædam pijs ministris sit, si sui auditores à fide deficiunt.

Quam enim gratiarum actionem possumus Deo reddere pro uobis super omni gaudio, quod gaudemus propter uos coram Deo nostro, nocte & die abundantius precantes, ut uideamus uestram faciem & suppleamus quæ desunt fidei uestræ?

Preterquam quòd suum affectum Paulus erga Thessalonicenses fusius aperit, quatuor loci insignes sese offerunt. Primus, quòd soli Deo adscribendus sit profectus uerbi. Etsi enim Paulus magnis certaminibus iecerit semen uerbi cœlestis Thessalonicæ: Tamen hîc uni Deo acceptum fert, quòd suus labor non fuerit inanis. Secundus, quòd non solum sit ministrorum uerbi sincerè docere, uerumetiam seriò agere Domino gratias, lætariq; quoties fructum aliquem ministerij conspiciunt. Tertius, quod quo magis crescit Christi cognitio, eo magis sit orandum, ne inimicus homo iactis zizanijs in agrum Domini, semen bonum suffocet. Quartus, quod fides nunquam ita in hoc mundo absolui possit, quin suis incrementis perpetuo indigeat. Quare perpetuo annitendum est, ut indies magis magisq; per auditum uerbi, aliaque pietatis exercitia in Domino grandescat.

Ipse enim Deus & Pater & Dominus noster Iesus Christus dirigat uiam nostram ad uos.

Tertia huius capitis pars est, continens precationem Pauli, cùm pro aduentu suo ad ipsos Thessalonicenses, tùm pro incremento & confirmatione eorundem in uera sanctitate, usque ad aduentum Christi, atque ita habet hæc pars duo membra. prioris membri circumstantiæ diligenter perpensæ multas doctrinas afferunt. Primum enim cum dirigat Paulus orationem ad Christum, agnoscit ipsius diuinam potentiam, qua patri æqualis sit. Deinde cum separatim dicit Deus & pater, de duabus rebus nos admonet. Vt enim Dei mentio maiestatem & omnipotentiam declarat: Ita patris appellatio fauorem Dei erga homines credentes exprimit. Is igitur, quem inuocamus, non tantum ut uerus Deus æstimandus, uerumetiam ut benignissimus pater est agnoscendus, ac amandus, à quo omnia optima (cum sit & omnipotens & paterno erga nos animo) sperare liceat per Iesum Christum. Præterea commendatur hic nobis prouidentia Dei peculiaris in administranda Ecclesia. Non enim tàm Pauli industriæ quàm prouidentiæ Dei fuit, ad Thessalonicenses uenire aut non uenire.

Vos autem Dominus impleat, & abundare faciat charitatem mutuam inter uos & erga omnes, quemadmodum & nos erga uos.

Posterius membrum precationis Pauli, in quo precatur, ut in mutua charitate & beneuolentia crescant. Vbi primum gradus, deinde exemplum nobis commendatur. Gradus quidem, dum inquit inter uos & erga omnes. Charitas enim quæ à fide proficiscitur, primum ad fideles se extendit. Deinde ad alios quoque. Nam Charitas secundum Deum, non hunc uel illum, sed omnes complectitur: Ita ut se in omnes effundat, principio facto à domesticis fidei. Exemplum uero cum inquit, Quemadmodum nos erga uos. Hic Paulus Thessalonicenses suo exemplo stimulat ad mutuum amorem, & profecto nihil pulchrius est quàm in doctoris uita eandem esse pietatem & innocentiam quam uox docet. Exemplum sane imitatione inprimis dignum.

Vt confirmet corda uestra irre-

irreprehensibilia, in sanctitate coram Deo & patre nostro, in aduentu Domini nostri Iesu Christi cũ omnibus sanctis, suis.

Quid charitati uera ex fide mananti coniunctum sit ostendit. Nam ut sine charitate nihil est irreprehensibile & purum coram Deo: Ita ubi charitas adest, sincera corda, irreprehensibilia in uera sanctitate, idque coram Deo & patre, existunt. Non quòd illa innocentia & sanctitas sint effectus charitatis. Fide enim corda purificantur, Sed quia mutua charitas ueræ sanctimoniæ indicium est. Hoc cum reuelatum iri monet in aduentu Domini cum suis sanctis, fortius eos stimulat ad mutuæ dilectionis studium. Hic rursus monemur, quibus in rebus potissimum occupari debeant Christiani: nimirum in mutua ex fide dilectione, studioq; innocentiæ, adeoque omnium uirtutum. Hîc enim sanctitatem omnibus quæ cum fide & charitate uera pugnant, opponit. Præterea obseruandum est, quod monet Ambrosius, à Deo esse principium & profectum, consumationemq; uirtutum.

CAPVT QVARTVM.

SVMMA QVARTI CAPITIS.

RElicta immundicia & iniuria proximi, sanctificationi mutuæq; dilectioni magis magisq; incumbendum est propria agendo. Nec nimio dolori indulgendum est ob mortem necessariorum, quos Dominus aliquando reuocabit ad uitam perpetuam, qua spe se pij mutuo consolari debent.

ORDO CAPITIS QVARTI.

Priora tria capita partim laudibus Thessalonicensium ob constantiam in fide & cruce, partim studio Pauli erga ipsos absoluuntur, Sequentia duo paræneses fere continent ad uitam Christianis dignam. Perpetuus enim mos Pauli est doctrinæ addere paræneses protrepticas & apotrepticas.

ticas. Porro hoc quartum caput duabus partibus, nempe parænesi & consolatione absoluitur. Parænesis partim protreptica est, qua ad uirtutes uarias stimulat, partim apotreptica qua dehortatur à uitijs, utramque ex firmis principijs extruit. Consolatio est super morte amicorum, ne nimio dolore, more Ethnico ob mortem necessariorum afficiantur. Cui admixta est expositio de modo & ordine resurrectionis.

EXEGESIS QVARTI CAPITIS CVM OBSERVAtione doctrinarum.

Quod reliquum est igitur fratres rogamus uos, & adhortamur in Domino Iesu, quemadmodum accepistis à nobis, quomodo oporteat uos ambulare, & placere Deo, ut abundetis magis.

Propositio est institutæ paræneseos, cuius sensus est, ut dignam professione uitam degant Thessalonicenses, quò Deo placere possint, atque adeo in dies magis

proficiant. Hæc propositio monet, ut qui Christo semel nomina dederunt, eo tota uita contendant, ut Deo placeant. Quod fit, dum ad normam ipsius uoluntatis nostram uitam conformamus. Cum autem addit, Quemadmodum oportet, necessitatem indicat, fides enim incolumis esse nequit, quæ hoc ex ueris fructibus non palam faciat.

Nostis enim quæ præcepta dederimus uobis per dominum Iesum.

Autoritatem suæ exhortationi conciliat cum dicit, præcepta à se præscripta autorem habere Dominum Iesum, Cui obedire omnes, qui ab eo salutem expectant, iure debent: ut serui domino, & redempti suo liberatori. Hinc cùm docentes, tùm discentes moneantur. Docentes quidem, ne quid aliud Ecclesiæ Christi præsumant proponere, quàm cuius autor est Dominus. Discentes uerò, ne prius acquiescant, quàm sciuerint uocem Domini esse quam sonant præcones uerbi. Hinc Moses subinde ingerit populo Dei, & locutus est Dominus

minus Deus, & Prophetæ: Hæc dicit Dominus. Humanæ enim doctrinæ, utut necessariæ sunt in præsenti uita: Tamen Ecclesia Christi, cùm de cultu Dei recteque formanda uita agitur, sola uoce Domini contenta esse debet.

Hæc enim est uoluntas Dei sanctificatio uestra.

Ratio propositionis de noua uita seu obedientia fidelium sumpta à primo & summo axiomate omnium actionum Christianarum. In quo axiomate duo spectanda sunt, Regula uitæ Christianæ & forma eiusdem. Regula est sola uoluntas Dei, quę petenda est ex solo uerbo Dei, unde Dauid, Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Et Christus ex Esaia, frustra me colunt docentes præcepta doctrinas hominum. Proinde hæc regula euertit & damnat omnem ἐθελοθρησκείαν omnium hominum, Ethnicorum, Iudæorum & Papistarum, qui alias regulas uiuendi præter uerbum Dei excogitant, quod solum uoluntatem Dei nobis reuelat. Nec iuuat eos quòd bonam intentionem prætendant. Nam Dominus

Deut: 12. apertè dicit. Non facient ſinguli quòd ſibi rectum uidetur. Huius rei cauſam exprimit Eſaias cap. 55. hiſce uerbis; Neque enim cogitationes meæ cogitationes ueſtræ, neque uiæ meæ, uiæ ueſtræ dicit Dominus, quia ſicut exaltantur cœli à terra, ſic exaltatæ ſunt uiæ meæ à uijs ueſtris, & cogitationes meæ à cogitationibus ueſtris. Sit igitur nobis immota regula uitæ uoluntas Dei, quam nobis ſuo ſacroſancto uerbo reuelauit. Forma uitæ eſt ſanctificatio ſecundum regulam. Hæc ſanctificatio deſcribitur infrà 5. cap. his uerbis. Ipſe autem Deus pater ſanctificet uos totos & integer ſpiritus ueſter, & anima & corpus ſine reprehenſione in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti cuſtodiatur. Eſt igitur ſanctificatio plena cum ipſe homo ſpiritu, anima & corpore integer uel purus & impollutus ſeruatur uſque ad diem Chriſti. Purus autem is eſt totus, qui nihil mente cogitat, nihil corde appetit, nihil corpore exequitur, niſi quod probatur Deo. Hinc patet ueram ſanctificationem in regeneratione conſiſtere, quæ mortificatione & uiuificatione abſoluitur. Mortificatione renũciamus mundo & carnis deſiderijs ac inquinamentis. Viuificatione quæ fit per

fidem in Christum, subijcimus nos imperio spiritus, ut iam cum sincero corde in certitudine fidei aspersi, cordibus à conscientia mala, ut loquitur Epistola ad Hebræos, audeamus Deum accedere & offerre illi hostiam uiuentem corpora nostra (Rom: 12.) Obediendo in omnibus ipsius sanctissimæ uoluntati. Forma igitur Christianæ uitæ sanctificationis uoce exprimitur, qua exuitur iniquitas & induitur innocentia, & integritas spiritus, animi & corporis, ut totus homo se Deo in obsequium addicat.

Vt abstineatis à scortatione, & sciat unusquisque uestrum possidere suum uas in sanctificatione & honore, non cum affectu concupiscentiæ, quemadmodum & gentes quæ non nouerunt Deum.

Sanctificationem sectandam esse iuxta uoluntatem Dei suasit, Nunc quasdam eius partes per collationem contrariorum recitat. Nam cum sanctificatio immundi-

ciæ membris. Atque hoc loco castitatem fornicationi opponit, quo illam & sanctam & honestam sectemur, hanc uero & turpem, fœdamq; detestemur fugiamusq;. Significat enim hoc loco uas, ipsum corpus uniuscuiusque, qua appellatione notatur fragilitas humana: hoc posideri uult cum sanctificatione & honore, hoc est sanctum, purum & honestum conseruari uera mentis & corporis castitate. Fornicationis nomine intelligit per Synecdochen omnem turpem Venerem, quam ablegandam monet ad gentes quæ non nouerunt Deum. Quod sane inprimis obseruandum est. Significat enim parum, imò nihil in schola Christi profecisse eos, qui uariis libidinis generibus succumbunt. Sit igitur omnibus piis cordi hæc admonitio Pauli, cogitentque se tantisper à Christo Christo alienos esse, donec fœdis libidinibus & concupiscentiis carnis se inuoluunt. Nonnulli uas pro uxore exponunt, sed prior interpretatio magis accommoda est præsenti loco. Nam uas usu Hebraico est quælibet res certo usui destinata, ut corpus nostrum non escæ & Veneri, sed Domino destinatum est, 1. Corinth. 6. Præterea obseruentur gradus peccatorum. Vt enim

hic tres rei venereæ gradus facit, Concupiscentiam, Affectum, & fœdum libidinis actum, quem fornicationis nomine designat. Concupiscentia innata æstuat, Affectus perturbat rationem, ac uoluntaeem plerumq; captiuat, ut fœde corpore perpetretur, quod turpiter affectus imperat. Sic & aliorum peccatorum tres gradus sunt. Concupiscentia, Affectus, quo dominatur peccatum, & perpetratio. Hi gradus disertè ponuntur ad Roman. 7. his uerbis. Ne igitur regnet peccatum in mortali corpote uestro ad obediendum ei in concupiscentijs suis. Quare primis initijs & motibus, uigilijs & precibus iuxta consilium Domini resistendum est, ne mente uicta affectus uoluntatem trahat ad patrandum peccatum.

Ne quis opprimat aut fraudet in negotio fratrem suum.

Sanctificationis & immunditiæ alias quasdam partes attingit. Quemadmodum enim immundiciæ subijcit uiolentam oppressionem, & astutam fraudem, Ita per ἀντίθεσιν sanctitatis partes intelligit hu-

manitatem, quæ uiolentiæ, & iusticiam in contractibus, quæ fraudi opponitur. Ponit autem hic duas partes iniuriæ proximi, Oppreſsionem uiolentam (qualis Tyrannorum & potentium eſt qui inferiores iniuſtis exactionibus aut aliȷs illicitis modis premunt) Et fraudem qualis eorum eſt, qui quacunque ratione plus à proximo accipiunt quàm iuſtum eſt. Nam græca uox πλεονεκτεῖν ſignificat cupiditatem & ſtudium, plus quàm æquum eſt habendi, Quare hac uoce omnis auaritia, dolus, uſura, & quicquid uergit in proximi damnum notatur.

Propterea quod ultor eſt dominus de omnibus his, quemadmodum & antea diximus uobis, & teſtati ſumus.

Addit minas ut qui turpitudine rei à malo non abſtinet, abſterreatur ſaltem pœnis, & qui rei dignitate & pulchritudine non mouetur, præmiȷs ſaltem inuitetur. Quemadmodum enim turpibus factis ſupplicia, Ita honeſtis factis ſi modò ex fide fiant, præmia ſunt propoſita.

Non enim uocauit nos Deus ad immundiciem, ſed ad ſanctificationem.

Ratio eſt à fine uocationis ſumpta, amplificata collatione contrariorum, ac ſi diceret. Antequam uocati ſumus per Euangelium, in regno tenebrarum, ſordibus peccatorum inuoluebamur, Nunc autem uocati ſumus per Euangelium, ut renunciatis peccatis, quæ mortis & damnationis cauſa fuere, iuſticiæ & innocentiæ ſtudeamus. Huc locus Pauli ad Tit: 2. pertinet. Apparuit enim gratia Dei ſalutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegata impietate & mundanis concupiſcentijs, modeſtè, iuſtè & piè uiuamus in præſenti ſeculo. Proinde quicunque peccatis indulget, immemorem ſuæ uocationis ſe declarat, & ſe adhuc in regno tenebrarum ſub uexillo Satanæ militare oſtendit.

Quapropter qui reijcit, non hominem reijcit, ſed Deum, qui & dedit ſpiriuum ſuum ſanctum in uos.

Vt magis eos urgeat, autoritatem Dei allegat, & simul sceleris magnitudinem notat. Qui enim reijcit salutares admonitiones à quocunque propositas, non reijcit hominem tantum, quod per se graue scelus est: sed Deum ipsum aspernatur, & suam ingratitudinem ostendit, non obtemperando Spiritui sancto, in hoc à Deo dato, ut excitet corda hominum ad obedientiam. Obseruetur emphasis in uerbo ἀθετεῖν, quod ita rem aliquam aspernari significat, ut nullo in loco ponatur, nullaque eius ratio habeatur. Vnde tria collige perpetuo ob oculos statuenda. Primum quod contemptores Dei sunt quotquot eius salutaribus monitis per ministros uerbi aut alios propositis non auscultant. Quemadmodum enim qui magistratus iussa detrectat, eius contemnit autoritatem, Ita Deo nō obtemperans, diuinam mentem aspernatur, quo scelere nihil est immanius. Nam inde prolabuntur homines in reprobam mentem, ut peccare non erubescant, iuxta illud Prouerbiorum 18. Impius cum in profundum peccatorum uenerit, contemnit. Deinde significatur, quòd tales contemptores Dei à Deo quoque reijciantur, iuxta illud: Qui me contemnit erit ignobilis

bilis, seu Ignominia afficietur. Proinde cum non honoratur Dominus, ac timetur ab ijs qui præceptis ipsius non obediunt, eos uicissim abijcit, & sinit cumulare peccata, donec mensuram peccatorum suorum compleuerint. Tertio, admoneantur tales iudicij Dei, cuius ultrices manus effugere nequeunt contemptores Dei. Quapropter dum manet tempus pœnitentiæ expergiscamur, Deumque rogemus, ut nos conuertat, & suo spiritu regat, quo uerè conuerti possimus, conuersionemque nostram uero fidei fructu testemur. Consolatur & hic locus pios Euangelij ministros, qui cum mundo contemnuntur & reijciuntur, quòd non tam ipsi, quàm Deus ipse, cuius legatione funguntur, reijciatur.

De fraterna autem Charitate non opus habetis ut scribam uobis. Ipsi enim uos à Deo docti estis, ut diligatis uos inuicem. Etenim hoc facitis erga fratres omnes, qui sunt in tota Macedonia.

Per occupationem addit Antithesin proximæ præcedentis sententiæ de uiolenta oppresione & fraude uitandis: Idque cum duplici ratione. Non opus est ut scribam uobis de fraterna charitate (quæ in locum uiolentæ oppresionis & fraudis succedere debet.) Quia & ipsi diuinitus docti, scitis, quòd mutua requiratur à uobis dilectio, & affectus ipse seu fructus uestram erga Fratres dilectionem declarat. Quam in tota Macedonia eam experti sunt fratres. Porrò θεοδίδακτοι, hoc est, à Deo docti, illi dicuntur, quorum cor uiuo sensu uerbum prædicatum, per gratiam spiritus sancti penetrat, seu qui quod didicerunt per uerbi prædicationem, opere complere satagunt. Est enim certissimum indicium quòd à Deo didiceris, si id quod didicisti facias. Qui autem nouit quid fieri debeat, & non facit, non dum à Deo didicit secundum gratiam, sed secundum legem, non secundum spiritum, sed secundum literam. Admoneamur itaque hoc loco à nobis non requiri ociosas speculationes de Deo & rebus diuinis, sed fidem per dilectionem efficacem.

At ro-

At rogamus uos fratres abundare magis & eniti.

Correctio est, quasi dicat: Tametsi uestra erga fratres charitas magna est, Tamen perpetuis incrementis indiget. Nemo enim diligere iuxta rationem præcepti satis potest. Quare perpetuo progrediendum, enitendumque ut unusquisque se ipsum diligendo proximum superet. φιλοτιμεῖσθαι enim significat magno studio conari quippiam efficere. Quare Ambrosium sequutus sum, qui hoc loco φιλοτιμεῖσθαι eniti reddidit. Vnde colligemus non frigidum quendam amoris affectum à Christianis requiri, sed uiuidum & feruentem, quo proximi commodis non minus quàm nostris studebimus.

Quiescere & agere propria, & operari proprijs manibus, quemadmodum uobis præcepimus.

Plures sanctificationis partes recitat, quæ similiter per antithesin sunt exponendæ. Nam

dæ. Nam ut sanctificationis partes præcipiuntur, Ita prohibentur immundiciæ quę cum illis pugnant, atque hoc loco tria con iungit, quæ ferè eundem sensum habent. Quiescere, agere propria, & operari proprijs manibus. Quorum primum nimirum quiescere, curiositati opponitur, Nam ἡσυχάζειν & πολυπραγμονεῖν opponuntur, ut apud Isocratem in oratione de pace, ubi dicit ἡσυχίαν utiliorem ac commodiorem esse τῆς πολυπραγμοσύνης. Vt igitur hîc commendatur Christianis modesta quies, Ita è contrario damnatur maligna curiositas. Deinde hortatur ut propria agant, hoc est, ut quilibet in sua uocatione sit sedulus & fidelis, & per ἀντίθεσιν damnat ociosos homines, qui quid sua uocatio efflagitet minimè cogitãt. Eodem pertinet quod addit, operari proprijs manibus, per quod intelllgit sinecdochicè diligentiam sedulam in omni uocationis genere. Neq; enim omnes manuum labore fatigari uult Paulus, sed ut quæ sui sunt muneris, unusquisque fideliter præstet in communem & mutuam ædificationem.

Vt ambuletis decenter erga extraneos, & nulla re indigeatis.

Proxi-

Proximæ adhortationi duplicem rationem ſubiungit. Quarum prior à publica honeſtate, altera à propria utilitate ſumpta eſt. Publica honeſtas eſt ornans profeſsionem fidei honeſto ac iuſto labore uictum ſibi parare: Cum contra turpe & indecorum ſit ocio torpore, alieniſque bonis inhiare. Propria utilitas eſt, ut ipſe ſine mendicitate honeſto labore uiuas, alijſque egentibus opem feras.

Cæterum nolo uos ignorare fratres de his qui obdormiuerunt, ne doleatis quemadmodum & cæteri non habentes ſpem.

Altera huius Capitis pars eſt, in qua conſolatur Theſſalonicenſes, qui ob mortem amicorum nimium triſtabantnr. Vbi primùm obſeruandum eſt, quod mortuos ideo dormientes uocat, quia ſicut illi qui dormiunt, ſuo tempore excitantur, ita mortui in extremo die excitabuntur ad uitam immortalem. Quòd autem de dormitione dicitur, non ad totum hominem, ſed ad partem, duntaxat nempe ad corpus

referendum eſt. Anima enim à corpore ſeparata uiuit immortalis. Id quod plurima teſtimonia ueteris & noui teſtamenti conuincunt. Deinde diſcrimen inter dolorem piorum & impiorum conſideretur. Illorum enim moderatus eſt, ut qui conſolatione eſt mixtus, Hic immoderatus ſine omni ſpe & conſolatione. Vt autem moderatus ille permittitur: Ita Prophanus & Ethnicus dolor damnatur.

Si enim credimus quòd Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ſic & Deus eos qui obdormierunt per Chriſtum adducet cum ipſo.

Ratio conſolationis in morte amicorum, à cauſa communis reſurrectionis. Quoties itaque aliquis amicorum morte triſtatur, mortis Chriſti ac reſurrectionis meminiſſe oportet. Nam ut mors Chriſti, noſtræ mortis eſt uictrix, Ita eiuſdem reſurrectio uitæ nobis cauſa exiſtit. Eſt autem Pauli argumentum ualidum non ab exemplo, non à particulari, ſed à cauſa ſufficiente, & neceſſaria ad ſuum effectum neceſſa-

cessarium & proprium. Vnde Paulus, 1. ad Corinth. 15. resurrectionem mortuorum tanquam ex firmissimo principio probat, cum inquit: Si resurrectio mortuorum non est, ne Christus quidem resurrexit. Hic à destructione consequentis concludit antecedentis negationem hoc pacto. At Christus resurrexit, Igitur est resurrectio mortuorum. Sic enim paulò pòst addit. Nunc autem Christus resurrexit ex mortuis, primitiæ eorum qui dormierunt. Subiungit ibidem collationem causarum mortis & uitæ. Quemadmodum (inquit) moriuntur omnes per Adam, Ita & per Christum omnes uiuificabuntur. Hîc utitur contrarijs causis ad probandos contrarios effectus. Vt enim Adam mortis causa fuit sua inobedientia, Ita Christus uitæ autor est sua iusticia. Nam Christus uenit, ut instauraret omnia per Adam amissa. Vis itaque consequentiæ in eo est, quòd Christus non sibi tantum resurrexerit, sed nobis. Quemadmodum enim primitiæ non consecrabantur ut solæ essent sanctæ, sed etiam ut reliquus anni prouentus sanctificaretur. Ita & Christus non solus resurrexit, sed nobis ipsius resurrectio causa, pignus & obsignatio quædã nostræ future

resurrectionis existit. Verum hîc quęstio ex Pauli uerbis oritur. Videtur enim in speciem, quod tantummodo adstruat Paulus piorum resurrectionem, cum inquit, Qui obdormierunt in Christo, id est, qui morientes per fidem Domino Iesu coniuncti erant. Verum sciendum est, quod Paulus duntaxat hîc tractat ea, quæ ad præsentem consolationem facere uidebantur. Quare tantum hoc loco de fidelium gloriosa resurrectione disserit, in qua abunde consolationem consequuntur pij in quauis afflictione. Quòd autem omnes cùm pij tùm impij resurgent, Illi quidem ad gloriam perpetuam, Hi uero ad æternos cruciatus, multa scripturæ testimonia conuincunt, inter quæ præcipua sunt quæ habentur, Danie: 12. & Matth. 25. Iohan. 5.

Hoc enim uobis dicimus in sermone Domini.

Vt fidem resurrectionis adstruat, uerbum Domini allegat, qui cum eam prædixit fore, procul omni dubio futura est. Quicunque igitur in dubium reuocat resurrectionem mortuorum, Dominum ipsum

sum mendacij coarguit, eiusque omnipotentiæ derogat. Proinde hîc ratio cœca captiuetur, & detur gloria Deo, apud quem nulla res est impossibilis. Cœlum (inquit) & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt.

Quòd nos qui uiuemus & reliqui erimus in aduentum Domini, nequaquam præueniemus eos qui dormiunt.

Eodem temporis momento omnium hominum erit resurrectio communis. Adam primus homo non præueniet ultimum eorum qui morietur, sed una excitati omnes sistentur coram iudice Christo, Quare nihil refert quocunque tempore moriatur aliquis, modo in Domino.

Quoniam ipse Dominus cum hortatu & uoce Archangeli ac tuba Dei descendet de cœlo.

Quis sit resurrectionis autor, & quis modus ostenditur. Ipse enim Dominus Christus excitabit mortuos, Cui nihil dif-

ficile est. Si enim ex nihilo quicquid est rerum creare potuit, cur non poterit mortuos reuocare ad uitam? Modus quoque describitur, quòd cum hortatu & uoce archangeli, & tuba Dei descendet. Eadem ferè Matthæus refert ex ore Domini cap. 24. Videbunt filium hominis uenientem cùm uirtute & gloria magna, & mittet Angelos suos cum tubæ uoce magna, & congregabit electos suos à quatuor uentis & summis cœlorum usque ad terminos eorundem.

Et mortui in Christo resurgent primum, deinde & nos qui uiuemus qui reliqui erimus, simul cum ipsis rapiemur in nubibus, in occursum Domini in aërem.

Ordo resurgentium describitur, Nimirum ut antea mortui, & tunc uiuentes, qui tamen in momento commutabuntur, simul rapientur in occursum Domini. Nihil autem hîc de impijs dicit, qui tùm seram & inutilem pœnitentiam agent. Nam hæc

hæc tantum in consolationem piorum dicuntur.

Et sic semper cum Domino erimus.

Effectus resurrectionis piorum lætissimus, nimirum æterna mansio apud Dominum in æterna beatitudinis gloria, ubi Deus erit omnia in omnibus. Vbi perfecta erit electorum iusticia & innocentia.

Proinde consolemini uos mutuò hisce sermonibus.

Conclusio consolationis est, in qua usus fidei resurrectionis ostenditur. Nimirum ut inde petamus consolationem in omni afflictionum genere. Nam ipsa mortuorum resurrectio, ut pijs finem omnium malorum adfert, Ita eosdem introducit, in qua compensabuntur afflictiones præsentis uitæ.

CAPVT QVINTVM.

SVMMA QVINTI CAPITIS.

EXtremus dies repentè incautos obruet, Quare uos piè & sanctè iuxta uoluntatem Dei uiuite, ut integer sit spiritus & anima & corpus sine querela in aduentum Domini seruetur.

ORDO CAPITIS QVINTI.

IN fine quarti de modo resurrectionis admonuit, hic quæstionem de tempore attingit. Deinde uarias exhortationes inde extruit, ut parati simus in aduentum Domini. Tandem petit pro se orari, & fausta imprecatione claudit Epistolam.

EXEGESIS QVINTI CAPITIS, CVM OBSERuatione doctrinarum.

Porro

Porro de temporibus & articulis tempornm fratres non opus est ut uobis scribatur.

Occupatio est, qua anteuertit furiosas quæstiones eorum, qui nimis anxiè de rebus occultis, & præcipuè de extremo die quęsiuerunt, ac si diceret: Non opus est articulum temporis aduentus Domini sollicitè quærere, satis est certò scire, quòd uerè uenturus sit.

Ipsi enim exactè scitis, quod dies Domini tanquam fur in nocte sic ueniet.

Ratio occupationis & modus aduentus Domini. Confert enim eum furis inexpectato aduentu. Quemadmodum enim fur non præmonet, sed altè dormientes inuadit, Ita Dominus subitò, dum hoc minimè expectant homines, adueniet. Quæ res maximè deberet nos excitare ad uitæ innocentiam seruandam, ne nos opprimat ille dies incautos. Debet enim ignoratio hæc ad studium & uigilantiam

excitare iuxta Domini præceptum, Matth. 25. Vigilate, inquit, & orate, quia nescitis diem neque horam in qua filius hominis uenturus est. Vult itaque Dominus nos similes esse prudentibus uirginibus, quæ oleo in uasis suis accepto, expectarunt aduentum sponsi. Porrò per diem Domini, & communem omnibus finem, & priuatum cuiusque intelligi monet Theophylactus.

Quando enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus superueniat eis interitus.

Proximæ similitudinis declaratio est. Explicat enim Paulus cur dies Domini furi sit similis, nimirum propter inexpectatum aduentum. Porrò duo hic obserua. Securitatem præsentem impiorum, & superuenientem interitum, cum omnia sibi tuta pollicentur impij, subitò ira Dei obruet eos, qui in tenebris ignorantiæ Dei & contemptus securè stertunt, ebrij huius mundi illecebris.

Quasi dolor partus mulieri

præ-

praegnanti,& nequaquam effugient.

Subitum interitum impiorum similitudine pulcherrima pingit; In qua tres sunt partes. Quemadmodum prægnans mulier intra se doloris materiam circumfert, Ita impij contemptum Dei & alia scelera materiam æterni cruciatus in pectore gerunt. Deinde ut mulieris prægnantis dolores subito eam inuadunt, Ita pœna commerita opinione citius superueniet impijs. Postremò ut nulla prægnantium euadere potest, quin partus dolores experiatur, ad eundem modum nec impij sua supplicia euasuri sunt.

At uos fratres non estis in tenebris, ut dies ille uos tanquam fur opprimat.

Consolatur pios qui in die, hoc est, in clara Dei noticia piè ex fide uiuunt. Vt enim per tenebras significatur ignorantia Dei, oscitantia, & securitas: Ita per lucem Dei noticiam ac fructus fidei intelligit. Neque Paulus hîc dicit diem illum aduentus Domi-

Domini pijs notum esse, sed eos tantum tutos fore monet, ut qui clara die uigilantes in uero timore illum excipiant. Vigilantibus enim & in luce uersantibus, si prędo aliquis aditum nactus de improuiso incumbat, nihil poterit quod eorum est deuastare. At si in tenebris dormitantes deprehendat, relatis spolijs abscedet imprimis.

Omnes uos filij lucis estis & filij diei, non sumus noctis neque tenebrarum, proinde ne dormiamus sicut & cæteri, sed uigilemus & sobrij simus.

Piorum communia officia exponit. Idque primùm in genere pulcherrima similitudine. Cuius sensus hic est. Quemadmodum dies laboribus & uigilijs, non somno aut torpori destinatus est, Ita uocati ad lucem Euangelij per prædicationem uerbi à tenebrarum regno, debent nunc ut in die clara uigilare, & sua tam augusta uocatione digna præstare opera, quæ omnia ad uigilantiam & sobrietatem reuocat. Vigilantia quidem est, dum abiecta securitate

ritate carnali, certa ſpe in Dominum reſpicimus. Huic opponitur dormitio, quæ eſt ſupina ſuæ ſalutis negligentia. Sobrietas uerò eſt qua cauetur, ne illecebris huius mundi ebrij, in ſomnum ſecuritatis incidamus, ſed potius ut alacres ſimus ad præſtandum officium. Obſeruetur proinde hoc diſcrimen inter pios & impios, Illi iuxta lucem Euangelij ambulant, hi mundi negotijs inuoluuntur, cura ſalutis ſuæ abiecta.

Qui enim dormiunt noctu dormiunt, & qui ebrij ſunt noctu ebrij ſunt.

Argumentum eſt à ſimili. Quemadmodum homines noctu dormiunt & interdiu uigilant, noctu ſunt ebrij, & interdiu ſobrij: Ita nos decet qui iam noctem ignorantiæ ſuperauimus, uigilijs & ſobrietati ſtudere. Id quod lux Euangelij requirit, ne mente grauata ſomno ignorantiæ, & corde intemperantia & crapula defatigato, fœdè nos in tam clara Euangelij luce geramus. Similis eſt exhortatio ad Eph. 5. Ne ſitis conſortes illorum, eratis enim aliquan-

aliquando tenebræ, Nunc autem lux in Domino, tanquam filij lucis ambulate.

Nos autem qui ſumus diei, ſobrij ſimus.

Accommodatio eſt ſimilitudinis. Nos qui ſumus diei, id eſt, qui nocte ſuperata ignorantiæ, uerſamur in Euangelij luce, ſimus ſobrij.

Induti thorace fidei & charitatis, & galea ſpe ſalutis.

Quò ſpectent uigiliæ & ſobrietas Chriſtianorum, nunc oſtendit, nimirum ut in armis excubent perpetuò aduerſus hoſtem. Deſcribit autem πανοπλίαν Chriſtiani militis paucißimis uerbis, quam fuſius deſcribit ad Epheſ. 6. Hîc tres Chriſtianorum uirtutes, fidem, charitatem & ſpem ponit, quas armorum titulo ornat. Nam ut ſcutum, thorax, & galea muniunt corpus militis mundani: Ita animum pij hominis aduerſus tela diaboli munit fides, qua totus Chriſtus induitur, charitas, qua fides lucet, Spes, quæ omni inſultui diaboli,

boli opponitur infracta, quaque ſalus ipſa certiſsima expectatur.

Quia non conſtituit nos Deus in iram, ſed in acquiſitionem ſalutis per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Amplificat ab obiecto ſpei, quod eſt liberatio à damnatione & acquiſitio ſalutis, & ne quis hoc ſibi adſcribat, addit cauſam, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Porrò cum iram & ſalutem nominat, ſignificat utramque exercendam eſſe in aduentu Domini. Iram quidem aduerſus reprobos. Salutem uerò erga eos, quos fide, charitate & ſpe armatos inuenerit. Idque non ex ipſorum ſed Chriſti ſolius merito. Obſeruetur & ἀντίθεσις, quòd ſalus acquiri non poſsit, niſi per hunc Dominum Ieſum.

Qui mortuus eſt pro nobis, ut ſiue uigilemus, ſiue dormiamus, ſimul cum ipſo uiuamus.

Actio-

Aetiologia eſt proximæ rationis à fine mortis Chriſti ſumpta. Cum autem mortem nominat, per Synecdochen intelligit omnia redemtionis beneficia, quorum finis eſt, ut credentes per ipſum æternum beati in cœlo uiuant. Quocirca ſpes noſtra non nititur debili fundamento, ſed firmo & duraturo. Quæ ſpes cum talis ſit, nequaquam confundit ſperantes. Habent enim teſtimonium ſpiritus, quod hic præbet ſpiritui noſtro de paterno erga nos fauore in Chriſto Ieſu Domino noſtro, Roman. 5.

Quare confortamini uos inuicem, & ædificate ſinguli ſingulos, ſicut & facitis.

Poſtquam non pauca Chriſtianorum officia recenſuit, oſtendit omnium commune officium eſſe incumbere doctrinæ, & exhortationi mutuæ, ut uſus doctrinæ in uita conſpiciatur. Hîc tria obſeruentur, primum (quod iam dictum eſt) commune officium eſſe piorum ſe mutuò exhortari ac ædificare in pietate. Deinde errare eos, qui hoc ad ſolos publicos uerbi miniſtros

tros reijciunt. Tametsi enim in publicum ministerium non est temere perrumpendum. Tamen omnibus ex æquo incumbit e mutuò exhortari & ædificare, seruato tanen Ecclesiæ ordine. Postremo damnari Enthusiastas qui uerbi ministerium labefactare conantur, Cum hic Paulus apertè requirat mutuam exhortationem & ædificationem.

Rogamus autem uos fratres ut cognoscatis eos qui laborant inter uos, & qui præsunt uobis in domino & admonent uos, utque habeatis illos in summo precio per charitatem propter opus illorum.

Quid singuli singulis debeant dictum est, Nunc addit ualdè necessariam exhortationem, qua Thessalonicenses hortatur, ut uerbi ministris debitum honorem exhibeant. Huius exhortationis tres sunt partes. Periphrasis seu descriptio ministrorum uerbi, officium ipsis præstandum, & causæ officij præstandi. Periphrasis siue

descriptio qualesnam sint ueri ministri uerbi docet: utpote qui laborant, præsunt & admonent, Labor primum requiritur, nimirum ut in vinea domini strenue faciant officium, docendo fideliter populum. Reijciuntur ergo à numero ministrorum Euangelij, qui ocium captant, delicias sectantur, & quærunt uictum fraudulenter tituli sacerdotalis prætextus. Nihil enim minus sunt, quàm pastores, qui non præsunt laborando, & in verbo propagando. Deinde requiritur, ut præsint in domino, sed ut œconomi, non ut domini, & patresfamilias. Sunt enim œconomi mysteriorum Dei. Quare qui non dispensant Euangelium, frustra de prælatura in Ecclesia gloriantur. Tertio requiritur, ut admoneant, nam crebris admonitionibus, publicis & priuatis opus est, ut doctrina auditoribus accommodari possit. Adeo enim sumus propter peccatum in salutis negotijs negligentes, ut perpetuis stimulis indigeamus. Officium ipsis debitum est, ut auditores eos habeant in summo precio & honore per charitatem, hoc enim Paulus primum probat metalepsi, dum inquit, Rogamus ut agnoscatis eos &c. Deinde clarè inquiens, ut habeatis eos in summo

precio

recio seu honore, porro hic honor consi-
it in quinque: primum enim agnosces il-
orum ministerium opus esse diuinum.
Quare ut legatos Dei eos complecti decet.
. exhibebis reuerentiam debitam pro-
ter ministerij dignitatem. 3. præstabis
bedientiam in his quæ ad ministerium
ertinent, id est, ubi uerbum Dei postulat
bedientiam: uerum si quid præcipiunt
ontra uerbum, sequamur regulam Pauli,
i quis aliud Euangelium prædicauerit,
Anathema sit. 4. Gratitudinem debebis,
t non solum animo sis gratus erga ipsos,
Verumetiam opere, id est, ut conferas pro
uis facultatibus Euangelij ministris uictũ
& stipendium. Dignus est enim, teste Chri-
sto, operarius mercede sua. Item, Rom: 15.
Etenim si spiritualia sua communicaue-
unt gentibus, debebant & de carnalibus
ministrare illis. Item 1. Cor: 9. Qui Euange-
lium annunciant, ex Euangelio uiuant. Et
ibidem, Quis militat suis stipendijs. 1. Tim:
3. Non alligabis os boui trituranti. Admo-
neantur igitur pij, quod iure diuino Eccle-
siæ ministris debeant stipendia, uerum ne
quid hic negligatur cum damno ministe-
rij, pertinet hæc cura ad superiores, Sicut
monet sententia Esaiæ. 4. Reges erunt nu-

 tritores

tritores tui, & reginæ nutrices. Si igitur Reges sunt nutritores Ecclesiæ, possunt & debent iure diuino ministris Ecclesiæ stipendia ordinare, exemplo piissimi Ezechiæ regis, ut possint uacare legi Domini, 2. Para: 23. Quinto, adhibebis ἐπιείκειαν in iudicandis moribus, & tegendis erratis, quatenus fieri potest sine iniuria doctrinæ. Nam si in doctrina delinquunt, nullo modo parcendi sunt, sed ut lupi arcendi ab ouili, donec resipiscant. Causa cur hic honor præstandus sit ministris Euangelii additur, cum inquit, propter opus illorum, unde sequitur nihil eis honoris deberi, qui officium iactant sine labore. Quale autem sit opus illorum supra dictum est, nimirum ut laborent in uerbo, præsint in domino, & sedulo admoneant quos docent.

Pacem habete inter uos.

Quia dissensio multa generat mala, hortatur vt concordiæ & paci studeant. Nulla enim re magis turbatur Ecclesiæ incolumitas, quam dissensionibus, unde non solum factiones & seditiones, uerumetiam plurima cum in doctrina, tum in moribus scandala oriuntur. Quare merito hic

ic ad pacem hortatur Paulus qua,incolu-
nitas Ecclesiæ conseruatur. Alij hic uer-
unt,pacem habete cum ipsis, Nam græ-
um ἐν αὐτοῖς est ambiguum, sed ego
Ambrosium sequi malui, Tametsi parum
eferre uideatur, nisi quod generalior sit
ententia iuxta Ambrosij uersionem quæ
uc optime quadrat, huc accedit quod
Paulus nusquam ἐν ἑαυτοῖς pro ἐν αὐτοῖς
osuit, neque enim solet atticismos affe-
tare.

**Obsecramus uos fratres,mo-
nete inordinatos, consolamini
pusillanimes, subleuate infir-
mos, longanimes estote erga
omnes.**

Quia non omnibus æqualia sunt fidei
incrementa,monet quomodo sit cum sin-
gulis agendum. Inordinati, id est, flagiti-
osè uiuentes redigendi sunt in ordinem sa-
lutaribus monitionibus: pusillanimes,
quorum fides uidetur uacillare, consolati-
onibus stabiliendi sunt. Breuiter de om-
nibus bene sperandum. Quare non im-
portune turbandi sunt, sed expectanda est
per tolerantiam illorum pœnitentia.

Videte ne quis malum pro malo cuipiam reddat, sed semper quod bonum est, sectemini, tum erga uos inuicem, tum erga omnes.

Ne retaliemus iniurias nobis illatas monet, siue fratres sunt qui offendunt, siue extranei nostræ religionis hostes. Verum quia talis affectus est perdifficilis, addit particulam attentionis, Videte, ac si dicat, Scio difficile ac durum esse carni & sanguini illatas iniurias condonare. Quare eò acriori studio annitendum est, ut sitis absque uindictæ cupiditate. Neque tamen hac exhortatione legitimam uindictam, & magistratus officium abrogat, sed qualis affectus & studium Christianorum esse debeat, ostendit. Verum quia talis affectus raro inuenitur, necessaria est legitima uindicta, quam magistratus uice Dei exercet in contumaces.

Semper gaudete, indesinenter orate, in omni gratias agite.

Hæc quoque Christianorum officia esse (ut fidei germani sunt fructus) manifestum

festum est. Gaudium, de quo hîc loquitur, est tranquillitas conscientiæ, quæ in fide remissionis peccatorum fundatur, & in spe promissionis acquiescit. Hoc gaudium uel in medijs persecutionibus manet, modo Christum uictorem mundi non amittas.

Hæc enim est uoluntas Dei in Christo Iesu erga uos.

Confirmatio proximæ sententiæ à uoluntate dei sumpta, quæ nostrarum actionum regula esse debet, ut supra dictum est.

Spiritum ne extinguatis, prophetias ne aspernemini.

Hæc duo dicta ita differunt, prius generale est, posterius speciale. Spiritum ne extinguatis, id est nolite facem Spiritus sancti, qua accenduntur corda uestra ad uerum Dei timorem & sanctitatem, uestra negligentia & incuria extinguere, sed date operam ut accendatur magis. Obstruendæ sunt igitur fenestræ, ne sopor Spiritus nos inuadat, quo fax illa Spiritus sancti

extingui ſolet. Prophetias ne aſpernemini, hoc ad donum interpretandi ſcripturas referendum eſt. Quod donum ut non eſt alligatum certis hominibus propter ſucceſſionem, quemadmodum papiſtæ uolunt, Ita datur quibuſdam ad ædificationem Eccleſiæ, quo qui pollent, non ſunt contemnendi, Imo potius in ſummo precio habendi, tanquam Spiritus Dei interpretes.

Omnia probate, quod bonum eſt tenete, ab omni ſpecie mala abſtinete.

Prolepſis eſt, occurrit enim ĳs, qui propter Prophetarum quorundam ineptas prophetias interpretandi munus ſimpliciter aſpernabantur. Et hîc tria dat præcepta. Primum probandam eſſe prophetiam omnem, id eſt examinandam ad regulam fidei, quemadmodum ad Rom: 12. monet, Siue prophetiam iuxta ἀναλογίαν fidei, ſcilicet eam inſtituat. Secundum præcedente examine tenendum eſſe quod bonum fuerit, id eſt conſentaneum fidei, & quod ad ædificationem faciat. Tertium, Non ſolum malum ac falſum, uerumetiam quod tale in ſpeciem apparet reĳciendum

dum esse. Facile enim quod tale est, ab hæreticis in malam consequentiam trahitur. Quare in Ecclesia nihil nisi solidum, uerum, ac bonum recipiendum esse: ut quod ad ædificationem faciat. Hanc interpretationem præsentis loci requirit contextus, alij generalius interpretantur.

Deus autem pacis sanctificet uos per omnia perfectos.

Quia longum fuit christianorum officia omnia particulatim recensere, post longam enumerationem præcipuorum officiorum, ut artifex genus posuit, nimirum ut sanctæ perfectioni studeant, & quia hoc non est humanarum uirium, Deum huius sanctificationis authorem facit, ut sciamus ab eo assiduis precibus petenda esse, quæ ad ueram perfectionem pertinent.

Et integer uester Spiritus & anima, & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur.

Definitio est ueræ sanctitatis, & perfectionis christianorum, de qua supra cap. 4.

 in illum

in illum locum. Hæc eſt uoluntas Dei ſanctificatio ueſtra. Summa eſt ut recte omnia cogitent, recte uelint, ac membra ſua exhibeant arma iuſticiæ.

Fidelis eſt qui uocauit uos, qui & efficiet.

Confirmat quod dixit, à conſtantia uoluntatis Dei. Deus uos uocauit per gratiam, Igitur ſerio uult ueſtram ſalutem, eamque uerè exhibebit, modo uobis ipſi non defueritis. Similis eſt locus 1. Cor. 1. & ad Phil: 1. unde pij bene ſperare diſcant de uoluntate Dei, & de finali perſeuerantia, ne cum papiſtis impiam dubitationem foueant.

Fratres orate pro nobis, ſalutate fratres omnes in oſculo ſancto.

Suo more petit pro ſe orari. Mutuis enim precibus fulcitur Eccleſia. Et iubet ſalutari totam Eccleſiam Theſſalonicenſium, per oſculum ſanctum, tanquam per ſymbolum externum, purum animi affectum intelligit. Sanctum enim epitheton impudico & fallaci oſculo opponitur.

Adiuro uos per dominum,

ut legatur epiſtola hæc omnibus ſanctis fratribus.

Ne ſupprimatur epiſtola, & paucis quibuſdam legatur, ueretur. Quare eos obteſtatur per dominum, ut omnibus legatur. Hinc diſcamus uerbum Dei non celandum ullos, quantumuis rudes & ruſticos, Nam ut fides uerbi ab omnibus, Ita & eius cognitio requiritur.

Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti uobiſcum, Amen.

Vſitata Paulo eſt hæc clauſula ſeu fauſta imprecatio in omnibus epiſtolis, Quæ continet ſummam Euangelij, & fructum fidei, quemadmodum ſupra ſæpius dictum eſt.

ARGVMENTVM IN POSTERIOREM EPISTOLAM PAVLI AD Theſſalonicenſes.

QVia ſatis conſtat qualis quantuſque ſit huius epiſtolæ author, omiſſo eius encomio, Tantum ea hoc loco dicam,

quæ ad

quæ ad huius epistolæ claram intelligentiā facere uidebuntur, ut sunt, Occasio scriptionis, principalis quæstio seu status epistolæ, & tractationis ordo seu methodus.

De occasione.

Occasio præcipua huius epistolæ hæc fuit. Admonuerat Paulus in priori epistola cap. 5. de aduentu domini ad iudicium, quem minime cogitantibus hominibus, omniaque prospera sibi promittentibus impijs, adfuturum prædixit. Hinc quidam doctrinæ Pauli corruptores sumpserunt occasionem, ut propediem diem domini adfuturum affirmarēt. Vnde redditi sunt non pauci, ut ex 3. cap: apparet, negligentiores, adeo quod multi inordinatè, neglecto uocationis labore, uixerint. Hos ut ab errore reuocet Paulus scribit hanc epistolam.

De quæstione principali.

Principalis quæstio est de tempore aduentus domini ad iudicium, quem alij quidam iam iam instare, Paulus uero signa quædam præcessura, nempe defectionis à fide, & reuelationis Antichristi pronunciat.

nunciat.

nunciat. Vnde confutatur eorum error, qui aliter senserunt. Est igitur hæc epistola, quantum ad principalem quæstionem attinet, Generis Iudicialis, & status coniecturalis, Tametsi alia quoq; genera, & quæstiones, ut fieri solet, incidunt. Nam totum primum caput generis est demonstratiui; postremum suasorij.

De tractationis ordine seu Methodo.

Post usitatam Epigrapham, exordium sequitur, quod est gratulatorium. Gratias enim Deo agit pro Thessalonicensium fide, dilectione, & tolerantia Propterea quod ipsis quidem in bonum afflictio, affligentibus uero ipsos in pœnam cedat. Huc addit uotum de ipsorum perfectione in gloriam Christi; atq; his primum caput absoluitur. In secundo accedit ad principalem quæstionem, præmissa exhortatione, ne sinant se decipi ab illis, qui diem domini iam iam instare prædicebant. Deinde signa præcessura extremum diem, atque adeo ipsum Antichristum graphicè depingit, addens causas cœcitatis hominum, qui Antichristi erroribus inuoluentur.

tur. Huc addit gratiarum actionem pro fide Theſſalonicenſium, & hortatur ad conſtantiam. In tertio capite uarias paræneſes addit, hortatur pro ſe fieri preces, optat ipſis Theſſalonicenſibus incrementum dilectionis Dei & patientiæ. Suadet caueri inordinatos, hortatur ad laborem. Monſtrat quomodo agendum ſit cum contumacibus. Tandem precatus ipſis pacem, fauſta imprecatione claudit epiſtolam.

CAPVT PRIMVM.

SVMMA PRIMI CAPITIS.

GRatias agit pro Theſſalonicenſium fide, & dilectione, & tolerantia, in perſecutionibus, quos ſolatur futura gloria, & compenſatione afflictionum, & ſimul precatur ipſis conſtantiam, ut per Chriſtum tandem plene ſanctificentur.

ORDO

ORDO CAPITIS PRIMI.

PRimo loco ponitur Epigrapha. Hanc ſequitur exordium gratulatorium, quod ipſorum fides, dilectio, tolerantia creſcat, unde ſe quoque gloriari teſtatur. Deinde ut eos animet, & ad perſeuerantiam inſtiget, meminit cum præmij pietatis, tum ſuppliciorum impietatis in aduentu domini. Huc addit, quod pro ipſis precari ſoleat, ut Deus eos dignos faciat uocatione, vtque ſanctificentur magis.

EXEGESIS PRIMI CAPITIS CVM OBSERVAtione *doctrinarum.*

Paulus & Syluanus & Timotheus Eccleſiæ Theſſalonicenſium in Deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto.

Hæc Epigrapha ſupra in priori ad Theſſalonicenſes explicata eſt, & continet duo, Nomen authoris epiſtolæ & ſociorum, & eos ad quos ſcribitur.

Gra-

Gratia uobis & pax à Deo patre nostro & domino Iesu Christo.

Salutatio breuissime propria Euangelij beneficia continet. Gratia enim fauor Dei est cum remissione peccatorum. Pax est reconciliatio, cui tranquillitas conscientiæ omniaque prospera coniuncta sunt.

Gratias agere debemus Deo semper pro uobis fratres.

Propositio exordij est, ubi ex uerbo Debere, collige officium piorum esse, semper Deo gratias agere, non solum quando nobis, uerumetiam quando alijs læta contingunt.

Quemadmodum dignum est.

Cum dicit dignum esse, indicat non solum præconis uerbi, uerumetiam omnium esse debitum officium Deo gratiarum actionem reddere, pro Ecclesiæ felici statu & prospero Euangelij cursu.

Quia crescit ualde fides ue-

ſtra, & exuperat dilectio uniuſcuiuſque omnium ueſtrum erga uos mutuo.

Ratio propoſitionis eſt, ab incremento fidei & dilectionis Theſſalonicenſium. Sed unde nouit incrementum fidei? ex incremento dilectionis. Ex effectu enim cauſa dignoſcitur. Vbi igitur exigua charitas eſt, Ibi exiguæ quoque ſcintillæ fidei, quæ fides, quo magis arſerit, eo maiores charitatis flammas emittit. Admoneamur itaque exemplo Theſſalonicenſium, ut maiora fidei & charitatis incrementa à Deo petamus.

Adeo ut nos ipſi de uobis gloriemur in Eccleſijs Dei, ſuper tolerantia ueſtra, & fide in omnibus perſecutionibus & afflictionibus quas ſuſtinetis.

A ſigno maximos illorum in fide & charitate progreſſus fuiſſe oſtendit. Neceſſe eſt enim non exiguos fuiſſe progreſſus, de quibus gloriatur apoſtolus, proponendo ipſos alijs in exemplum fidei & chari-

tatis & patientiæ in perſecutionibus, Cum inquit, Super tolerantia ueſtra & fide, coniungit effectum & cauſam, & ex effectu cauſam demonſtrat. Eſt enim tolerantia ſub cruce euidens fidei argumentum. Neque enim poteſt caro & ſanguis in afflictionibus ſuperare, niſi Spiritus fidei robur ſuppeditauerit. Nam quorum fides non altas radices egit in corde, illi tempore perſecutionis iuxta parabolam dominicam ſcandalizantur, ac in priſtinas tenebras relabuntur.

In oſtenſionem iuſti iudicij Dei.

Hoc pertinet ad conſolandos Theſſalonicenſes in afflictionibus. Eſt enim ſenſus: quod uos patimini & miſere affligimini in hoc mundo, contra quod uos affligentes ſecure & in pace degunt, euidens documentum eſt futuri iudicij. Nam cum Deus iuſtus ſit iudex, Iuſtum exerceat iudicium, neceſſe eſt. Quare cum in hoc mundo pij affliguntur, & impijs bene eſt, Sequitur ut aliquando poſt mortem ſequatur iudicium, in quo iuſtus iudex pijs præmia & impijs ſupplicia reddet. Ex hoc argumen-

to etiam philoſophi ratiocinabantur immortalitatem animarum.

Vt digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini.

Collatio eſt futuræ gloriæ cum præſenti afflictione. Vult enim Paulus, ut in omnibus afflictionibus aſpiciamus ad futuram gloriam, quam conſequemur in regno Dei glorioſo. Neque enim hic de merito et cauſa regni Dei loquitur, ſed qualeſnam ſint & eſſe debeant regni cœleſtis hæredes oſtendit. Crux enim non facit dignos regno Dei, ſed declarat dignos, dignos inquam non propria dignitate, ſed dignitate ac merito filij Dei, cuius ſolius crux unica nos dignos reddit æterna gloria,

Siquidem iuſtum eſt apud Deum reddere his, qui uos affligunt, afflictionem, & uobis qui affligimini relaxationem.

Apertius declarat quod dixit (in oſtenſionem iuſti iudicij Dei) Idque ab effectu iudicij Dei. Eſtque tale argumentum. Iu-

ſtum eſt iudicium Dei, Igitur uobis qui ob pietatem hic affligimini, relaxationem, & affligentibus uos pœnam reddet iuſtus iudex.

Cum manifeſtabitur dominus Ieſusde cœlo.

Amplificat à tempore, & ſimul indicat non eſſe pijs ſperandam in hoc mundo requiem & ſecuritatem firmam. Nam tum demum ſalus noſtra apparebit, quando filius hominis uenerit ad iudicium.

Cum angelis potentiæ ſuæ in igni flammæ.

Qualiſnam ſit iudicis aduentus futurus indicat, quo terrorem incutiat impijs & ad fortitudinem animet pios. Angelos potentiæ uocat, per quos Deus ſuam potentiam exequetur. Ignis flammæ adferet ardorem & incendium impijs, pijs uero fulgorem & lucem, ut in hunc locum ſcribit Athanaſius. Plura de hoc igni uide 2. Petri. 3.

Qui ultionem infligit ijs, qui non nouerunt Deum, & non

obedi-

obediunt Euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti, qui pœnam dabunt, interitum æternum, à facie domini & gloria potentiæ ipſius.

Finis aduentus ad iudicium, quo ad impios attinet, nempe ut eos dominus æternis ſupplicijs ſubijciat puniendos. Non noſſe Deum, & non obedire Euangelio, pro eodem ponuntur. Verba enim noticiæ uſu ſcripturæ per Synecdochen etiam conſequentes effectus denotant. Eſt igitur noſſe Deum ſcire quod ſit, ſcire quæ ſit eius uoluntas, eique iuxta uerbum fidere, quod ſane nihil aliud eſt, quàm obedire Euangelio. A facie domini, & à gloria potentiæ eius, eſt quando dominus adueniet iudicaturus, ſuamque uirtutem declaraturus. Alludit autem Paulus ad dictum Pſalmi 67. Sicut tabeſcit cera à facie ignis, Sic impij pereant à facie Dei.

Cum uenerit ut glorificetur in ſanctis ſuis, & admirabilis reddatur in omnibus credenti-

bus, quod fides habita sit testimonio nostro erga uos in die illo.

Finis aduentus domini ad iudicium, quo ad pios attinet, quales sunt credentes, hoc est, qui testimonio apostolorum de Christo fidem adhibent, conuertendo se uera pœnitentia ad dominum. In his glorificabitur dominus, id est sancti ipsum glorificabunt & agnoscent suæ sanctificationis authorem, qui mirabiliter hunc præsentem miseriæ statum æterna commutabit gloria, Ideoque admirabilis seu admirandus merito habebitur.

Ad quod etiam oramus semper pro uobis, ut uos dignos habeat ista uocatione Deus noster, & impleat omne beneplacitum bonitatis & opus fidei in potentia.

Nunc preces addit Paulus, ut Thessalonicenses perseuerent in uocatione: quod fit cum

ſit cum Deus implet ſuam paternam beneuolentiam, qua in uocatis opus fidei potenter abſoluit. Vt enim ſua mera bonitate nos uocat Deus, ita & fidem infundit, eiꝗ incrementa largitur ſua potentia. Opus autem fidei uocat reſpectu Dei, fidem in nobis efficientis. Admoneatur ergo hic unuſquiſque noſtrum, ne ſacrilege opus Dei in ſe inchoatum deſtruat, & ſua ingratitudine ſibi accerſat iram Dei.

Vt glorificetur nomen domini noſtri Ieſu Chriſti in uobis, & uos in eo, iuxta gratiam Dei noſtri & domini Ieſu Chriſti.

Finem duplicem perſeuerantiæ in fide & uocatione addit. Vnum quidem, ut nomen domini noſtri Ieſu Chriſti glorificetur in credentibus. Alterum uero, ut ipſi credentes in ipſo Chriſto glorificentur, Idque iuxta gratiam Dei & domini Ieſu Chriſti, ne quis hoc ſuis adſcribat uiribus, ſed ſoli potius bonitati Dei, & merito Chriſti attribuat. Porro ut Chriſtus dici-

tur in ijs glorificari, qui eius gloriam, fide, confessione, tolerantia ac innocentia uitæ illustrant, Sic in Christo glorificātur, quos Christus post multas hic exantlatas ærumnas æternitatis gloria donabit. Admoneamur igitur hoc loco, quo uitæ nostræ omnes actiones & studia referri oporteat.

CAPVT SECVNDVM.

SVMMA SECVNDI CAPITIS.

HOrtatur Thessalonicenses, ne sinant se decipi, ab ijs qui extremum diem iam in foribus esse prædixerunt. Nam Christus non adueniet priusquam mundus in defectionem prolapsus fuerit, & Antichristus regnum palam obtinuerit, idque propter ingratitudinem hominum, qui noluerunt ueritati credere.

ORDO ET PARTES CAPITIS SECVNDI.

Poterit

POterit hoc caput in quinque partes distribui: quarum prima, eſt exhortatoria propoſitio ad conſtantiam, ne ſinant ſe Theſſalonicenſes ſeduci ab ijs qui extremũ diem iam ceruicibus imminere clamabant. Secunda eſt ratio propoſitionis à uaticinio apoſtaſiæ & regni Antichriſti ſumpta. Tertia conſolatoria eſt, ne frangantur Theſſalonicenſes ob tantam rerum confuſionem. Quarta exhortatio eſt ad perſeuerantiam. Poſtrema uotum & orationem pro Theſſalonicenſibus continet.

EXEGESIS SECVNDI CAPITIS CVM OBSERVATIONE *doctrinarum.*

Rogamus autem uos fratres, ſuper aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, & aggregationem noſtri in illum, ne citò dimoueamini à mente, neque turbemini uel per Spiritum uel per ſermonem uel per Epiſtolam tanquam per nos, quaſi inſtet dies domini.

Exhortatoria propositio. Hortatur enim Thessalonicenses ad constantiam; ut perstent firmi in fidei doctrina, quam didicerant. Mens enim hîc significat certam de ueritate Dei persuasionem mente conceptam. Solet enim sæpe subiectum pro adiuncto Metonymicos poni. Porrò hic quatuor obseruentur. Primum, ipsa obtestatio Pauli, Deinde obtestandi modus, Tum duplex metaphora, postremò fallendi uiæ, quas uult Thessalonicenses cauere. Obtestatio non solum constantiam auditoribus uerbi commendat, verumetiam indicat quam solicitus præco uerbi diuini pro suorum auditorum salute esse debeat: ne quo modo per errores & Phanaticos homines puritas doctrinæ turbetur. Hoc enim Sathan quærit, ut cum cursum doctrinæ impedire non possit, admisceat sordes suas, ad turbandum doctrinæ fontem, ne cultus Dei purus maneat. Quare initijs occurrendum est, nec quicquam tanquam leue contemnendum, unde possit expectari periculum, uel in speciem minimum. Obtestandi modus, quod ipsos obtestetur per aduentum domini & nostri aggregationem in ipsum. Solemus enim in obtestationibus non solum res

charas, verumetiam quæ ad præſens negotium facere videntur proponere. Hoc enim pacto affectus magis mouentur ad ſeriam de rebus propoſitis cogitationem. Eſt igitur ſenſus præſentis obteſtationis: Si vobis animo charus eſt aduentus domini. Si deſiderabile eſt uobis ad ipſum dominum colligi, ut æternum beati cum illo uiuatis, perſiſtite firmi in doctrinæ ſinceritate. Metaphora prior eſt in uerbo dimoueamini, græcè σαλευθῆναι, eſtque ſumpta à maris iactatione, quod pro uentorum ratione nunc huc, nunc illuc fluctuat. Vult igitur Paulus, ne Chriſtiani ſint adeo inconſtantes, vt ad omnia quæ dicuntur, ferantur & propellantur, nunc in hanc nunc in illam opinionem. Diſcatur igitur ſolidè uerbum Dei, ne phanaticis opinionibus ſit locus, obfirmato corde ueritate Dei. Metaphora poſterior, in uerbo turbemini, græce θροεῖσθαι, eſtque ſumpta à rumorum inconſtantia, quibus qui fidem pro ſua leuitate adhibent, θροεῖσθαι hoc eſt turbari rumoribus, dicuntur. Quare Paulus hac metaphora monet, ne ſimiles ſimus leuibus hominibus, qui ad quęuis rumorem trepidant. Fallendi uias hic tres ponit, Spiritum, ſermonem, & epiſto-

ſam ſuppoſititiam, Spiritus nomine prophetias fictas intelligit, quibus ideo Spiritus nomen dederunt, ut facilius fallerent. Sic hodie papiſtæ Spiritui ſancto adſcribunt ſuas impoſturas, ut eo citius eas tanquam oracula diuina recipiant homines. Quare ſequendum conſilium Iohannis. Probate Spiritus, num á Deo ſint. Sermo hoc loco diſputationem ſignificat deceptoriam. Sic enim ſæpe λόγος græcis accipitur. Siue mauis per ſermonem garrulitatem futilem ad fallendum idoneam, intelligere. Epiſtola ſuppoſititia fraudes Sathanicas indicat, quibus ille hanc ad fallendum technam inuenit, ut ſub nominibus apoſtolorum mendacia obtruderentur Eccleſiæ: Perinde atque hodie Papiſtæ ſuos errores ſanctorum patrum titulis ornant. Moneamur itaque hoc loco, ut caueamus omnes præſtigias Sathanæ, utque lucernam uerbi Dei ſolam in ſalutis negotio ſequamur, memores regulæ Ambroſianæ, quæ lib. 1. officiorum in hunc modum legitur. Nos noua omnia, quæ Chriſtus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus uia Chriſtus eſt. Si igitur Chriſtus non docuit, quod docemus, etiam nos id deteſtabile iudicamus.

Ne

Ne quis uos decipiat ullo modo.

Repetitio est propositionis cum asseueratione, quæ enim tenacius hominum mentibus hærere cupimus, sæpius inculcamus.

Quia nisi uenerit ἀποστασία prius.

Ratio propositionis à uaticinio defectionis præcessuræ aduentum domini. Est autem defectiua oratio, Nam subaudiendum est, Non ueniet dies domini, Sic ergo ordina, quia non ueniet dies domini, nisi prius uenerit ἀποστασία, & est propositio hypothetici syllogismi loco integri argumenti à positione antecedentis ad positionem consequentis in hunc modum. Si non uenit ἀποστασία, nondum ueniet dies domini. Atqui non uenit ἀποστασία, igitur nondum ueniet dies domini. Describit autem hîc defectionem, quæ per totam Ecclesiam grassabitur, ut sit ueluti quoddam uniuersale impietatis diluuium (quo enim propior est aduentus domini, eò magis omnia miscet Sathan, turbandæ Ecclesiæ causa)

ἀποστα-σία. NB

cauſa) mox caput tantæ defectionis conſti-
tuens aduerſarium Chriſti ſeu antichri-
ſtum, qui in templo Dei ſedens diuinos
honores ſibi uſurpabit. Porro qualiſnam
futura eſſet hæc ἀποστασία obſcurum uide-
tur, plerique ad Romanam monarchiam
referunt, ac ita exponunt: quando Ro-
mana monarchia finem fecerit, & antichri-
ſtus in locum eius ſucceſſerit, aderit in fo-
ribus dies domini. Verum hæc expoſitio
nimis uidetur coacta, alij inſiſtentes uoca-
buli propriæ ſignificationi ἀποστασίαν in-
telligunt perfidam mundi à fide Chriſti
defectionem, unde apoſtatæ dicuntur reli-
gionis deſertores. Cum itaque prædicitur
hic uniuerſalis quædam mundi defectio à
fide, indicatur ſimul prius prædicandum
eſſe uerbum fidei per uniuerſum orbem.
Nemo enim à Chriſto deficere poteſt, niſi
qui prius per Euangelij prædicationem
Chriſti imperio erat ſubiectus. Hunc eſſe
genuinum huius loci ſenſum non dubito.
Præſertim cum Paulus prioris Timo-
thei. 4. hanc apoſtaſiam ad fidem referat
his uerbis; Spiritus clare dicit, quod in ex-
tremis temporibus ἀποστήσονται hoc eſt
apoſtatæ fient, ſeu deficient quidam à fide,
attendentes ſpiritibus ſeductoribus, &
doctri-

doctrinis dæmoniorum. Hîc quia Paulus uerbo utitur à quo nomen ἀποστασία descendit, non dubito quin utroque loco de eadem defectione, nimirum à fide loquatur. Huc accedit quod Paulus uideatur ad duo Christi dicta respexisse, quorum alterum est Matth: 24. & prædicabitur hoc Euangelium regni in toto mundo in testimonium omnibus gentibus. Alterum est Lucæ. 18. uerumtamen filius hominis cum uenerit, num inueniet fidem super terram? Hîc Christus aperte loquitur de defectione uniuersali mundi, à fide. firmiter igitur statuamus Paulum de defectione à fide loqui, quæ Euangelium per uniuersum prædicatum orbem sequetur, id quod euentus etiam (proh dolor) comprobat. Nam Asia, & Africa, & magna pars Europæ à fide Christi defecerat, & plerique eorum, qui de fide gloriantur, factis eam negant & declarant se turpiter à fide defecisse. Sed quid hinc fidelis colliget? Primum, hoc uaticinium obijciet scandalo defectionis & confusionis tot regnorum ac populorum à fide Christi, in qua iram Dei aduersus ingratitudinem hominum consideret. Deinde huius defectionis cogitatione excitetur pius, ad serium timorem

Dei & gratitudinem erga Deum, ne ingratus ipse quoque aliquando abijciatur.

Et reuelatus fuerit homo peccati.

Caput ἀποστασίας.

Iam de capite defectionis agit. Texitur autem hic descriptio Antichristi eiusque regni. Hic tametsi unus reuera non est, unius tamen personæ nomine describitur, cum propter regnum, quod contra Christum erigit, Tum propter Spiritum Sathanæ, quo aguntur omnes qui Christo se opponunt, unus igitur ratione regni Antichristiani dicitur. Deinde & unus dicitur κατ᾽ ἐξοχὴν, qui per successionem tamen supremum locum in regno Christo aduersario tenet. Quare cum regnum Papæ prætextu religionis Christianæ, cum Christi regno ex Diametro pugnat, & papa in eo tanquam summus Monarcha præsidet, ne dubitaueris ipsum papam hoc modo Antichristum recte dici. Dicuntur autem multi Antichristi, sed diuersimode. primum in genere, quotquot Christo quocunque modo aduersantur. Quales sunt Iudæi, Turcæ, prophanæ gentes, & alij

Vnus Antichristus.

Multi.

alij qui uel professione, uel doctrina, uel moribus Christo se opponunt. Deinde dicuntur à Iohanne antichristi, quotquot Spiritu Sathanæ acti sub Christiano nomine se Christo opponunt, per doctrinam, qui nunc pseudoprophetæ nunc hæretici dicuntur, non autem pseudochristi. Nam hi fuerunt qui pro saluatoribus Iudaico populo ante deuastationem Hierusalem se uenditarunt, quales fuerunt Teudas Magus, Iudas Galilæus, Simon Magus & AEgyptius quidam, multique alij de quibus Iosephus uarijs locis. Cæterum ne odio papatus uideamur papam antichristiani regni caput constituere, primum constituamus definitionem Antichristi, eamque stabiliamus uerbo Dei. Deinde uideamus in explicatione descriptionis Paulinæ, conueniat ne data definitio papæ eiusque regno an non. Sit itaque hæc definitio. Antichristus latinè aduersarius Christi, seductor est qui religionis Christianæ prætextu in templo Dei sedens, diuinos sibi honores usurpat, quique negando Iesum esse Christum sibi alijsque multis est exitio, homines à Christo ad Spiritus seductores, & doctrinas dæmoniorũ signis abducendo, quo ingrati erga ueritatem

Quòd Papa sit Antichristus, probatur.

I. Ex Definitione Antichristi.

Dei, pœnas suæ ingratitudinis erroribus mortiferis obsequentes luant. Hæc definitio ex uarijs scripturæ locis est collecta. Quod antichristum aduersarium Christi dicam, ratio nominis est, hunc ipsum seductorem & negatorem Christi cum Iohan: 1. 2. & 4. voco. Reliqua partim ex præsenti loco Pauli, partim ex 4. cap: prioris epistolæ Pauli ad Timotheum sumpta sunt. Verum quia unum ex membris definitionis datæ non uidetur prima facie conuenire papæ, quod tamen Iohannes diserte ponit cum definit Antichristum, uidelicet qui negat Christum esse Iesum, opus est huius membri dilucida explicatione. Negatio itaque Christi duplex est, Totalis & partialis. Totalis negatio est Iudaica & Mahometica seu Turcica, qua negatur filius Mariæ esse promissus ille Meßias, hoc est Christus saluator in se credentium. De hac negatione si Iohannes loquitur, Antichristi uocabulum latius accipit quam Paulus. Nam Paulus Antichristum in templo Dei collocatum iri prædicit, ut qui uoce quidem & confessione agnoscet Mariæ filium esse Christum, nec de ipsius persona cum ipsis Iudæis dubitet. Relinquitur ergo Antichristum, de quo Paulus lo-

quitur,

quitur, non in totum Christum abnegare. Alia est negatio Christi partialis seu hæretica, qua quæ Christus habet propria illi detrahuntur. Hac negatur alias diuinitas, cui se Cerinthus & Ebion tempore Iohannis apostoli opposuerunt, & postea Arrius & multi alij. Alias humanitas, quam oppugnabant, Martion, Valentinus, Secundus & alij multi. Alias persona, cuius distinctionem à patre rabiose negauit Sabellius, Paulus Samosatenus, Praxeas, & nostro tempore Michael Seruetus Hispanus. Alias officium, sed officij negatio duplex est. Quædam enim in doctrina & moribus sita est, qualis est Pelagij & papalium omnium, qui uoce & uita negant Iesum esse Christum, id est, non tribuunt ipsi hunc honorem, quod solus sit uita & salus credentium iuxta scripturas: sed partem salutis adscribunt operibus, ijsque ab hominibus excogitatis, præter & contra uerbum Dei. Quædam in moribus tantum est posita, eaque est interna & externa. Interna quidem, cum iuxta uerbum uera Christi fiducia non sumus præditi. Externa uero quoties factis negamus impijs, quem ore confitemur. Quanquam itaque papa nec diuinitatem nec humanitatem

Partialis.

NOTA BENE

Applicō ad papā.

nec personæ fidem impugnat, Tamen Christi negator est, quatenus ipsius officium proprium, aliis rebus quam soli Christo tribuat. Et quoniam Christus officii sui causa uenit in hunc mundum, atque hoc officium negat papa, relinquitur papam turpiter Christum abnegare, atque adeo hoc nomine Deo patri & filio aduersari. Quomodo autem reliqua definitionis membra papæ competant in textus enarratione uidebimus.

2. Ex definit. Expli. comm.

Reuelatus fuerit. Reuelari hic opponitur occultis insidiis, ut sit reuelari aperte occupare regnum & exercere Tyrannidem in Ecclesia, quod nemo uidet papam fecisse, ultra nongentos annos, inde usque à tempore Phocæ imperatoris, à quo primatum in Ecclesia obtinuit papa.

Homo peccati. Quædam græca exemplaria non ἁμαρτίας sed ἀνομίας habent, hoc est, iniquitatis, quemadmodum & uetus interpres legisse uidetur. Hoc Epitheto significatur quod legis diuinæ contemptor sit ac transgressor. Ut qui & se & alios iniquitate constrictos inuoluat. Hoc qui non fatetur papæ conuenire plane cæcus est.

cus est. Totam enim rationem cultus Dei peruertit, & loco legis diuinæ, suas traditiones iam multos annos obtruserat Ecclesiæ.

Filius perditionis.

Hoc est ut ipse est perditus: ita perditionis author est alijs. Hic sane titulus vt optime papæ congruit: Ita omnes monet ut ipsum tanquam pestem ac perditionis magistrum fugiant. Paulus pronunciat anathema esse, qui inuertit Christi Euangelium, & Christus uocat Iudam filium perditionis, qui Christum osculo perdidit, qui fieret ut papa non recte diceretur filius perditionis, qui plusquam proditorio osculo Christum prodit, eius Euangelium inuertendo, & sanguinem ipsius sacrosanctum pedibus conculcando?

Qui est aduersarius.

Græce ὁ ἀντικείμενος ubi articulus emphasin habet, ut significetur caput Antichristiani regni, qui se Christi officio opponit, sibique tribuit quod Christi est proprium, quod sane in papam quadrare probatum est antea, et mox clarius ostendetur.

Et efferens se aduersus omne, quod dicitur Deus aut numen, adeo ut ipse sedeat in templo Dei, tanquam Deus, ostentans seipsum quasi sit Deus.

His tribus attributis, quæ eodem pertinent, arrogantia Antichristi describitur, qua uult suas leges æternis Dei decretis præferri. His notis significatur, quod Antichristus non sit aliquis propriè extra uisibilem Ecclesiam, sed quod sit arrogans quispiam glorians de Ecclesiæ titulo atque efferens se usque adeo, ut se ostentet quasi sit Deus. Id quod sanè non ad naturam diuinam, sed ad potestatem in Ecclesia referendum est, qua potestate sibi sumit ius condendi leges uitæ & mortis in Ecclesia, Iacobi 4. dicitur. Vnus est legislator qui potest seruare & perdere. Loquitur autem hic apostolus non de externa politia, sed de spirituali regimine. Quare cum coniungitur seruandi perdendique potestas cum legislatoris Dei officio, significat apostolus eos omnes totam maiestatem diuinam ad se rapere, qui sibi ius ferendæ legis uendicant. An non hoc uerissime in papam

qua-

quadrat? An non iste perditus suas leges diuinis legibus præfert? An non atrocius scelus est papistis uesci carnibus die veneris, quam toto anno scortari? Illum enim igne expiant, huic leuem & ridiculam satisfactionem in contumeliam sanguinis Christi imponunt crudeles Psychotyranni. An non capitalius censetur crimen si uxorem duxerit sacerdos pius, quam si centies impurus nebulo in adulterio fuerit deprehensus? Cum tamen Paulus utrumque, hoc est interdictum ciborum, & prohibitionem coniugij doctrinas dæmoniorum pronunciat. An non facilius ignoscunt, si quis perpetuis potationibus se obruat, quam si missarum prophanationi sæpius non intersit? Atque adeo legem Dei uiolare, papæ cum suis leue & venia dignum peccatum iudicatur, ac decretum papæ uiolare scelus est inexpiabile. An non hoc est efferre se contra Deum ac omnem religionem? An non est vendicare sibi imperium in Ecclesiam? Quare nemo dubitet quin Roma sit suprema sedes Antichristiani regni, & meretrix illa Babylonica, quam Iohannes vidit, ac angelus interpretatur ciuitatem magnam habentem potestatem super reges terræ, Et quod pa-

pa ſit eius ſummus adminiſtrator, adeoq; ipſe Antichriſtus.

An non meminiſtis quod cum adhuc apud uos eſſem, hæc dixerim uobis.

Paterna obiurgatiuncula eſt, qua taxat illorum obliuionem, & ſimul eis in memoriam reuocat, quæ apud ipſos coram de aduentu domini & reuelatione Antichriſti diſſeruerat.

Et nunc quid detineat ſcitis, donec reueletur ipſe ſuo tempore.

Repetit cauſam moræ aduentus domini, quam eos minime ignorare dicit, & quamquam hoc loco in ſententia reddenda uariant interpretes, tamen non dubito mentem Pauli hanc fuiſſe. Et nunc τὸ κατέχον id eſt quid detineat ſeu moram & impedimentum (quo minus aderit dies domini, adeo cito ueluti quidam apud uos dicunt) ſcitis hoc eſſe, quod oporteat antea

antea reuelari Antichristum, idque suo tempore, scilicet post prædicatum Euangelium passim per orbem, & repudiatam gratiam, atque ita nihil hic noui dicit Paulus, sed tantum repetit cum asseueratione quod antea dixerat.

(Mysterium enim iam operatur iniquitatis, solum tenens modo donec è medio fiat)

Hæc recte à ueteri interprete in parenthesin includuntur. Estque prolepsis ualde necessaria, cui additur consolatio. Prolepsi occurrit obiectioni huic. An non hodie multi Antichristi sunt? Sicuti Iohannes dicit. Multos iã Antichristos uenisse. Quare uaticinio cõpleto dies domini haud dubie ceruicibus imminet. Respondet Paulus, Antichristus operatur iam mysterium iniquitatis, hoc est, arcanum suæ iniquitatis, clam orditur, sed nondum iniquitatis regnum plene occupat, quod sanè futurum est antequam ueniat dominus. Nec aliud Iohannes uult quam speciales tum sectas emersisse, quæ essent futuræ dissipationis & regni Antichristi præludia. Che-

rinthus enim Basilides Martion: Valentinus: Ebion: Arrius & reliqui eius regni membra erant, quod regnum diabolus postea aduersus Christum erexit, atque hæc de prolepsi. Consolatio autem est in uerbis sequentibus. Solum tenens modo donec è medio fiat seu tollatur, atque ita hæc interposuit Paulus ac si diceret, Antichristus qui modo tenet, id est occulté molitur regnum introducendo uarias sectas, non perpetuo in Ecclesiam sæuiet. Nam limitata est eius potestas. Fiet enim aliquando, ut è medio tollatur. Atque ita hæc interposuit Paulus in consolationem eorum, qui sub Antichristi iugo premuntur. Hæc itaque Pauli mens est. Tametsi duplex uerborum ordinatio adhiberi potest. Prior ut mysterium sit nominatiui casus, hoc modo: mysterium iniquitatis iam operatur, id est efficax est, scilicet per Antichristi præcursores, quod ita tamen resolui debet. Antichristus occulte suam iniquitatem modo exercet, scilicet per sua membra seu præcursores hæreticos sicuti supra expositum est. Posterior ordinatio (sed prius deletis usitatis distinctionibus) hæc est, qui obtinet modo donec è medio tollatur, tantum operatur nunc mysterium

iniqui-

iniquitatis, Hoc eſt, Antichriſtus qui nunc per falſos doctores obtinere imperium uidetur, non tamen plenum imperium adhuc nactus eſt, ſed tantum occulte iniquitatis regnum molitur. Sed eandem habet ſententiam utraque ordinatio.

Et tunc reuelabitur iniquus ille.

Hæc uerba non ad parentheſin (Irenæus lib: 3. cap. 7.) ſed ad ea quæ præceſſerunt referenda ſunt. Eſtque repetitio præcedentium, quo aptius ſequentia attexi poſſint. Proinde ſic conſtrue, & tunc (id eſt ſuo tempore ſcilicet poſt prædicatum Euangelium paſſim per orbem, & poſt repudiatam gratiam) Ille iniquus (hoc eſt, Antichriſtus) Reuelabitur (id eſt imperium obtinebit ac palam in Eccleſia uiſibili regnabit) hunc genuinum uerborum ſenſum eſſe conuincit textus periſtaſis.

Quem dominus deſtruet Spiritu oris ſui, & abolebit illuſtratione aduentus ſui.

Dixit Antichriſtum è medio tollendum.

dum, Nunc quomodo id fiat exponit, nimirum per Spiritum oris Christi & illustrem seu gloriosum aduentum domini. Est autem Spiritus Christi, ipsa Euangelij prædicatio, per quam regnum Antichristi conquassabitur, & paulatim consumetur, in totum autem non abrogabitur, antequam dominus ad iudicium uenerit. Porrò tametsi omnibus seculis fuerunt pij quidam uiri, qui improbarunt papæ Tyrannidem: Tamen integrum suum regnum obtinuit usque ad annum domini 1517, quo Lutherus cœpit Spiritu oris domini papatum inuadere, à quo tempore adeo sparsum est Euangelium per pios Euangelij ministros, quod tantum non uniuerso orbi Antichristi, hoc est papæ, impostura innotuerit, atque ita destructio regni Antichristi, non subito fiet, Sed paulatim, donec ipse dominus suo aduentu extremam manum apposuerit. Id quod haud dubiè multo citius futurum est, quam nostra oscitantia somniat. Euentus uaticiniorum omnium dominum in foribus esse clamat, ipsa rerum natura languida & effœta & quasi eneruata idem ostendit & testatur. Sed quo hæc pertinent? ut uigilemus & oremus, nescientes quando domi

nus noster

nus noster uenturus sit, sero an medio noctis, in gallicinio, an diluculo, ne si uenerit repente offendat nos dormientes. Sicut enim erant dies Noë, Ita erit & aduentus filij hominis. Paulus 1. Thessal: 3. sumpto argumento ab inopinato aduentu domini, hortatur ad uigilantiam & sobrietatem, cui si non obtemperauerimus, futurum est, ut audiamus cum fatuis uirginibus. Amen dico uobis, nescio uos.

Cuius aduentus est secundum operationem Sathanæ in omni potentia & signis & prodigijs mendacibus & in omni deceptione iniusticiæ.

Hysterologia est. Descripsit enim regnum Antichristi & eius destructionem. Nunc eius aduentum & regni administrationem attingit. Virtute enim Sathanæ omnia agit, & ut possit regnum occupare, signis & prodigijs mendacibus clarebit, uarijsque fallendi artibus, quo suam Tyrannidem stabiliat, instructus erit. Quis non uidet hoc in papatum optime quadrare? Quot signa & miracula edebantur

in papa-

in papatu ad confirmandam Idolatriam & inuocationem ſanctorum, Imo adorationem ſtatuarum, An non totus papatus uſque ad ortam Euangelij lucem per beatum Lutherum huiuſmodi ſcatebat ſignis? Quænam quæſo maior deceptio iniuſticiæ eſſe potuit, quam miſſarum prophanatio? de purgatorio figmentum? atque innumerabilium fraudum excogitatio? Quare admoniti ne ſinamus nos talibus impoſturis abduci à Chriſto, ſed potius eas uerißimas Antichriſti notas agnoſcamus ac deteſtemur.

Porrò hic locus poſtulat, ut aliquid de miraculis dicatur, quo inter uera & fallacia diſcernere poßimus. Signa itaque uera & miracula ſunt, quaſi quædam ſolennis ſubſcriptio, qua Deus ſuum uerbum approbat. Fallacia itaque omnia ſunt, quæ à Chriſti Euangelio homines abducunt. Verum ut hic mens pia magis confirmetur, ſigna illa & miracula meditanda ſunt, quibus Deus non ſolum ſuum uerbum confirmauit, ſed etiam quibus regnum Sathanæ inuaſit, ac ſe mundo declarauit Sathana ſuperiorem. Huiuſmodi ſunt plurima inde uſque à condito mundo edita, do-

nec

nec extrema obsignatio Euangelij in die pentecostes accessit, dato Spiritu sancto apostolis uisibili specie, præcipua autem sunt miracula noui testamenti per Christum dominum edita, quæ Sathanas nulla arte imitari potuit. His signis contenti simus, quibus ueritas Euangelij confirmata est, reliqua relinquamus ijs, qui imposturas papistarum & Sathanæ admirantur & suspiciunt.

In ijs qui pereunt.

In consolationem piorum potentiam Antichristi restringit ad certum hominum genus, Nimirum ad eos, qui pereunt sua culpa & ingratitudine. Stat enim firma & immota sententia. Deus uult omnes homines saluos fieri, sed per medium ordinarium, id est per fidem in Christum, qui hoc medium abijciunt, sua culpa pereunt.

Pro eo quod dilectionem ueritatis non receperunt in hoc, ut salui fierent, & propter hoc mittet eis Deus efficaciam seductionis, in hoc ut credant men-

dacio,

dacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, ſed obłectati ſunt in iniuſticia.

Dixit in quibus ſit efficax futura impoſtura Antichriſti, nimirum in pereuntibus, Nunc cauſam perditionis in ipſos transfert, nimirum quod noluerint recipere, quam dilexiſſe oportuit, ueritatem. Hoc eſt, uerbum Dei uerum de ſalute generis humani conſequenda per Chriſtum unicum ſaluatorem. Deinde ingratitudinis pœnam addit, nimirum quod Deus huiuſmodi ingratis hominibus mittat iuſto ſuo iudicio efficacem illuſionem, permittendo ſcilicet diabolum mendacibus ſignis, falſam doctrinam confirmantibus, homines in errores præcipitare, quo damnentur ob ſuam infidelitatem & ingratitudinem. Atque hic aperte notatur cauſa, cur totus ferè mundus prolapſus ſit in tam tetros errores. Ad hanc cauſam uertamus oculos quoties in regnis & prouincijs Euangelij curſum impediri audimus. Hinc & nos admoneamur, ne ſimili ingratitudine, rurſus erroribus, aſtu Sathanæ inuoluamur. De hiſce cauſis reiectionis & apro-

probationis copiosius Paulus agit ad Rom: 1.2.3.8.9.10.11. Summa huc redit. Vt hominum peruersitas & iustum Dei iudicium causæ sunt damnationis pereuntium; Ita misericordia Dei & in eandem firma fiducia causæ sunt salutis eorum qui saluantur. Nam hoc æternum Dei decretum est consilium, quod credentes in Christum salute uitaque æterna donare uelit. In hoc enim solo dilecto charos nos habet cœlestis pater ad Ephe: 1.

¶Pugnæ inter Christum & eius hostem, papam Antichristum descriptio.

Etsi pij omnes norunt papam sub titulo serui seruorum Dei, opponere se Christo domino nostro, unico saluatori credentium: Tamen utile est non tantum in genere hoc scire, uerumetiam distincte & speciatim errores papisticos & multiplices corruptelas videre, ut eo magis abominemur, ac tanquam anathema fugiamus papam, atque eius Tyrannidem in Ecclesiam Dei detestemur.

Qui prima elementa ueræ religionis

 digusta-

deguſtarunt, facile uident formam regni Chriſti longe aliam eſſe, quàm eſt forma regni Antichriſtiani. Quare & adminiſtrationem utriuſque diuerſiſſimam eſſe neceſſe eſt. Chriſtus interrogatus à Pilato de regno, reſpondet: regnum ſuum non eſſe de hoc mundo, hoc eſt, non eſſe mundanum imperium, quo ipſe ſuis imperet. Idem diſcipulis de primatu concertantibus, manifeſtè diſtinguit inter ſuum regnum & regna mundi. Ita enim ait: principes gentium dominantur eorum, uos autem non ſic. Quid quæſo hac diſtinctione manifeſtius? Quid hac prohibitione clarius? Contra hanc prohibitionem papa regna mundi ſibi ſubiecit, & multo crudelius imperatoribus optimis & regibus imperauit, quàm ulli Nerones. Finxit ſibi duos gladios datos eſſe, unum ſecularem, quo mundi imperia adminiſtret: Alterum ſpiritualem, quo Eccleſiam regat. Quis uſquam adeo cœcus eſt, ut non uideat papam ſe Chriſto hîc opponere? Turca ſe Chriſto opponit, ſed manifeſte. Papa uero non tam manifeſte, nam Chriſti ſe ſeruum fingit, Chriſti authoritatem prætendit, Sed exemplo Iudæ qui proditorio oſculo dominum ſuum prodidit. Tu es Petrus,

inquit

inquit Chriſtus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Hoc dictum arripit papa, ac de ſe dictum interpretatur. Quis non hic uidet Sycophantam eſſe papam, qui ſuo impuro ore ad ſe transfert, quod à ſe alieniſſimum eſt? Petrus dixerat, Tu es Chriſtus filius Dei uiui. Quod reſponſum Chriſtus approbans ait; Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & ſanguis non reuelauerunt tibi, ſed pater meus cœleſtis, & ego tibi dico, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Hîc promiſſio & confeſſio coniunguntur, ex quo liquido conſtat, quod promiſſio non ſimpliciter ſit accipienda, ſed cum confeſſionis conditione. Qui ergo confitetur Chriſtum filium Dei eſſe & unicum mundi ſaluatorem, petra illa eſt de qua Chriſtus hic loquitur, non quidem perſonæ dignitate, aut ſucceſſionis ratione, ſed confeſſionis reſpectu, Quæ confeſſio habet promiſſionem clauium, quibus aperitur & clauditur regnum cœlorum. Vbi ergo hæc confeſſio non eſt, ibi nec claues ſunt. Iam autem experientia docet hanc confeſſionem non eſſe in papa Romano. de quo dubitare non poteſt, qui uitas paparum nouit, Inter quos ne unus quidem

inuenitur qui Christum docuit & syncere confessus est. Taceo multos extitisse qui salse omnem religionem deriserunt, & gauisi sunt in sinu, quod sub religionis prætextu sibi tantas delicias acquisiuerint. Hinc patet quàm iniuste, quàm sacrilege, quàm mendaciter papa sibi dictum domini, tu es Petrus &c. accommodat, & contra Christum, suum regnum mendaci interpretatione uerborum stabilire conatur. Hoc regnum Antichristianum fraude & mendacio partum, Tyrannide, gladio, igni, omnium suppliciorum genere tuetur & administrat, non Christi legibus, sed suis iniquissimis decretis & traditionibus in suum & multorum certissimum exitium.

Etsi autem hæc pijs nota sunt in genere de regno Antichristiano, cui ut monarcha & toparcha Sathanæ præsidet papa, & de eius tyrannica & cruenta administratione: tamen operepretium est, ut magis eius insidiæ caueantur, distinctius ostendere quibus in partibus papa manifeste se Christo opponat, de qua re modo dicemus non quidem plene sed tantum indicando potissima τῆς ἀντιμαχήσεως capita.

IN SPECIE

Omni-

Omnibus pijs notum est Ecclesiam Dei, quæ est sponsa Iesu Christi, colligi, ædificari, conseruari, fulciri, & consistere his quatuor, doctrina diuinitus patefacta, Sacramentis diuinis, cæremonijs, & disciplina, hæc quatuor vbi ad regulam congruunt, non dubium est ibi ueram & catholicam esse Ecclesiam Iesu Christi. Contrà ubi non sunt integra, illic uel Ecclesiam nullam esse, uel ciues Ecclesiæ tanquam in Babilonico quodam carcere captiuos esse. Quemadmodum enim olim Babilone exulabat Ecclesia, Ita hodie in regno papæ non pauci pij delitescunt. Videamus ergo quomodo in his quatuor conueniat Babilonicæ meretrici cum sponsa Christi quæ est Ecclesia.

I. DOCTRINA

Doctrina sponsæ Christi triplex est, uidelicet legis, Euangelij, & cultus Dei. Etsi autem hæc tertia pars legis est, si eius materiam respicis, & Euangelij si modum præstandi spectas, Tamen distinctam facio, quia non ex lege seorsum, nec ex solo Euangelio, sed ex utraque doctrina manat.

I. LEX.

Quantum autem ad legem Dei, hoc est

decalogum attinet, Sponſa Chriſti æſtimat legem ex eius authore Deo, & ex eiuſdem perfectione, Nam qui eam fecerit uiuet in ea iuſtus & charus Deo, qui legis author eſt ſapientiſſimus, & ſolus habet poteſtatem condendi leges uitæ & mortis. Hæc planiora ſunt quàm ut ulla interpretatione egeant. Nam & ipſe Deus ſe authorem legis pronunciat, & idem dicit ſe in lege proponere uitam & mortem, benedictionem & maledictionem, & Paulus eandem ideo ſpiritualem uocat, quia & ſpiritualem obedientiam requirat, & ſit perfecta recte uiuendi norma. Etſi autem Eccleſia Chriſti fatetur hæc de lege Dei: Tamen dum ſe reſpicit Eccleſia, agnoſcit ſe cum Paulo nequaquam poſſe legi perfectam obedientiam præſtare, Imo ne cultum Dei inchoare poſſe ex ſola lege. Hac confeſſione Eccleſia non accuſat legem Dei ſanctam, puram & perfectam, ſed ſuas maculas deplorat: quibus inuoluitur, adeo ut puram obedientiam præſtare non poſſit, Quod & Paulus confirmat, prouocans ad teſtimonia corruptiſſimæ noſtræ naturæ, adducens in medium uniuerſalem omnium hominum experientiam, proponens iuſtum Dei iudicium in omnes, proferens oracu-

oracula Dei quæ idem testantur, commendans nobis finem mortis Christi qui est iusticia credentium & salus. Nam si (inquit) ex lege est iusticia, Christus frustra mortuus est.

Hactenus diximus breuissime in quo loco lex Dei sit apud sponsam Christi, Nunc uideamus quid Antichristus papa sentiat.

Papa omnium primum & legis authorem Deum, & legem ipsam summa & nepharia iniuria afficit. Sed quomodo hoc probas? Papa manifeste suas leges legi diuinæ anteponit, ex quo sequitur quod se superbe extollat supra Deum ipsum. Nam qui suis legibus alterius leges opprimit, manifeste se anteponit illi cuius leges contemnit. Atque hoc est quod Paulus dicit, & efferens se aduersus omne quod dicitur Deus aut cultus. Quod autem papa suas leges diuinis legibus anteponat, in pœnis cernitur. Multo grauius punit papa transgressores legum suarum, quàm uiolatores legis diuinæ. Mœcho, scortatori ridiculam satisfactionem imponit, ut forte ieiunet unum aut alterum diem, aut ut numeret sacrificulo certam pecuniam

NOTA

pro missa murmuranda, Nam egregie norunt Satellites papæ uariare satisfactionum modos pro hominum conditione, diuitum & pauperum. Vt enim diuites pecunia, ita pauperes preculis & ieiunijs expiare solent. At si quis fortè carnes ederit die Veneris contra interdictum papæ, aut uerbulum dixerit contra idolatriam Romanam, Hic non preces, non pecunia, non ieiunia satisfaciunt, sed atrocissimæ pœnæ excogitantur, quibus uel minima decreti papalis uiolatio punietur, non quidem ut pœna illa crudelissima sit satisfactoria pro admisso delicto contra legem papæ, Sed ut punitus tradatur diabolo æternis pœnis expiandus, Quàm uera sint quæ dico, testantur infinita exempla eorum, qui ab immanissimo Psychotyranno papa crudelissimis pœnis propter uiolatas leges papales affecti sunt. An non hoc est decreta miseri hominis anteponere sapientiæ Dei? An non hoc est Deum de throno maiestatis suæ detrudere, & se supra Deum superbe efferre? Qui ergò se papæ subijcit, à Deo proditoriè deficit, & cum papa se Christo superbe opponit, non sine suo certo interitu, nisi mature per gratiam Dei resipiscat.

Huc

Huc accedit & alia iniuria, qua papa diuinam legem afficit. Nam & eam externa tantum præcipere, & prohibere, & imperfectam esse nepharie conuiciatur, contra manifestam Christi interpretationem, & testimonium. Papa dicit legem Dei cohibere manum tantum, at Christus eam requirere intimos affectus testatur. Papa somniat legi satisfieri externa disciplina, at seruus Christi Paulus clamat legem Dei spiritualem esse, se uero carnalem uenditum sub peccatum, adeo ut non possit legi perfectam obedientiam præstare. Christus dicit si uis ad uitam ingredi serua mandata, unde perfectio legis concluditur, Sed papa collocat perfectionem in obedientia humanarum traditionum, in ficta paupertate, & Sodomitica uirginitate.

Ex his uel cæcis clarum esse potest, quod papa se Deo & Christo eius opponat, in prima doctrinæ Ecclesiæ parte uidelicet in lege diuina, cui non solum suas præfert, & se Deo anteponit, uerumetiam eam maligne contra mentem Dei interpretatur, ac ut imperfectā subijcit suis traditionibus, quibus perfectionis laudem tribuit, quàm sacrilege sapientiæ Dei adimit.

Egtm.

Nunc accedamus ad secundam partem doctrinæ Ecclesiæ, quæ est Euangelium.

Sponsa Christi quæ est Ecclesia non aliud Euangelium, quàm quod suus sponsus tradidit, quod habet testimonium à lege & prophetis, agnoscit. De quo Paulus ait. Si quis aliud Euangelium euangelizauerit, quam nos, anathema sit. Hoc Euangelium Christus ut artifex summus Lucæ 24. his uerbis definit. Sic scriptum est & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prędicari in nomine eius conuersionem & remissionem peccatorum omnibus gentibus. Proinde Euangelium est uniuersalis prædicatio conuersionis & remissionis peccatorum in nomine Christi passi & resuscitati à mortuis. In hac definitione multi sunt thesauri cœlestis sapientiæ, quos sola Ecclesia Christi recte nouit explicare, & in usus suos prudenter transferre. Vt autem appareat quantum aduersetur Christo Antichristus Romanus explicabo hanc definitionem, & scripturis diuinis illustrabo.

Explicō Primo ergo loco obseruandum est quod Euangelium sit uniuersalis prædicatio,

tio. Particula uniuerſalis expreſſe ponitur cum dicitur à domino, quod oporteat prædicari omnibus gentibus. Nam ita Hebraiſmum explico in omnes gentes. Huc facit & mandatum uniuerſale Matth. 28. Ite & docete omnes. Et Mar. 16. Euntes in mundum uniuerſum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Ex his liquido conſtat, quod Euangelium non ad hanc uel illam nationem pertineat excluſis cæteris, ſed ad omnes nationes ſub ſole, & ad omnes homines in omnibus nationibus. Apparuit (inquit apoſtolus Chriſti) gratia Dei ſalutifera omnibus hominibus, & alibi: Deus uult omnes homines ſaluos fieri, & ad cognitionem ueritatis uenire. Quid conſolationis hinc hauriat ſponſa Chriſti, quando luctatur cum conſcientia peccati, nemo uerbis explicare poteſt, Sed quilibet hoc intra ſe ſentit facilius, quàm de eo loqui poſſit.

Deinde hæc definitio habet, qualis ſit prædicatio Euangelium, uidelicet conuerſionis, & remiſſionis peccatorum in nomine Chriſti.

Primum dicitur Euangelium prædicatio conuerſionis. Fit autem hæc conuerſio, cum

cum renunciamus Sathanæ & peccato, & confugimus ad misericordiam Dei, certa fiducia in Christum, passum pro nobis & resuscitatum, recũbentes. Euangelista significante uoce utitur cum propheticam appellationem uidelicet conuersionem transfert μετάνοιαν: qua uoce significatur non simpliciter quæuis conuersio, sed certa quædam conuersionis forma uidelicet animi. Idque iuxta regulam Euangelij. Vulgo redditur μετάνοια pœnitentia: quæ appellatio non à forma conuersionis sumitur, sed à parte antecedente seu à conuersionis initio. Sunt enim tres conuersionis partes, uidelicet contritio, cui propriè conuenit pœnitentiæ appellatio, fides, & bonum propositum, seu noua obedientia. Contritione dolemus nos peccasse, & pœnitet nos facti. Fide conuertimur ad misericordiam, quam offert Euangelium in Christo mediatore & reconciliatore nostro. Cum hac fide necessario coniunctum est bonum propositum, seu noua obedientia. Antecedens proinde pars conuersionis est contritio, forma conuersionis est ipsa fiducia in Christum, consequens pars est noua obedientia seu bonum propositum. Hoc cernitur clare in omnium homi-

num

num conuersione, Id quod paucis exemplis ostendam.

Dauid primum tangitur sensu peccati, obiurgatus à propheta. Deinde erigit se fide promissionis, quam concepit ex concione prophetæ, tum se gratum Deo ostendit omni genere obedientiæ.

Acto: 2. dum arguuntur Iudæi à Petro ueniunt primum in cognitionem peccati, & iusti iudicij Dei ob peccatum, unde compunguntur corde, & dolent se Deum offendisse. Deinde in hoc ingenti dolore dicunt ad Petrum, & reliquos apostolos: Quid faciemus viri fratres? quibus Petrus respondit. μετανοῆτε, hoc est couertimini, scilicet ad Deum fiducia mediatoris Iesu Christi. Et baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum uestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti. Hoc exemplum facile ostendit quid sit proprie conuersio, quàm ut necessario præcedit noticia peccati & dolor ob peccatum, Ita necessario sequitur noua obedientia, quæ est actio Spiritus sancti in credentibus.

Hactenus quid requirat Euangelium ab homine dictum est uidelicet conuersionem,

onem, Nunc sequitur quid conuersis offerat. Ita enim habet definitio: Euangelium est prædicatio conuersionis & remissionis peccatorum. Offert ergo Euangelium omnibus hominibus, qui conuertuntur seu credunt, remissionem peccatorum. Hæc remissio nihil aliud est quàm obligationis ad æternam mortem & damnationem solutio, & pœnæ debitæ condonatio. Fit autem hæc remissio, ut dictum est, quando in conuersione credimus nobis Deum esse propitium, propter mortem & resurrectionem Christi. Huius remissionis pulcherrima imago proponitur Math: 18. in debitore, qui debuit suo creditori decem milia talentorum. Qui cum non habuit quod solueret, remissum & condonatum est ei totum debitum ex mera misericordia.

Porro in fide remissionis peccatorum plura coniuncta sunt. Videlicet expiatio peccati, per solum sanguinem Christi, imputatio iusticiæ, & acceptatio hominis ad uitam æternam gratis propter Christum, et hæc tria iustificationis nomine sæpe intelliguntur, & eius quidem partes censentur. De his beneficijs ita Paulus scribit. Iusticia Dei per fidem Iesu Christi in omnes qui

credunt.

credunt. Non est enim distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Iustificantur autem gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ facta est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iusticiæ suæ propter remissionem peccatorum præcedentium, quæ Deus tolerauit, ad ostentationem iusticiæ eius in præsenti tempore, ut sit ipse iustus & iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi. Vbi ergo gloriatio? exclusa est, per quam legem? operum? non. sed per legem fidei. Arbitramur igitur iustificari hominem fide sine operibus legis. Hactenus Paulus, ex cuius uerbis facile apparet coniungi hæc tria in iustificatione hominis, uidelicet expiationem peccati, imputationem iusticiæ, & acceptationem gratuitam ad uitam æternam. De quibus tribus nunc explicatius dicemus, ut manifestum fiat quam insigni contumelia papa, qui hanc totam doctrinam obruit, filium Dei afficit.

Primo ergo loco in remissione peccatorum est expiatio peccati: quæ fit, ut Paulus docet, per sanguinem Christi. Dum uidelicet

licet Christum per fidem induimus, & Christi membra efficimur. Huc pertinent multa dicta scripturæ. Iohannes ait: ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. 1. Iohan: 1. Sanguis Iesu filij eius emundat nos ab omni peccato. 1. Iohan: 2. Si quis peccauerit aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Hæc testimonia & multa alia testantur nulla alia re expiari, purgari, & tolli peccata omnia, quam solo sanguine Christi. Qui mortuus est, ut Paulus ait, propter peccata nostra scilicet expianda, purganda, & tollenda.

Secundo in remissione peccatorum est imputatio iusticiæ. Nam, ut omnis qui credit habet expiationem peccatorum: Ita etiam habet imputationem iusticiæ: Vt lex ipsum damnare non possit, cum habeat quod illa requirit. Quod autem hæc iusticia sit iusticiæ imputatio testatur Paulus Rom: 4. his uerbis: credidit Abraham Deo & imputatum est illi ad iusticiam. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed ex debito datur.

tur. ei uerò qui non operatur, credit autem in eum qui iuſtificat impium, imputatur fides eius in iuſticiam. Sicut & Dauid definit beatitudinem hominis, cui Deus imputat iuſticiam ſine operibus, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates & quorum tecta ſunt peccata. Hæc iuſticia Dei dicitur, quia non eſt hominis propria, ſed eſt ex fide Ieſu Chriſti, ideoque Deo accepta & grata. Ita enim Paulus Philippen. 3. ſeipſum ſtatuens exemplum, hanc iuſticiam ab hominis propria quæ eſt ex lege diſtinguit. ſunt autem hæc uerba Pauli. Exiſtimo omnia detrimentum eſſe propter eminentem ſcientiam Ieſu Chriſti Domini mei, propter quem omnium iacturam feci, & arbitror eſſe reiectamenta, ut Chriſtum lucriſaciam, ut & inueniar in illo, non habens meam iuſticiam, quæ ex lege eſt: Sed illam, quæ ex fide eſt Chriſti Ieſu, quæ ex Deo eſt, iuſticiam in fide &c. Quid quæſo clarius dici potuit? Paulus hîc primum prodit nudus in conſpectum Dei, exuit omnem opinionem iuſticiæ propriæ, quæ eſt ex lege, ut poſſit fieri capax iuſticię Dei, quę eſt ex fide Ieſu Chriſti. Proinde iuſticia qua conſiſtimus corā Deo, nō eſt hominis, non eſt legis, non eſt ullorū operum, ſed eſt

Dei eſt fidei, eſt Ieſu Chriſti, quem induit omnis qui credit in illum, adeò ut Chriſti iuſticia illi imputetur, ut ea cenſeatur iuſtus coràm Deo, ac ſi ipſius propria eſſet. hæc Chriſti iuſticia, quæ nobis imputatur definitur Rom. 5. obedientia Chriſti: ubi collatione facta inter Adam & Chriſtum in hunc modum loquitur Apoſtolus. Quemadmodum per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, Sic etiam per obedientiam unius iuſti conſtituentur multi. 2. Corinth. 5. eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Ex his concluditur, quòd iuſticia Chriſtiana, qua conſiſtimus coràm Deo, ſit obedientia Chriſti credenti imputata. nam ut obedientia crucis Chriſti, eſt expiatio à peccato, ita obedientia legis in Chriſto, eſt iuſticia noſtra. quæ obedientia ideo omnibus ſufficit, quia eſt obedientia hominis qui eſt Deus. Nam ex illa admiranda & adoranda unione diuinæ & humanæ naturæ in Chriſto, eſt precium & æſtimatio infinita omnium operum in humana natura Chriſti.

Cum ergò homo hac obedientia ſeu iuſticia Chriſti ornatus prodit in cõſpectum

Dei, iustus censetur, ita ut lege Dei sit omninò satisfactum. Nam habet quod lex requirit, nempe iusticiam: non quidem formalem in se, sed in Christo, quæ credenti imputatur. Vnde Paulus Rom. 10. finis legis Christus in iusticiam omni credenti. Hoc est, omnis qui credit in Christum, habet finem legis: id est, quod lex ut summum requirit, nempè iusticiam, & cum iusticia uitam. Hinc facile patet, quid Christus uoluerit, cum interroganti cuidam quid faceret, ut haberet uitam beatam responderit. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Nam qui seruat mandata habet quod lex requirit, nempè iusticiam, cui beata uita debetur. Ita rectissimam uiam monstrat Christus, dum ad obedientiam mandatorum mittit. uerùm si hic adolescens in se descendisset, agnouisset suas maculas deplorasset suum peccatum, & nudum se cum Paulo coràm Christo prostrauisset, monstrasset sanè illi alium modum consequendi finem legis, iussisset illum in se credere, ut in se inueniret quod ipse non haberet, nempè iusticiam quam lex requirit.

Tertio loco in remissione peccatorum est acceptatio gratuita credentis hominis

ad uitam æternam. Hæc cum remiſſione peccatorum & iuſticia imputata cohæret, ut quæ ab illis dependeat. Hæc acceptatio in dilectione, qua nos in dilecto charos habet pater, fundata eſt. Porrò duplex acceptatio hominis eſt coram Deo, una fidei eſt uidelicet cum gratis propter Chriſtum acceptamur: altera obedientiæ eſt, uidelicet cùm credens perſona propter ſuam obedientiam accepta eſt, adeò ut etiam præmium obedientiæ recipiat. Sed de priori acceptationis genere hic agitur.

Hactenus ſimpliciter & perſpicuè, ut ſpero, propoſui doctrinam ſponſæ Chriſti de Euangelio: nunc quomodo huic doctrinæ ſe opponit aduerſarius Chriſti Papa breuiter expediemus.

Euangelium Papiſtis noua lex eſt, quæ eadem præcipiat, & prohibeat quæ Decalogus, Sed plenius, Lombardus libro tertio diſtinct: 40. exemplum ſumit de non mœchando, cui præcepto dicit ſuperadditionem factam in Euangelio, in quo omnis concupiſcentia mœchandi prohibetur. breuiter illis lex uetus comprimit manum, lex noua ſeu Euangelium comprimit animum. Quid hîc dicemus? an non intolerabilis

erabilis iniuria eſt, qua Chriſtum affici-
nt, quem nouum legislatorem conſtitu-
unt? Chriſtus corrigit errorem Phariſai-
um de lege Dei, & mentem legis exponit.
Hoc Papiſtæ putant eſſe nouum legislato-
em fieri. Sed toto cœlo errant, & ſatis con-
utantur ſententia Eccleſiæ, quam ſupra
xpoſui. Nam ſi Euangelium eſt doctrina
onuerſionis, & remiſſionis peccatorum
n nomine Chriſti, ſicuti ipſe Chriſtus de-
init, falſiſſima profectò erit Papiſtarum
ſſertio, quæ Euangelium definit nouam
legem moralium præceptorum decalogi
eſſe. Proinde utrumque falſum eſt, uideli-
cet & quòd dicunt Euangelium nouam le-
gem eſſe, & quòd affirment plenius conti-
neri præcepta in Euangelio. Vt enim
prius barbarico cœno obruit lucem Eu-
angelij. Ita poſterius contumelioſum eſt
in Deum authorem legis. Si Euange-
lium eſt prædicari conuerſionem, & re-
miſſionem peccatorum in nomine Chri-
ſti, ſeu ut Paulus loquitur Euangelium
eſt hominem gratis iuſtificari fide abſ-
que operibus legis, profectò anathema eſt
dicere Euangelium eſſe operum doctri-
nam, quibus homines coram Deo iuſtifi-
centur. Prætereà ſi plenius continentur

moralia in Euangelio quàm in Decalogo, lex Dei profectò est imperfecta, nec uita & mors in ea proposita sunt, nec rectè à Mose dictum est: Qui fecerit ea uiuet in eis, Imò Christus ipse malè pronunciat de lege morali, si uis ad uitam ingredi serua mandata. Cuicunque ergo pietas cordi est, fugiat definitionem illam Papalem non secus atque anathema. Ita enim Paulus iubet, Si quis aliud Euangelium docuerit, quàm nos, sit anathema.

Ex hoc ueluti fundamento extruunt Papistæ omnes suos errores contra gratuitam iustificationem, & abolent fidem remissionis peccatorum.

Suprà ostendimus in fide remissionis peccatorum plura spectanda esse, uidelicet expiationem peccati per solum sanguinem Christi, imputationem iusticiæ Christi, & acceptationem gratuitam hominis ad uitam æternam. Hæc omnia Papa abolere conatur, in maximam contumeliam Filij Dei, & in certissimum interitum omnium eorum qui à Papa seducuntur, nisi ante mortem resipiscant. Sed agè uideamus, quibus sordibus has iustificationis nostræ partes obruat Papa, quò nobis sit magis abominabilis impostura Papæ.

Sponſa Chriſti edocta uerbo Dei, agnoſcit, & credit ſolo ſanguine Chriſti expiari, purgari, & aboleri peccata omnia. Sed Papa longè aliter docet. Nam quædam peccata dicit ablui ſuo anabaptiſmo, ſeu luſtrali aqua, utpote minora peccata: quædam dicit purgari igni purgatorio. Vt qui non purgatus eſt hîc ſatis in uita, purgetur in igni purgatorio, donec Papæ uiſum fuerit. Quædam dicit redimi eleemoſynis: Quædam peregrinationibus: Quædam indulgentijs à Papa auro & pecunia comparatis. Nam dicit ſe habere theſaurum Eccleſiæ, hoc eſt, merita ſanctorũ quæ uendit quibus uult: quædam mentitur merito miſſarum tegi: quædam clamat preculis & ieiunijs, & inuocatione ſanctorum expiari. Quid dicam de thure & candelis conſecratis & accenſis coram imaginibus? Hæc omnia tanquam fulmine quodam proſternuntur, hac una ſententia, 1. Iohan. 1. Sanguis Ieſu Chriſti purgat nos ab omni anomia, hoc eſt, ab omni peccato, quo lex Dei uiolata eſt. Nam ἀνομία eſt quicquid non congruit cum lege Dei, ſiue actio ſiue paſſio, ſiue defectus, ſiue qualitas ſit, ſiue à nobis fiat, ſiue in nobis ſit. Quæ oratio, obſecrò, ſufficiet ad de-

testandam istam contumeliam Papæ aduersum sanguinem filij Dei? Quis non exhorrescit cogitans de potentia Diaboli, qui in tam execrabilem blasphemiam hominem pertrahere potuit? Quis quæso nisi prorsus suæ salutis immemor, hic sustinet imperium Papæ? Iudas filium Dei osculo prodidit, & crepuit medius, Sed Papa multo iniquius, crudelius, & immanius facit, qui preciosum sanguinem Dei pedibus conculcat, & cœno fœdissimo obruit. Quod sanè facit quando suis stercoribus, hoc est fictis purgationibus tribuit eam uirtutem, quæ est solius sanguinis Domini nostri Iesu Christi. Orandus est igitur Deus, ut hunc hostem filij sui Papam conficiat potenter gladio oris sui & prosternat istam immanem beluam, quæ uineam Domini tam miserè uastat, quæ Ecclesiam Dei prætextu sanctimoniæ horrendis modis lacerat, quæ sanguine sanctorum conatur impedire cursum Euangelij, & nihil magis in uotis habet, quàm ut in Ecclesiam Dominium habeat, agnoscatur caput & monarcha Ecclesiæ, successor Petri, cùm reuera sit pestis Ecclesiæ, Toparcha Sathanæ, & successor Iudæ, Immo non Iudæ solius, sed Iuliani quoque,

& Neronis, quos omnes ſolus Papa ſuperat crudelitate & ſæuitia in membra Chriſti, Idque non ob aliam cauſam, quam quod fateantur ſe non aliȷs ablutionibus & purgationibus indigere, quam ſolo ſanguine Chriſti, qui ſufficit ad omnia mundi peccata purganda & abolenda.

Diximus quomodo obruat Papa primam partem Euangeliȷ de remiſſione peccatorum nunc quomodo iuſticiam quàm prædicat Euangelium, tollat uidebimus.

Sponſa Chriſti, in ſchola ſpiritus ſancti erudita, nouit iuſticiam Euangeliȷ eſſe, quam tota ſcriptura commendat, uidelicet, obedientiam filiȷ Dei credenti imputatam, de qua ſupra ſententiam catholicæ Eccleſiæ Chriſti expoſuimus, & confirmauimus, ſed Papa Chriſti iuſticiam eſſe noſtram planè negat, & in locum iuſticię fidei ſubſtituit iuſticiam operum & merita humana. Etſi autem iam tandem Papiſtæ in iuſtificationis doctrina fidei meminerunt: Tamen intelligunt fidem hiſtoricam: cui addunt ſpem & charitatem. Has enim iuſticiæ partes faciunt, ut fides ſit initium, charitas autem conſumatio iuſtitiæ. Hæc

NOTA

erronea doctrina de iuſticia Chriſtiana euertitur paſſim in ſcripturis. Præcipuè autem in Epiſtolis Pauli. Rom. 3. 4. 10. Ephe. 2. Galat. 2. 3. 4. Philip. 3. breuiter cum perpetuo ſcripturæ conſenſu pugnat, & eſt blaſphema in filium Dei, nō minus quàm illa de expiatione peccati. Sophiſmata Papiſtarum à multis doctiſsimis uiris in noſtris Eccleſijs, publicis ſcriptis refutata ſunt.

Sponſa Chriſti ut gratuitam remiſſionem peccatorum, & iuſtitiam: ita etiam gratuitam agnoſcit acceptationem, quemadmodum ſuprà declarauimus. Sed Papa meritum triplex in locum gratuitæ acceptationis ſubſtituit. Eſt enim Papiſtis aliud meritum congrui, aliud digni, aliud condigni. Metitum congrui uocant quo peccator dicitur gratiam ſibi mereri, dum ad gratiam ſe diſponit, hoc eſt, ut iſti interpretantur, cum facit quod in ſe eſt, & tribuunt hoc meritum non renatis, & inimicis Dei. Meritum digni definiunt, in quo uir iuſtus orat pro alio, & meretur exaudiri. Meritum condigni eſt meritum, pro quo exigitur præmium ex debito. Hoc meritum, inquiunt, exigit in operante ut ſit amicus, in opere, ut reſpiciat ad debitum

præ-

præmium, in præmeante ut acceptet opus, & hominem propter opus. Breuiter quoduis horum meritorum est merentis aliquid suo labore, & debitum dicitur quod datur merenti aliquid suo labore. Hæc summa est doctrinæ Papisticæ de merito, & eius generibus. Verum huic doctrinæ opponit se Christi Ecclesia freta uerbo ipsius, & gratia. Verbum Lucæ 17. cum omnia feceritis quæcunque præcepta sunt uobis, dicite inutiles serui sumus. Gratia data est per Iesum Christum Iohan. 1. Si Gratia est qua accipimus, profectò non est in nobis meritum operum, alioqui gratia non est gratia. Præterea si Deus gratuitò dat, certè non est debitor, hoc est, ut det quia debet, & tu accipias quia mereris. Meriti enim natura est, ut inter id quod datur, & id quod accipitur sit iusta proportio. Atque hoc sit dictum breuiter contra meritum in genere, quod cum nullum sit, non est quod multum disputemus contra subiectas partes, quæ sunt meritum congrui, meritum digni, & meritum ex condigno.

Meritum congrui euertitur his rationibus.

PRIMA, ante iustificationem, quæ est omninò gratuita, ut ostensum est, omnis homo est filius iræ. Quid ergo mereretur miser?

SECVNDA, homo ante regenerationem uiuit secundum carnem. Cuius φρόνημα, hoc est, cogitatio, iudicium, affectus, uoluntas, & sensus est inimicitia coràm Deo. Quomodo ergo congruit, ut qui talis est, aliquid suo mereatur opere?

TERTIA, Christus dicit, mala arbor facit malum fructum. Cum ergo omnis non renatus sit mala arbor, qualis fructus expectandus nisi malus?

QVARTA, quicquid non est ex fide est peccatum. Si peccatum, quomodo placebit? Si non placebit, quomodo merebitur?

Digni. Meritum digni habet aliquam speciem, sed tamen reuera nullum est dignitatis meritum, quicquid enim accipimus pro præstito officio, id ex gratia accipimus propter bonitatem largientis, & non propter dignitatem operantis. Vir iustus orat pro alio & exauditur, non quia meretur, ut ex-

Virum iustum orantem pro alio, mereri Exauditionem.

ut exaudiatur, sed quia promisit ex gratia Deus.

Meritum condigni similiter multis testimonijs scripturæ euertitur. Si quis merebitur ex condigno, id fiet, uel quia patitur aliquid, uel quia facit aliquid. Iam, ut Paulus dicit: non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam. Ita Christus ait. Cum feceritis omnia quæcunque præcepta sunt uobis dicite, inutiles serui sumus. Breuiter cum nulla sit in homine dignitas, quomodo quæso in eo reperietur meritum condigni?

Hactenus ostendimus pugnantiam Ecclesiæ Christi & Ecclesiæ Papisticæ in doctrina legis & Euangelij, nunc accedamus ad tertiam partem doctrinæ Ecclesiæ quæ est de uero cultu Dei.

Ecclesia Christi edocta scriptis Propheticis & Apostolicis definit cultum Dei esse quodlibet opus mandatum à Deo, factum ex fide, principaliter ut glorificetur Deus. non est enim satis opus esse mandatum, ut fiat iuxta rationem legis, sed requiritur etiam fides Euangelij, sine qua opus factum non habet rationem cultus. Præterea ut

fides

fides caussa est cultus, ita gloria Dei finis operis erit. Concurrere ergo tria debent in quolibet opere, ut sit cultus Dei, materia, caussa, finis. Materia est opus mandatum à Deo in ipsius lege & uerbo, caussa est fides, quæ cum non adsit opus mortuum est. Finis est gloria Dei quem operans respicit: quòd autem hæc necessario coniungenda sint in cultu Dei nunc monstrabimus.

Quòd oporteat opus cultus esse mandatum, his manifestum redditur rationibus.

PRIMA, Iere: In præceptis meis ambulate & non in præceptis patrum uestrorum.

SECVNDA, frustra colunt me docentes doctrinas mandata hominum.

TERTIA, omnis ἐθελοθρησκεία. Coloss. 2. damnatur.

Ex his rationibus firmissimam colligamus regulam de opere cultus, uidelicet, quòd nihil probetur Deo, nisi quod ipse instituit. Quare necesse est opus, quod erit cultus, mandatum Dei habere.

Deinde fidem neccessariò in cultus ratione

tione requiri, ex ſubiectis rationibus patebit. Paulus Rom: 14. capite ait. quicquid non eſt ex fide peccatum eſt, hoc eſt, nullum opus eſt Deo acceptum, niſi fides præluceat. Perſona enim placet propter fidem, & opus in credente perſona acceptum eſt. Hebr. 11. Impoſsibile eſt placere Deo ſine fide. Etſi autem Ethnicorum politica facta acceperunt remunerationem, Tamen non placuerunt, ut cultus: nec placuerunt per ſe, ſed propter aliud.

Cultum præterea reſpicere gloriam Dei principaliter, ex Eſaiæ dicto probatur. Ita enim ait Propheta in perſona Dei: Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam, formaui eum, creaui eum, & feci eum. Si ergo finis creationis eſt gloria Dei, profecto eundem finem omnis humana actio reſpiciat. Paulus omnem Eccleſiæ Dei profectum ad gloriam Dei refert, ſemperque gratias Deo agit ob fœlicem ſucceſſum in Eccleſia. Quare non dubium eſt, quin uelit finem omnis actionis gloriam Dei eſſe. Poſtremò ſi Deus fons eſt omnis boni & author, decet profecto ut omnia ad illum, ut finem ultimum referantur, iuxta illud, ex illo & per illum & in illum omnia, ipſi gloria in ſecula. Etſi

autem

autem Deus, siue gloria Dei finis principalis esse debet omnium operum piorum: Tamen minus principales plures possunt esse fines, ut ordinati ad ultimum. Pius pater suos liberos instituit, castigat, in officio retinet, ut sint modesti, tractabiles & honestum nomen tueantur. Verum hæc omnia scopum habent gloriam Dei. Pius dat Eleemosynam, ut subleuetur penuria laborans. Sed gloriam Dei, cuius mandato obtemperat ex fide, respicit principaliter. Atque in hunc modum pij plures suarum actionum fines habere possunt, qui omnes destinantur gloriæ Dei ut fini ultimo. Hæc summa sententiæ Ecclesiæ Christi est, de uero cultu Dei, & eius partibus. Iam uideamus quomodo his se opponat Romanus Pontifex. Primùm in hoc errat Papa, quòd iusticiam Christianam cum cultu Dei confundat, hoc est, causam cum suo effectu. Est enim iusticia fidei causa cultus, hoc est, obedientiæ erga Deum, quem Paulus uocat fructum iusticiæ fidei, & Baptista fructus pœnitentiæ, hoc est, conuersionis. Hæc confusio horrendos errores inuexit in Ecclesiam. Nam inde factum est quòd caussas iustificationis & effecta non potuerint discernere, Sed ex

P. R.
I.

effectis cauſas fecerint, & ex cauſis effecta, quod quantum ſit uicium nemo non uidet, qui ſenſu communi præditus ſit.

Deinde in partibus cultus diuini aberrarunt fœdè, quemadmodum nunc breuiter declarabimus.

Materiam cultus diuini non ſtatuerunt ſola illa opera quæ Deus nobis mandauit, ſed priorem locum dederunt ſuis traditionibus, ut olim Phariſæi fecerunt, quos ſeueriſſimè Chriſtus reprehendit, adducens in medium omnium prophetarum conſentientia ſuffragia: Fruſtra inquit, colunt me præceptis hominum.

Hinc enim eſt, quòd inuocationem ſanctorum tanquam præcipuam cultus Dei partem urgent, & puniunt eos qui ſuo impio decreto non obtemperant. Scriptura dicit, Dominum Deum tuum adorabis, & illum ſolum coles. Papa autem contrà, inuocabis ſanctos, ut te protegant, tueantur & conſeruent, ut ſint tui aduocati, & tibi ſuffragentur. &c. Hæc blaſphemia non eſt ut parua prætereunda. Nam honorem Chriſto debitum ſacrilegè ei detrahit, & ſanctis eum attribuit, contrà mandatum Dei, ſine promiſſionibus diuinis,

& absque piorum exemplis, qui unquam in Ecclesia Dei extiterunt: seducti partim spectris, partim aliis illusionibus diabolicis, partim quoque exemplis Ethnicorum, qui infinitos Deos inuocarunt, & singulos suis quibusdam officiis præfecerunt. Hîc ergo ne Christiani in hac parte uiderentur prophanis ethnicis inferiores, Papa sanctorum cultus instituit, erexit templa, altaria, statuas, ut sancti illic colerentur missis, suffragiis, genuflectione, thure & aliis modis, sicuti adhuc fit in Papatu, & quædã uestigia apud nos adhuc apparent.

Alterum locum in cultu diuino apud Papistas uota obtinent, quæ non sunt unius generis. Nam apud eos sunt uota uirginitatis, cælibatus, paupertatis, monachatus, ieiuniorum, peregrinationum, certi numeri precularum, missarum &c. quæ omnia ideò stulta sunt, quia & uerbo Dei destituuntur, & commune uotum omnium Christianorum abolent, & cultus gratia nuncupantur. An ne maxima stulticia est quòd monachi suum uotum baptismo præferant? est ne plusquàm sacrilegum, quòd uotis suis dirimant coniugia, de quibus dictũ est, quod Deus coniunxit homo ne separet. Cum igitur tanta sit impietas in

stultis

tultis uotis Papistarum, quis non uidet ea
x diametro pugnare cũ doctrina Christi?
õñ proinde contenti sint uoto cõmuni, & si
quando uouere cõtingit, non cultus causa
hoc faciant, sed pietatis exercendæ gratia.
Nec se in perpetuum obligent, sed ad tem-
pus tantum caueant: præterea ne quid uo-
ueant, quod in ipsorum manu minimè est
positum. Et si quid aliquando uouerunt
temerè, sapienter mutēt, quod stultè decre-
uerunt iuxta regulam: in malis promissis
rescinde fidem, & in turpi uoto muta de-
cretum. Nam nullum est uinculum, ubi
quod homo confirmat, Deus abrogat.
Præterea nullum uotum obligat, quod in
uoto communi, ut in genere non includi-
tur. Id quod ex superioribus satis liquet,
sed quid opus est longa refutatione in tan-
ta Euangelij luce.

Contulimus hactenus doctrinam Ec-
clesiæ Christi de lege & Euangelio, & de
uero cultu Dei cum doctrina Papæ, &
ostendimus Papam se manifestè Christo
opponere, in omnibus doctrinæ partibus.
Vnde cõcludimus quòd proposuimus Pa
pam aduersari Deo, & uerè antichristũ esse.
Nunc aũt accedemus ad secundã partem,
uidelicet de sacramentis diuinis: quæ sunt

NOTA

SACRAMĒ-
TA.

quædam aſpectabiles conciones Euangelij, ac primùm ſummam ſententiæ ueræ Eccleſiæ proponemus. Deinde etiam quantum in hac re peccet Papa hoſtis Dei aperiemus.

Eccleſia Chriſti nullum agnoſcit ſacramentum quod diuinitus in nouo teſtamento inſtitutum non ſit. Nam de ueteribus ſacramentis in politia Moſaica, non opus eſt ut hîc aliquid dicamus.

Quoniam igitur Baptiſmus & cœna Domini, & non plura in nouo teſtamento diuinitus nobis ſacramenta ſunt commendata, Eccleſia Chriſti Baptiſmum & cœnam ſacramenta agnoſcit ſola & non plura.

Quid. Definit enim Eccleſia ex uerbo Dei ſacramentum ceremoniam diuinitus inſtitutam per res externas, continentem promiſſionem gratiæ & requirentem promiſſionis fidem, ſine qua ſacramenta inania ſunt, ut uerbum ſine fide auditum. Requiruntur proinde quatuor ad integram rationem ſacramenti, uidelicet, inſtitutio diuina, res externa, uerbum promiſſionis, & fides in uerbum promiſſionis reſpiciens. Vt in baptiſmo eſt inſtitutio diuina. Nam & Iohannes ex mandato Dei baptizare

Baptiſmꝰ. Sacramenta

cepit,

cepit, & Christus amandans discipulos in uniuersum mundum, iussit ut doctrinæ baptismum adiungerent. Deinde in baptismo est res externa aqua, cum immersione hominis, & pronunciatione uerborum. Præterea est promissio, nam baptizatis promittitur uita & salus propter Christum. Postremò quia omnis diuina promissio requirit fidem, necesse est etiam, ut hæc fides promissioni respondeat. Ideo dictum est: qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit. Qui uero non crediderit condemnabitur. Absente igitur fide externum baptisma non est efficax. De pueris hîc non loquimur qui habent promissionem, quæ est in eis efficax, tametsi de ipsorum fide quomodo in eis existat, nihil certi statuere possumus. Sed fidē illis quoq; tribuit Christus, Matth. 18. Cum inquit: Qui scandalizauerit unum de pusillis istis, qui IN ME CREDVNT &c. Ad eundem modum in cœna Domini est uerbum mandati. Vnde Paulus: quod accepi à Domino, hoc & uobis tradidi &c. & Christus, hoc facite in mei commemorationem. Deinde res externa, est panis & uinum, præterea totum spectaculum est promissionis quædam significatio, quæ etiam

Coena.

diſertè exprimitur in cœnæ inſtitutione. De pane enim dicit, hoc eſt corpus meum, quod dabitur pro uobis, & de uino, hic eſt ſanguis noui teſtamenti qui effunditur pro uobis, & pro multis in remiſſionem peccatorum. Poſtremò hæc promiſsio requirit fidem Euangelij, hoc eſt promiſsionis additæ in ipſa cœna. Hanc fidem qui non adfert impuro ſuo roſtro corpus & ſanguinem Domini contaminat ſibi in certum iudicium: niſi reſipiſcat. Hæc ita ſe habere facilè intelligit, qui ſacramenta conciones Euangelij eſſe nouit. Nam ut Baptiſmus concionatur de ablutione noſtri per ſanguinem Chriſti, ita cœna concionatur quod Chriſtus ſit credentibus cibus & potus, quo cibo & quo potu anima alitur & recreatur ad uitam æternam. Hoc pulcherrimè ſymbolis ſignificatur. Habent enim ſigna ſacramentalia ſemper comparationem quandam ad res quæ ſacramentis exhibentur. Auguſtinus enim dicit: Si Sacramenta quandam ſimilitudinem earum rerum quarum ſacramenta ſunt non haberent, omnino ſacramenta non eſſent. Hanc ob rem ſigna ſacramentalia ſymbola non ineptè dicuntur, Eſt enim quædam analogia rei ex-

ternæ seu signi ad rem signatam, propter quam analogiam Symboli nomen sacramentis attribuitur. Symbolum enim παρὰ τὸ συμβάλλειν, id est, à conferendo seu comparando dicitur. Ecclesia igitur in hunc modum analogiam signorum sacramentalium ex Euangelio explicat. Sicut aqua foris adhibita abluit sordes corporis, Ita sanguis Christi intus abluit conscientiam à peccatis mortuis, & sicut panis externum hominem pascit, & uinum reficit & exhilarat: Ita corpus Christi interiorem hominem alit, & sanguis Christi eundem reficit & exhilarat, modò fides uerè sentiatur. Quòd igitur in Ecclesiam recipimur per baptismum ac Christo inserimur, in eoque regeneramur & à peccatis emundamur, non nisi corporis Christi beneficio consequimur, quo induimur, & sanguinis quo abluimur. Quòd uerò per baptismũ insiti in eodem alimur, fouemur, & sustentamur, id denuò nullo consequimur alio beneficio, quam corporis & sanguinis Christi. Quòd ergo nobis in baptismo tegumẽtũ est, & emũdatio, in cœna cibus est & potus, atq; ut aliud est gigni atq; renasci, aliud ali & educari, Ita aliud est in nouã uitam renasci, & aliud in eodem sustentari

& crescere. Praecedit enim natiuitas, sequitur educatio, id quod pulcherrimè symbolis sacramentalibus significatur. Nihil proinde aliud docent sacramenta Euangelij, quam uerbum Euangelij, nisi quòd modus diuersus sit in nostrum bonum, ut utroque uerbo, hoc est externa uoce Euangelij, & eiusdem sacramento in schola Christi erudiamur, alamur & crescamus.

præsentia christi.

De præsentia Christi in utroque sacramento nullus piorum unquam dubitauit. Nam & Paulus dicit, quotquot baptizati sunt Christum induerunt, & Christus porrigens panem dicit, hoc est corpus meum, porrigens calicem dicit, hic est sanguis meus. Quomodo autem utrobique sit corpus Christi non ignorat, qui & uerbis factis Christi credit. Quia igitur uerbis Domini credit Ecclesia, statuit uerè adesse corpus & sanguinem Christi in cœna, sic enim promisit qui mentiri nequit. Praeterea quia factis Christi credit Ecclesia, statuit præsentiæ modum non naturalem esse, sed supernaturalem, ut Lutherus Christi seruus loquitur. Naturaliter enim sedebat ad mensam, quando manibus porrexit discipulis corpus suum & sanguinem

suum

ſuum. Verbis igitur docet Chriſtus præſentiam corporis & ſanguinis ſui, factis uerò præſentiæ modum. Cum hac confeſſione congruit dictum Ambroſij Tom. 4. pag. 367. in illo ſacramento Chriſtus eſt, quia corpus eſt Chriſti. Non ergo corporalis eſt eſca, ſed ſpiritualis eſt. Cum hac ſententia congruit & dictum Bernhardi. Cibus iſte nõ eſt uentris, ſed mentis, non eſt enim datus ad ruinas huius uitæ, quæ uapor eſt ad modicum parens, ſed ad æternam uitam animæ conferendam. Hæc de præſentiæ modo dicta ſint, quæ cupio à fratribus ſine ſophiſtica accipi. Deum enim teſtor quòd nihil φιλονικεία agam, nihil in fauorem hominum faciam, ſed ſimplicem ueritatem quæram, & perpetuum conſenſum ueræ Eccleſiæ filij Dei anteferam maleuolorum quorundam clamoribus, qui mihi inſidiantur. Hac conſcientia contentus, feram uolente Deo quicquid uel occupati alia ſententia, uel maligni aduerſus me moliantur. Veritas tandem uincet.

De conſecratione præſertim cœnæ Dominicæ ſic etiam ex uerbo Dei pij ſentiunt. Conſecratio panis & uini non fit aliter, quàm conſecratio aquæ baptiſmi. Nam

ut hæc consecrata dicitur cum separatur à communi usu, & usui baptismi applicatur. Ita panis & uinum separata à communi usu, & destinata cœnæ Domini consecrata habentur. Idque uirtute summi sacerdotis Dei & hominis Iesu Christi, qui baptismũ & cœnam instituit. Nihil enim aliud cõsecrare est, quàm rem communem usui sacro dedicare. Proinde hæc consecratio fit obedientia erga Christum cœnæ institutorem, per prædicationem beneficiorum Christi, per preces & gratiarum actionem & per pium usum huius sacratissimæ cœnæ, nec aliud uult Augustinus cum dicit, accedat uerbum ad elementum & fit sacramentum. Nam Augustinus non intelligit uerbum superstitione magica prolatum, sed uerbum Dei instituentis & promittentis, & uerbum creditum &c. ut ipse Augustinus se interpretatur.

Probõ. De probatione eius qui hac cœna cum fructu uti uelit hoc sentit Ecclesia. Qui reuerenter in timore Dei, uera fiducia & cum pio proposito accedit hanc sacram cœnam, probatus & dignus censendus est. Nam hic & gratias agit Deo pro filio exhibito, & intelligit sacramento isto accommodari sibi beneficia Christi.

Hacte-

Hactenus breuiter de ſacramentis Eccleſiæ Chriſti diximus, Nunc monſtrandum eſt, quid in hac parte peccetur à Papiſtis. An Papa hîc Chriſto & eius ſponſæ Eccleſiæ aduerſetur nec ne.

Etſi autem magiſter ſententiarum ex Auguſtino nonnulla de ſacramentis haud ἀπροσδιόνυσα dicit: Tamen poſtea in numero ſacramentorum & in ſingulorum explicationę multum aberrat. Deinde poſt illum ſecuti commentatores, plerique quęſtionum quidem numerum augent, ſed rem ipſam magis peruertunt, & ſacramentorum ueram rationem inutilibus diſputationibus euertunt, omniaq́; miſerè confundunt.

Numerant ſacramenta, ſecundum magiſtrum ſuum, ſeptem, quæ ſunt baptiſmus, confirmatio, panis benedictio, id eſt, Euchariſtia, pœnitentia, unctio extrema, ordo, coniugium. Ex his ſeptem, primum & tertium, hoc eſt, baptiſmus & cœna Domini, plenam ſacramentorum rationem obtinent, (de ordine quid ſit ſentiendum ſuo loco dicam.) Nam hæc duo habent mandatum Dei, res ſunt aſpectabiles, habent promiſsionem gratiæ noui teſtamenti; quæ promiſsio fidem requirit,

ſicuti

ſicuti ſupra demonſtratum eſt. Quæ autem his adduntur, ſacramenta non ſunt ſicuti mox patebit.

Baptiſmus. Baptiſmus, ut initiale ſacramentum, etſi rectè primo loco ponitur à Papiſtis, tamen poſtea indigniſſimè uotis monaſticis inferior iudicatur. quòd autem dicunt baptiſmum conferre gratiam, recipi poteſt, modò interpretatio non pugnet cum principio. Principium eſt immotum, quod ſolus Deus ſit Deus gratiæ & pacis in Chriſto Ieſu. Si ergo in hunc modum accipiamus dictum. Baptiſmus confert gratiam, hoc eſt, Deus per diſpenſationem baptiſmi offert, & obſignat gratiam, recipio dictum. Verbo enim offertur tantum gratia, Sacramento uerò & offertur & obſignatur, modò fides in utente ſacramento non defuerit. De infantibus ſingulare eſt Priuilegium. Verùm ſi hoc modo acceperis dictum. Baptiſmus confert gratiam: hoc eſt, ſua uirtute facit homines gratiæ participes, ſeu ut interpretantur Papiſtæ, ſanctificat per ſe, interpretatio cum principio pugnat, atque ideo falſa & erronea eſt iudicanda. Iam porrò uideamus an Papa ſe Chriſto opponat in diſpenſatione huius ſacramenti.

Chriſtus

Christus amandat discipulos, ut uocē & baptismo doceant Euangelium, Ideoq; iubet baptizare omnes gentes. Quare non lingua peregrina, & ijs ignota quos docerent, fieri debuit. Quis enim doceri potest ea lingua quam nō intelligit. Sed quid hîc Papa? Euangelium uoce non docet, sicuti supra satis ostensum est, sed partem tantum legis, & sua decreta quæ in locum Euangelij substituit. Deinde, ut concio Euangelij quæ peragitur Baptismo minus efficax sit, baptismum peregrina, hoc est, latina lingua mandat peragi, etiam in ijs nationibus quibus latina lingua prorsus barbara est. Et eos qui impio suo decreto non obtemperant grauissimis pœnis, tanquam hæreticos punit. An non hoc est se Christo opponere? An non hoc est partem Euangelij, immò ipsum Euangelium totum alto silentio obruere, ne homines illud discant ac salui fiant?

Aquam baptismi exorcisant in contumeliam Christi, qui, cùm baptizaretur ipse, omnes aquas ita consecrauit, ut sint idoneæ baptismo peragendo.

Addunt præterea multas ineptias. Sacrificulus impuro habitu, & saliua sæpè infantes

fantes inficit. Fiunt inuocationes ſanctorum, recitantur exorciſmi magici ſalis, ungitur uertex baptizandi oleo ſacro, quæ omnia contaminant non parum baptiſmum, & Chriſti inſtitutionem quodammodo fœdant: Qui uult nos contentos eſſe ſuo ſimplici mandato ſine additamentis humanis.

Quum docent baptiſmum abolere peccatum originale tantum, & non reliqua, dupliciter peccant. Primùm enim tribuunt baptiſmo, quod eſt ſolius ſanguinis Chriſti. Sanguis enim Chriſti emundat nos ab omni peccato. Cuius emundationis baptiſmus efficax ſymbolum eſt. Deinde cum dicunt actualia peccata non aboleri baptiſmo, reuera hoc uolunt, quòd ſanguine Chriſti non aboleantur niſi originale peccatum, reliqua reſeruentur ſatisfactionibus fictitijs. Quid quæſo hoc aliud eſt, quàm Chriſtum rurſus ſepelire? quàm uerum uſum baptiſmi abolere? quam Euangelium turpiſsimo cœno fœdare? An hæc pijs ferenda eſt iniuria? retinet Papa baptiſmum, ſed ſuis additamentis fœdatum. Baptiſmum fatetur ſacramentum, ſed eius uerum uſum abolet. Dum Chriſto perfidè detrahit, quod

baptiſ-

baptiſmus ei tribuendum manifeſto ſigno declarat.

Secundum locum inter Sacramenta Papæ obtinet confirmatio, quæ ſi ritè perageretur, ut tempore Apoſtolorum, & deinde multis annis, non tam Sacramentum eſſet, quàm pars diſciplinæ utilis in Eccleſia. Non uetus confirmatio nihil aliud fuit, quàm examinatio eorum, qui infantes receperunt baptiſmum, ut iam adulti facti redderent rationem fidei ſuæ, & teſtarentur propria uoce ſe Chriſto dediſſe nomina, quemadmodum Eccleſia illorum nomine olim promiſerat, dum baptiſmus eis conferretur. Hac confeſſione edita & facta promiſſione de perſeuerantia in Chriſti fide, Epiſcopus eos confirmabat, docendo, admonendo, conſolando, exhortando. Hic ritus fuit utilis diſciplina, in cuius locum apud nos ſucceſſit examen Catecheſios ante ſumtionem cœnæ Dominicæ, ſicuti infrà dicendum erit.

Sed quid hîc Papa? ueterem ritum qui utiliſſimus fuit abolet, & nomen tantum eius retinet. Deinde facit ex confirmatione ſua ſacramentum Eccleſiæ, quod impudenter dicunt plenius eſſe baptiſmo.

Nam

Nam hæc ſunt uerba Lombardi Coryphæi Papiſtarum. Omnes fideles per manus impoſitionem Epiſcoporum poſt baptiſmum accipere debent ſpiritum ſanctum, ut pleni Chriſtiani inueniantur. En blaſphemiam, baptiſmo adimunt ſpiritum ſanctum, quem Epiſcopus in ſua manu habet, ut det cui uult. Plenum Chriſtianiſmi ſignum adimunt baptiſmo, & tribuunt ſuo fictitio ſacramento.

Sed age uideamus quale ſit Papiſtis ſacramentum confirmatio. De quo quatuor potiſſimum docent. Primum à quo hoc ſacramentum conferri poſſit, Deinde quod ſit eius elementum, Tertio, quæ forma, Poſtremo, quæ uirtus & efficatia.

Quantum ad eum qui conferre poſsit hoc ſacramẽtum, conſtanter dicunt, quòd non poſsit conferri, niſi à ſummo ſacerdote. Nam ſi aliter (ait Lombardus) præſumptum fuerit, irritum habetur & uacuum, nec inter Eccleſiaſtica reputabitur ſacramenta. Quid quæſo hoc decretum ſibi uult? Baptiſmus poteſt apud Papiſtas à quouis conferri ſacrificulo, modo tantum latinè poſsit pronunciare exorciſmos, & uerba baptiſmi, etiamſi ea non intelligat.

telligat. Verùm hoc augustum, si dijs placet, Papæ sacramentum nemo administrare potest, nisi summus sacerdos. Hoc est mitratus aliquis apostaticus, (Apostolicus uolebam dicere) hoc est Episcopus. Vide quæso quanta contumelia hîc fit Christo, ac ipsius sacro baptismati. Christi sacramentum tam cõtemtibile habetur, ut possit à quouis conferri, contrà uerò Papæ sacramentum in tanto precio & honore habetur, ut nephas sit illud administrari nisi à summo Pontifice? An non hoc est baptismum cœno obruere, & pigmentum Papæ in cœlum tollere? An non hoc est manifestè baptismum abolere? An non hoc est Christum in ordinem redigere, ut ipse cum suo sacramento infrà scabellum pedum Papæ abiectus iaceat? Quis hæc cogitans non exhorrescit? Papa, tanquam uictoria parta in Ecclesiam, imperium Christo adimit, & sibi sacrilegè assumit authoritatem ordinandi sacramenta in Ecclesia Dei, quæ anteponit sacramentis Christi.

Secundo loco elementi confirmationis meminerunt Papistæ, quod dicunt esse Chrisma, hoc est unguentum seu oleum. Hoc autem Chrisma, ut non esset commu- NOTA

ne, à Papa uel Archiepiſcopo conſecrari debuit, & magno precio haberi propter ſpiritum ſanctum, quem in ſe incluſum per adiurationem conſecrantis haberet. Vide quanta temeritas. Puluis & cinis audet Eccleſiæ noua ſacramentalia ſigna obtrudere. Audet ſuo pigmento ſacramenti titulum tribuere. Qua hoc authoritate facit Papa? niſi quòd Filius iſte perditionis aduerſarius Chriſti, uelit facto declarare ſe eſſe ſupra Deum, & omnem religionem, ut in templo Dei ſedeat oſtentans ſe quòd ſit Deus. Hoc diuus Paulus longè antea præuidit, monuitque ut ab ipſius impoſturis nobis caueamus.

Forma ſequitur Papalis ſacramenti confirmationis. De qua forma Lombardus in hunc modum: Forma apertè eſt, ſcilicet, uerba quæ dicit Epiſcopus cum baptizatos in frontibus ſacro ſignat Chriſmate. Quid hac forma deformius? deformat enim baptiſma Chriſti, & uerum unguentum, quo uncti ſunt baptizati, hoc eſt ſpiritum ſanctum, ſua fœda amurca contaminat, in qua ſe incluſum habere ſpiritum ſanctum ſtultè exiſtimat. Nam ſpiritus ſanctus non eſt alligatus ordinationi-

tionibus humanis, quæ diuino ordini aduersantur, sed potius spiritus Sathanæ, cuius instinctu Pontificij se Christo & eius ordinationibus opponunt. Sed quid opus est multis? Cum pijs omnibus constet sathanicam illusionem esse formam istam confirmationis, ut quæ ueram, utilem & salutarem confirmationem aboleat.

Quarto loco uirtutem huius sacramenti docent. Ita enim aiunt: Virtus huius sacramenti est donatio spiritus sancti ad robur. Hoc quàm uanum sit ex eo apparet, quòd spiritus sanctus emittatur à Deo in corda credentium, iuxta Pauli doctrinam. Qui ergo credit, spiritum sanctum habet, qui suam præsentiam testatur, dum excitat motus in hominibus congruentes cum lege & uoluntate Dei, dum impellit ad orandum, & ad pietatis & charitatis officia. Qui confirmat nos, ait Paulus, in Christo, & qui unxit nos Deus est, & qui signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Hoc signo, hoc unguento, hoc signaculo, & pignore, contenta est Ecclesia Christi. Non quærit robur à mortuo unguento, quo suos iniungit Antichristus,

NB.

ſed ut ſponſa Chriſti ſui ſponſi balſamo læ-tatur & exhilaratur.

Tertium ſacramentum Papiſtis eſt benedictio panis, de quo ſacramento quid Eccleſia Chriſti ſentiat ſupra dictum eſt, hic aperiemus quomodo Papa ſe Chriſto opponat in huius ſacramenti diſpenſatione. Quò autem hoc fiat commodius, primùm dicemus de miſſa. Nam hoc nomen cœnæ tribuerunt, Deinde de abuſu conſecrati panis extra miſſam.

MISSA Abominabiliſſ. idolum. NB

Intereſt profectò omnium piorum toto pectore execrari ſacræ cœnæ prophanationes, quæ in iſta cernuntur miſſa, Quæ abominabilius idolum eſt, quàm ullum Ethnicum idolum unquam fuit. ut autem diſtinctius appareat abominatio Dei Maoſim, ordine cauſſas recitabo, cur iſtud idolum meritò fugiendum ſit.

I. Ad quæſtum proſtituta.

PRIMA, miſſa Papiſtica eſt ad turpem quæſtum & abominationem proſtituta, & tanquam turpiſſima χαμαιτύπη undecunque quæſtum occipit, non tantum regibus mundi & principibus ſuccumbit, uerum etiam ſuibus & canibus, qui eius abominabili complexu oblectantur,

tur, adeò dulce lucrum eſt iſti meritrici ut nullius amplexus defugiat. Virgo ſi uult nubere ad hanc confugit pronubam. Matrona cupiens parere feliciter, hanc Lucinam implorat. Si cui porcus ægrotat, ab hac petit opem. Si nauigandum, hæc prima nauem conſcendet. Breuiter huius meritricis præſidio, ſed pecunia proſtitutori ſacrificulo numerata, nemo non tutum ſe in regno Antichriſti arbitratur. Quid eſt prophanare ſacram cœnam, ſi hoc non eſt? Prætexant quidquid uelint miſſatici patroni, & laudent quantum poſsint, qui iſtam mercem extrudere uolunt: Tamen reuera omni abominatione turpior eſt miſſatica meritrix.

SECVNDA, cœna quam inſtituit Dominus & ſanxit ſuo perpetuo mandato ſacrilegè mutilata eſt. Chriſtus cuius mandato obtemperant angeli, hîc prorſus excluditur. Nam quod ipſe inſtituit in perpetuum ſuum teſtimonium, impiè ſuffurati ſunt, arcentes laicos à participatione calicis. An non hoc eſt teſtamentum Chriſti uiolari, & reuocare? Is uult omnes de calice bibere, quod Papa ſacrilegè prohibet, manifeſtè teſtamentum filij Dei pedi-

2. Mutilatio coenae

bus conculcans, & ſuum idolum in locum teſtamenti Chriſti ſubſtituens.

3.

TERTIA, Miſſa Papalis cœnam Dominicam manifeſtè in alienam formam conuertit. Nam in ea unus ſeorſum ſuum habet epulum, abolita communicatione, & ordinatione Chriſti, & eius Apoſtoli Pauli. Quod ſanè perinde eſt, ac ſi unus ſubinde ſeipſum ſacro Baptiſmate ablueret. Age quid poteſt abſurdius cogitari? quid poteſt magis contumelioſum eſſe aduerſus cœnæ inſtitutorem?

4.

QVARTA, in Miſſa Papali nulla fit myſterij expoſitio, ſed murmur incantationi magicæ, & nefandis gentium ſacris potius quàm Domini inſtituto conueniens. Iuſtinus martyr refert ritum ſimilem ſeruatum fuiſſe olim in ſacris ſolis, (quem μίθραν ſacerdotes ipſius uocarunt.) in his ſolis ſacris uſus panis & aquæ fuit, ſed nulla uox à ſpectatoribus audiebatur niſi hæc, ἢ ἐπίσασθε ἢ μαθεῖν δύνασθε. Hoc eſt, aut noſtis aut diſcere poteſtis. Ab his ſacrificulis ſolis ſuum miſſandi ritum, & non à Chriſto accepiſſe Papiſtas ſole ipſo clarius eſt. In Miſsis quando cantus adhi-

adhibetur satis boatur, sed ubi uentum est ad cœnæ mysterium, solus sacrificulus mussitat, & cauet ne ab ullis audiatur nisi unica syllaba N O, quod tamen fit post incantationem panis & uini, & post eleuationem, & histrionicam panis circa calicem agitationem.

QVINTA, habet Missa Papistica multas ceremonias ineptiarum histrionicarum & superstitionis plenas, quibus manifestè fœdari sacram cœnam uel pueris piè educatis notum est.

SEXTA, Missa ista culinaria ad miseros homines carnali fiducia inebriandos aptatur, & tanquam expiatio Deo opponitur: Nam eò usque res tandem deuenit, quòd homines poculo meretricis Babylonicæ inebriati, auditu Missæ seu potius inspectione Histrionica saltationis armari se putant, & aduersus Deum, tanquam tuto præsidio muniti, multo licentius peccare audent, & obstinatiores redduntur.

SEPTIMA, cœna instituta fuit ut sit sacramentum, quod cum administratur

fiant gratiarum actiones, uerùm Papa inde sacrificium facit meritorum pro uiuis & mortuis, & ut sacrificij forma conspiceretur, panem magico ritu consecratum, (nam ut referrent magicam superstitionem addita una uocula enim, ter sufflando crucem in panem dixerunt, hoc est enim corpus meum.) primum leuat sacrificulus supra caput, ut responderet sacrificio leuitico therumati (quod à leuando nomen habet) deinde agitat panem supra calicem in quatuor angulos, ut isto modo compararetur sacrificio ueteri thenupha, cui nomen ab agitando seu mouendo inditum fuit. Quàm sit hæc κακοζηλία leuitica impia satis manifestum est, nam caret mandato Dei, plena est idolatriæ, & superstitionis, irritum facit testamentum Christi, abducit homines à morte Christi, quæ unica est hostia pro peccatis, qua consumati sunt sancti in perpetuum, breuiter in locum salutaris remedij animorum reponit tristissimum uenenum, quod cedit in certissimum interitum, omnibus ijs qui istud idolum Papæ adorant.

8. Impius Canon.

OCTAVA, impius canon ille, quem ut diuinum mysterium uenerantur sacrificuli,

culi, totus eſt conflatus ex impietate, nam in eo multiplex idolatria conſpicitur. Merita ſanctorum ibi Chriſti merito quodammodo præferuntur, obruuntur beneficia Chriſti, Victima Chriſti Abelis ſacrificio confertur, panis adoratur, ſit oblatio panis, inuocantur ſancti. Breuiter, nihil eſt ſuperſtitionis & impietatis quod in miſſa illa theatrica non conſpicitur. Et uidetur arte quadam ſathanica inuenta, ad obruenda beneficia Chriſti ad tollendam uirtutem uictimæ unici ſacerdotis noſtri Chriſti. An non hoc eſt ſe Chriſto opponere? Qui ergo ſapis fuge Deum iſtum Maoſim, & apud ſimplicem inſtitutionem Chriſti maneto conſtans, nam qui Chriſti uerbo contentus eſt, à uia ſalutis errare non poteſt. Ipſe enim ſolus eſt uia ueritas & uita. Qui ergo in ea manet non abertat, non fallitur, non moritur.

Porrò abuſus conſecrati panis extra miſſam, plenus eſt idolomania. Reponunt panem in monſtrantiam, ut uocant, accendunt candelas, procumbunt coram pane, circumgeſtant panem Ethnico more. Breuiter ut Deum colunt mucidum panem & à uermibus ſæpè corroſum. Hæc impietas cum tanta ſit, ut omnibus pijs

meritò ſit fugienda, tanquam idolum planè diabolicum, fruſtrà confugiunt Papiſtæ ad miracula quibus ſuam idolomaniam confirmari putant. Perinde enim eſt iſtum panem adorare, atque apin Aegyptiacam, aut ſerpentes & feles.

Poenitentia.

Sacramentum pœnitentiæ quartum locum inter Papalia ſacramenta occupat. uerùm ſi Petro Apoſtolo credimus baptiſmus ſacramentum eſt pœnitentiæ. Nam compunctis corde præcipit ut pœnitentiam agant, ſiue conuertantur & baptizentur in remiſsionem peccatorum, ſignificans baptiſmum eſſe ſacramentum, quo Deus obſignet remiſsionem peccatorum pœnitentibus, Papiſtæ fortè intelligunt ſuam pœnitentiam, (quam ſacramentum uolunt) de ea quæ fit pòſt conuerſionem, & ſuſceptum baptiſmum, uidelicet cum homo baptizatus labitur in peccatum, tunc enim pœnitentiam requirunt, quam propter manuum impoſitionem & abſolutionis formam ſacramentum nominant. Neque hoc pacto pœnitentia ipſa ſacramentum erit, ſed ad ipſum baptiſma recurrendum eſt, non ut quis rebaptizetur, ſed ut pactum Dei cum homine in baptiſmo peractum recolat.

Qui

Qui baptiſmus eſt teſtimonium ablutionis eius à peccato qui crediderit, & uera pœnitentia ad fontem miſericordiæ confugerit. Iuxta illud: ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Non ergo nouo ſacramento indigemus, qui unico Chriſto propitiatore contenti ſumus, ſed perpetua pœnitentia peccatorum, quæ nititur propitiatione Chriſti, & confirmatur cogitatione baptiſmi noſtri, qui eſt perpetuum ablutionis noſtri per ſanguinem Chriſti teſtimonium & ſacramentum.

Sed quibus fundamentis nituntur Papiſtæ, qui nobis ſacramentum pœnitentiam obtrudunt? Multa & inextricabilia confarciunt ex patribus de pœnitentia, ſed tandem ubi concludendum eſt de hoc ſacramento, ipſi ſe confodiunt dum ſignum huius ſacramenti quærunt. Ex Auguſtino didicerunt ſacramentum eſſe ſignum gratiæ, hîc alius aliud ſignum ſtatuit, & ſatis ineptos ſe eſſe declarant, dum ſacramentum docent eſſe pœnitentiam, & tandem elementum huius ſacramenti ſe ignorare ſuis multis coniecturis atteſtantur.

Hic locus postularet, ut de carnificina illa conscientiarum, quæ sub isto Papali sacramento latet dicerem. Requirunt enumerationem peccatorum cum omnibus suis circumstantijs, requirunt contritionem sufficientem, quæ suo merito posit abolere peccatum, requirunt satisfactionem operis: quibus nihil aliud efficiunt, quàm quòd injciant laqueos conscientijs, & obruant Euangelium Iesu Christi suis satisfactionibus, absolutionibus, & absolutionum mitigationibus per indulgentias, quibus non magis conuenit cum Euangelio, quàm Christo cum Belial, & luci cum tenebris. Nam cum fidem excludunt à pœnitentia, nonne apertè Christum excludunt? cum mittunt nos ad satisfactionem pro peccatis, an nõ sanguinem Christi conculcant pedibus? dum meritis Sanctorum remittunt peccata, an non meritum Iesu Christi impiè & nephariè repudiant? Dum indulgentias habent uenales quibus remediantur satisfactiones, an non satis produnt quo spiritu ducantur?

VNCTIO Infirmor[um]

Quintum Sacramentum Papale est unctio infirmorum, de quo cum producunt testimonium sancti Iacobi, putant se satis

ſe ſatis muniuiſſe ſuum pigmentum. Iacobi uerba ſunt hæc: Infirmatur quis in uobis accerſat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum ungentes in oleo in nomine Domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & ſi in peccatis fuerit dimittentur ei. Hæc ſunt Iacobi uerba, quibus refertur ritus Eccleſiæ, dum adhuc miraculis locus fuit, quæ cum nūc ceſſarunt ſtultè retinetur ſine miraculis ceremonia. Illi enim ungebant, ut miraculis ad preces presbyterorum ſanaretur ægrotus, noſtri uerò ungunt, non niſi eos, quos uident in agone mortis eſſe. Nam ſi Chriſtus unctionem iſtam uoluiſſet perpetuum Eccleſiæ ſuæ ſacramentum eſſe, ſeriò commendaſſet Apoſtolis eius diſpenſationem.

Quid referam de cōtumelia quæ Chriſti ſanguini fit hac unctione? Nam quicquid illicito uiſu delictum, quicquid delectatione uocis admiſſum, quicquid odore ſuperfluo contractum, quidquid ocioſa locutione peccatum, quicquid illicito opere peractum, quicquid ſuperbo inceſſu commiſſum fuit, hoc totum per unctionem ſuam expiari uoluerunt. Quæ quæſo inſania hæc eſt? tribuunt rancido

oleo

oleo eam uirtutem quæ est solius sanguinis Iesu Christi. Tribuunt creaturæ quod est creatoris: Tribuunt suo pigmento, quod est unici mediatoris Domini nostri Iesu Christi. An hoc est uicarium Christi agere in terris? An non potius Sathanæ est, qui uoluit supra Christum esse, & ab eo adorari? Certè qui hîc non agnoscit Antichristi characterem, planè cæcus est.

ORDO.

Sextum Papale sacramentum est ordo, de quo quid sentiat Ecclesia Christi breuiter explicandum est. Ordinem uocamus uocationem & ordinationem ad ministerium Ecclesiasticum. In personis quæ uocantur requiritur honestas uitæ, morum grauitas, cognitio doctrinæ Ecclesiæ, Donum docendi, & ætas tanto ministerio conueniens. Vocatio relinquitur libera Ecclesiæ, ita tamen ut Pastores & Episcopi quilibet suo loco examinandi & explorandi potestatem habeant. Vocatus & examinatus ordinatur Apostolico more. Primùm fiunt preces pro ordinando, deinde recitantur lectiones sacræ de ministerio uerbi, requiritur ab ordinando ut promittat fidelitatem in ministerio. Quo facto imponit pres-

byte-

byterium ordinando manus cum inuocatione nominis Dei super ipsum, tandem commendatur Deo, atque ita ablegatur ad Ecclesiam cuius minister esse debet.

Hac simplicitate fuere contenti Apostoli Christi, & eorum proximi successores. Verum Papa pompam quærit & maiorem splendorem, qui incurrat in oculos hominum. Atque ideo non solum plures gradus officiorum sacrorum excogitauit, Verumetiam plurimas adiecit cæremonias, easque ineptiores, quàm ut eas referre libeat. Quæ cum satis ostendunt Papam à Christo defecisse, Nolo longiori oratione istas nugas persequi.

CONIVGIUM.

Septimum Papalium sacramentorum est coniugium. Etsi autem Ecclesia Christi agnoscit cõiugium esse ordinationem Dei, & cum Paulo fatetur coniugium esse honorabile in omnibus, hoc est thorum castum & coniugalem cõcessum esse omnibus ordinibus hominum: Tamen non existimat coniugium sacramentum noui testamenti esse, quia non habet promissionem gratiæ noui testamenti annexam: neque præterea sacramentũ est, quia iuxta Paulum est mysteriũ arcanę copulę Christi & eius Ecclesię.

NOTA

Nam

Nam ſi omnia, quæ arcanas ſignificationes habent, eſſent ſacramenta, infinita profectò forent ſacramenta. Sol hic aſpectabilis eſt ſignum quoddam arcanum & ueluti myſterium ſolis inuiſibilis Ieſu Chriſti, ſicut ex Pſalmo quodam patet. Radij ſolares ſignant efficaciam uirtutis Chriſti. Hic ignis uiſibilis figurat ſpiritus ſancti efficaciam in cordibus credentium. Sabbatum ſacramentum eſt quietis Domini in ſepulchro, & perpetuæ quietis beatorum in æterna uita. Ad eundem modum multa numerari poſſunt ſacramenta. Quæ tametſi ſacramenta dici poſſunt: Tamen ſacramentorum noui teſtamenti rationem non habent. Nam peculiare mandatum ceremoniæ non eſt expreſſum Dei uerbo. Non annexa eſt promiſſio noui teſtamenti, ex quo & quartum ſequitur quòd fides promiſſionis non hîc requiratur. Cum ergo ea quæ requirit ratio ſacramenti noui teſtamenti hîc non inueniantur, non poteſt coniugium inter ſacramenta Eccleſiæ numerari.

Sed qui fit quòd Papa nolit iſtud ſuum ſacramentum eſſe commune toti Eccleſiæ? ſi eſt iuxta illum ſacramentum Eccleſiæ coniugium, cur interdicit ſacerdotibus

con-

coniugium? ſpiritus ſanctus pronunciat coniugium honorabile eſſe inter omnes, Papa autem, ut ſe manifeſtũ hoſtem Chriſti declaret, ſuis interdicit coniugium, & ut non uideatur ſcripturæ teſtimonio deſtitui, adducit ſuo more dictum Pauli Rom. 8. qui in carne ſunt Deo placere non poſſunt, quaſi Apoſtolus hîc ageret de operibus naturæ ſimpliciter, & non potius de operibus carnis, hoc eſt uicioſæ & corruptæ naturæ, perturbantibus & deſtruentibus ordinem diuinum in natura, qualia ſunt illa opera quæ Paulus enumerat Gala: 5. opponamus igitur Papæ ordinationem Dei quam omnibus liberam eſſe uult. opponamus & illi Paulum, qui prohibitionem coniugij definit doctrinam eſſe dæmoniorum.

Habent & aliud Papiſtæ refugium, uolunt ſacerdotes in perfectiori & digniori uitæ ſtatu uiuere. Iam autem pro confeſſo habent uirginitatis & cœlibatus ſtatum meliorem eſſe, & digniorem ſtatu coniugali. Vnde ſuum decretum de cœlibatu ſacerdotum concludunt. Si tam facilè eſſet donum continentiæ dare, quam concludere, uideretur aliquid habere momenti eorum concluſio. Sed orationibus aiunt

impetranda est castitas. Age ubi est promissio quòd Deus uelit istam largiri? promittere perpetuum cœlibatum, & non habere rationem humanæ fragilitatis, & insidiarum diaboli summa est amentia. Omnes pij norunt ea quæ ad hanc uitam spectant petenda esse cum conditione. Quare nemo certus esse potest de impetranda perpetua castitate, proinde stultus est, & qui eam requirit & qui eam uouet.

Iam uideamus principium seu fundamentum, quo Papistæ nituntur. cœlibatus inquiunt status est melior & dignior coniugali statu. à quo magistro hoc didicerunt? certè non à Deo qui matrimonium in Paradiso sanxit. Paulus (inquiunt) 1. Corinth. 7. præfert uirginitatem & cœlibatum coniugio, inter alia enim ita ait: Qui non iungit melius facit. Respondeo cœlibatum non esse meliorem coniugio ἁπλῶς sed κατατὶ. Hoc est non bonitate operis, sed usu, idque non semper, nec in omnibus, quemadmodum Paulus apertè docet. Qui abstinet à coniugio sine castitatis dono, quomodo solicitus sit facere ea quę sunt Domini, ut placeat Deo, apparet in uita Sodomitica monachorum, & monialium, apparet in turpissimis mori-

bus

bus ſacrificulorum, qui omni genere libidinum ſe fœdiſsimè polluunt. Faceſſant igitur Papiſtæ cum ſuo impuro cœlibatu, & tùm demum imponant ſacerdotibus cœlibatum, ubi à Deo fuerint certiores facti, quòd uelit omnibus raſis & unctis donum conferre caſtitatis.

Hactenus oſtendimus quomodo Papa Chriſto aduerſetur in diuinis ſacramentis: peruertit ueram ſacramentorum rationem: auget ſua temeritate ſacramentorum numerum, deprauat uera ſacramenta, & à uero fine & uſu ſacramentorum aberrat, nunc de tertio, in quo propoſuimus Chriſto Papam aduerſari, hoc eſt de ritibus humanis agendum eſt.

Ritus humanos qui faciunt ad ordinem & ἐυσχημονίαν piã, in Eccleſia non improbant pij, ſed eis ſuum locum tribuunt, infra opera tamen cultus & ſacramenta, atque eos retinendos iudicant decori, & ordinis cauſa. Decori quidem, ut excitemur ad pietatem iſtis adminiculis, ut modeſtia & grauitas in pietatis exercitijs eluceat: ordinis uerò, ut præſidentes habeant certam agendi regulam, ut auditores aſſuefiant ad obedientiam & diſciplinam, ut benè compoſito Eccleſiæ ſtatu paci & tranquillitati

consulatur. Huiusmodi ritus ordinare potest Ecclesia, & mutare si quando uisum fuerit. Nam Ecclesia habet potestatem in ædificationem, & habet mandatum in genere, 1. Corinth. 14. omnia fiant ordine,& decenter.

Quid in hac re Papa peccat? peccat tyrannide, multitudine, κακοζηλίᾳ, uanitate, opinione.

Tyrannis est, quod Papa sumat sibi authoritatem in Ecclesiam Christi, cui audet præscribere leges quas uult, quæ una ex notis Antichristi est.

Multitudine peccat, cum congerit in infinitum ceremonias, nec ullum finem facit, immo magis onerat Ecclesiam Christi ritibus, quàm unquam Iudaicus populus fuit grauatus, contra manifestum interdictum Petri, cuius se successorem gloriatur. Ita enim Petrus ait: Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus.

Κακοζηλία est quòd ad imitationem prophanarum gentium, & ad similitudinem Mosaicorum rituum multa sunt inuecta in Ecclesiam per Papam. Iam autem gentium superstitio detestanda est, & mosaici

ſaici ritus exhibito Chriſto ceſſare debuē-re. Quare iſta Papalis κακοζηλία indigna eſt, quæ locum ullum habeat in Eccleſia Chriſti.

Vanitas eſt, quod multi ritus Papiſtici ſunt ἄσημοι, tantum ſunt hiſtrionicæ quædam geſticulationes, nihil ad ordinem & decorem facientes.

Opinio damnanda accedit uidelicet neceſſitatis, quæ pugnat cum libertate Chriſtiana, meriti, quæ pugnat cum Chriſti uictima, iuſticiæ, quæ pugnat cum fide gratuitæ remiſsionis, & cultus, quę pugnat cum dicto Chriſti, fruſtra me colunt mandatis hominum.

Reſtat ultimum quod propoſuimus uidelicet diſciplina, de qua quid uera Eccleſia ſentiat ex uerbo Dei, & quid Papa contra audeat dicendum eſt.

Diſciplina in Eccleſia Chriſti nihil aliud eſt, quàm aſſuefactio quædam cùm interior tùm exterior, qua pij aſſuefiunt ad pietatem, iuſticiam, modeſtiam, & alias uirtutes, quaque in officio debito retinentur, ne excuſſo iugo Chriſti ferantur effrenes in quæuis flagitia.

Partes huius ſunt inſtructio & correctio, inſtructio abſoluitur præceptis, quo-

rum alia mentem instruunt, affectus frenant, & uoluntates regunt. alia linguam gestus & facta gubernant. Correctio est castigatio quæ fit per gubernatores disciplinæ, hoc est per parochos & alios graues uiros, quibus hæc cura commissa est. Mitior castigatio fit uerbis tantum, grauior exclusione ab Ecclesia per excommunicationem, grauissima fit exclusione per anathematismum, qui exercetur tantum in pertinaces hæreticos. Hæc ferè summa est disciplinæ Ecclesiæ Christi, à qua quantum aberret Papa facile est uidere in moribus papalium, & abusu excommunicationis, & fulmine anathematis, de quibus omnia referre, quibus illorum libri referti sunt, nolo. Quid enim ualet disciplina ubi fundamentum non est bonum?

Castigatio quæ uerbis fit apud eos eò pertinet, ut Papa suos sub imperio retineat.

Excommunicatio exercetur non in facinorosos, legitimè iuxta mandatum Christi admonitos, sed in pauperes, qui fortè non sunt soluendo ea, quæ Papalis dignitas sibi deberi autumat. Scortatores leui satisfactione reconciliantur. qui obulum sacrificulo debet, & non soluit ad

nutum, excommunicatione feritur, nō fine graui, si dijs placet, ceremonia, è suggestu declamitat in miserum hominem, infamat insontem, candelas mittit, pulsat campanula, horrenda uoce debitorem excludit ab Ecclesia, immò non solum ab Ecclesia, uerumetiam adimit omnem spem ueniæ. Sub tamen tacita conditione, nisi reus pecunia fulmen extinxerit.

Exorcismus exercetur non in hęreticos, sed in eos qui Prophetica & Apostolica scripta se contentos esse dicunt, in eos qui solo sanguine Christi fatentur peccata expiari, in eos qui dicunt Christum unicam suam spem esse: in eos qui non inuocant sanctos, in eos qui non omnia Papæ nugamenta recipiunt. Breuiter in eos qui Papam loco Dei non adorant. illam enim formam qua usi sunt sancti patres, immo Apostolus Paulus in corruptores Euangelij, transfert Romanus tyrannus ad stabiliendum suum regnum, quod sophistica partum, Hypocrisi & tyrannide defenditur. Non sunt ergo magis metuendi anathematismi Papales, quàm si amator aliquis turpis omnes suas ueteres amicas anathemate ferire uellet, quæ iam contemto meretricio amore honestis

oblectarentur nuptijs. Nam cum Papæ succubuimus uilissimis scortis turpiores eramus, nunc autem postquam Christo nupsimus, sponsæ honestissimæ coronam gerimus. Quo solo marito contenti, amatorem ueterem Papam execramur cum omnibus suis philtris & incantationibus.

Hæc placuit interserere de collatione Papæ Antichristi, & Iesu Mariæ filij ueri nostri Christi: singula persequi nolui, sed capita tantum attingere. Nam timendum est ne nostra securitas aliquid magni mali nobis adferat. Deus faxit ne nonnulli qui hactenus constantiæ laudem meruêre, turpiter arma abijciant & Turco aut Papæ se subijciant. Talia enim minari uidetur nostra ingratitudo.

Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro uobis, fratres dilecti à Domino.

Hæc tertia pars est præsentis capitis, eaque consolatoria, ne uidelicet frangantur animis Thessalonicenses, ob tantam confusionem & plurimorum ruinam. Nam cum gratias agit pro ipsis, collationem

facit inter Theſſalonicenſes, ac illos, qui aſtu ſathanæ abducebantur ab Euangelio, ut qui certus ſit de eorum conſtantia ac perſeuerantia in fide. Huius fiduciæ rationem addit, cum ait: dilecti à Domino. Hæc enim dilectio ſola facit eos & ſtabiles ac ſecuros. Huc igitur uult Paulus ut reſpiciamus, quoties ſolicitudo occupat animum: hæc ſola gloriatio noſtra eſt, quòd Deus pater nos in dilecto diligat.

Quia elegit uos Deus ab initio in ſalutem.

Ratio propoſitionis ab ęterno Dei conſilio de ſalute electorum ſumpta. Fieri enim non poteſt, quin ſalutem conſequantur, quos ſaluandos elegit. Elegit autem in Chriſtum credentes, quales ſe dilectione, patientia atque adeo uitæ innocentia declararunt Theſſalonicenſes. habent autem credentes triplex ius adeundi uitam æternam, Electionis, quia unigeniti filij membra ſunt, Redemptionis, quia mortis & uictimæ filij ſunt participes, & promiſſionis, quia Deus qui mentiri nequit omnibus in Chriſtum credentibus promiſerat ſalutem. Ita enim ſcriptum eſt. Sic

Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Porrò credentes de uita æterna securos faciunt tria. Charitas adoptionis de qua Rom. 5. & 8. & Iohan. 3. Veritas promissionis. Sunt enim omnes promissiones Dei ratæ ac firmæ in Christo Iesu. Et facultas reddendi promissum. Est enim Deus omnipotens qui omnia quæ uult in cœlo & in terra facit. Præterea tria sunt quibus pij ab impijs discernuntur. Electio apud Deum, quæ in Christo fundatur, extra quem de electione ne quidem cogitandum est. Dilectio uitæque innocentia apud homines. Est enim hæc germanus fidei fructus. Fides unumquemque apud se. Est enim fides donum & testimonium spiritus sancti, quod hic reddit spiritui nostro, ut indubitanter Euangelio assentiamur, & ex hoc credamus nobis peccata propter Christum condonari, & uitam æternam donari.

In sanctificatione spiritus & fide ueritatis.

Coniungit cum electione sanctificatio-

nem ſpiritus & fidem ueritatis, & quia ueritatis fides (hoc eſt ſolida & ſincera) non niſi ex ſanctimonia uitæ nobis innoteſcit, priori loco ſanctificationem ſpiritus, hoc eſt ſpiritualem, quam ſpiritus ſanctus per regenerationis gratiam in credentibus operatur, ponit, ut ex proprio effectu tanquam certiſsimo indicio fidem oſtendat. Hinc igitur diſcamus ſanctificationem ſpiritus non ſeparandam eſſe ab electione, ſed neceſſariò ex fide manare.

Quo uocauit uos per Euangelium noſtrum in poſſeſsionem gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Ratio cur ſanctimonia uitæ ueræ, fidei adeſſe debeat, eò enim uocamur per Euangelium, ut uitæ innocentia profeſsioni reſpondeat. Addit præterea finem ſanctimoniæ, cum inquit, in poſſeſsionem gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti. Vt alludere uideatur ad Pſal. 2. poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terræ. Cum igitur pij ſint regis Chriſti glorioſa poſſeſſio, ſe-

ſio, ſecuri ſint aduerſus portas inferorum. Deinde haud decet ut ſe contaminent flagitijs, addicentes ſe imperio peccati. Non enim iam ſunt ſui iuris, ſed eius cuius ſunt poſſeſsio, precioſo eius ſanguine acquiſita. Poterit & actiue exponi, ut ſit ſenſus. Vt poſsideatis gloriam communem cum Domino noſtro Ieſu Chriſto. Huius communis gloriæ cogitatio, ut in omnibus afflictionibus nos conſolari debet, ita quoque admonere, cùm fidei, tùm ſanctimoniæ: ſine quibus ad tantæ gloriæ faſtigium nemo conſcendere ualet. Iam colligamus ea quæ Paulus in præſenti conſolatione coniungit, ut nobis quoque eadem accommodemus, ſed conſequutionis non collocationis ordine ſeruato. Primo loco ponit dilectionem Dei, quæ eſt prima noſtræ ſalutis cauſa. Deinde addit electionem, qua dilectos ordinat, ſed ſciendum eſt utramque, hoc eſt dilectionem Dei & electionem fundari in Chriſto Ieſu. ne uel de dilectione, uel de electione extra hoc fundamentum cogitemus, Nam qui id facit, nihil præter deſperationem haurire poterit, ex prædeſtinationis doctrina. Tertio loco ponit uocationem per Euangelium, quæ eſt
electio-

electionis diuinæ euidens testimonium. Quartò, fidem qua iustificamur collocat, Fides enim ex auditu est. Quintò, sanctificationem spiritus ponit. Simul enim cum fide datur gratia regenerationis. Sexto, finem addit, nempe, ut simus gloriosa possessio Domini nostri Iesu Christi, seu ut una glorificemur cum Christo. Hæc paulò aliter, sed in eundem sensum referuntur ad Roman. 8. sed quò hæc spectant? Primùm hæc nos excitent ad gratiarum actionem Deo reddendam exemplo Pauli, quòd Deus adeò nos in dilecto dilexerit. Deindè ad ad amorem uerbi Dei, quod est organum quo Deus suam dilectionem nobis communicat. Tùm commendent hæc nobis fidem, innocentiam uitæ, & patientiam in præsentibus ærumnis. In omnibus enim malis huius mundi respiciamus ad scopum, & nos sustentemus fiducia futuræ gloriæ per Iesum Christum: de electione plena instructio legatur in annotationibus nostris in Epistolam ad Ephesios.

Proinde fratres state.

Exhortatio est ad constatiam, solent enim

enim prophetæ & Apoſtoli admiſcere doctrinæ conſolationes & exhortationes, Item minas & querelas: ut doctrinam auditoribus, ſeu lectoribus accommodent. State, id eſt firmi eſtote & ſtabiles, ne dimoueamini à doctrina ueritatis fide, & conſtantia ullis perſecutionibus, aut hoſtium inſultibus.

Tenete traditiones quas didiciſtis uel per ſermonem, uel per epiſtolam noſtram.

Commendat Theſſalonicenſibus doctrinam, quam antea à ſe didicerant, cùm per prædicationem præſentis, tùm per Epiſtolam abſentis. Papiſtæ ex hoc loco ſuarum traditionum patrocinium petunt, ſed fruſtra. Perperam enim definiunt traditionis uocabulum, dum hac uoce ſolummodo ſignificari leges putant, quas Epiſcopi & prælati Eccleſiæ Dei præter uerbum Dei obtrudunt. Verùm Apoſtolis & ſanctis patribus alius eſt huius uocis uſus. Illi enim generalius hoc uocabulum accipiunt, ut Dei, & hominum doctrinam complectatur, Paulus 1. Corin. 15.

Tradidi uobis in primis, quod & accepi, quòd Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundum ſcripturas. Et 1. Corint. 11. Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi uobis, quòd Ieſus Chriſtus in ea nocte qua traditus eſt, accepit panem &c. Matth. 15. Cur diſcipuli tui tranſgrediuntur traditionem ſeniorum. Ex hiſce tribus teſtimonijs triplicem traditionem eſſe concludo. Primam doctrinæ, mediam diuinarum cæremoniarum, ultimam rituum humanorum. Traditio doctrinæ eſt legis & Euangelij, & aliorum locorum, qui cum illis coniuncti ſunt. Traditio cæremoniarũ diuinarum, eſt baptiſmi & cœnæ dominicæ in nouo teſtamento. Traditiones enim ueteris populi abolitæ ſunt. Traditio rituum humanorum continet canones uarios, cùm de cæremonijs, tùm de diſciplina cleri & populi. Irenęus libro 3. ſæpè traditionis uocabulo utitur pro doctrina, quam Apoſtoli acceptam à Domino tradiderant auditoribus ſuis, adeò ut ipſum Apoſtolicum Symbolum ab illo authore dicatur traditio Apoſtolorum. poterit & alia traditionum diuiſio dari, ut alia ſit diuina, alia humana, & utraq; duplex, nempe doctrinę & rituum. Sed diligenter cauendum

eſt,

eſt, ne traditionibus diuinis admiſceamus humanas. Eſt enim maximum inter eas diſcrimen. Diuinæ enim traditiones nos obligant authoritate Dei ad perpetuam obedientiam. Humanæ autem libertati Chriſtianæ cedunt. Præterea non eſt eadem ratio humanarum traditionũ, Quædam enim apertè pugnant cum uerbo Dei, & abducunt à Chriſto. Vt ſunt inuocatio Sanctorum, Miſſarum prophanatio, idolorum immolatio', nugamentum purgatorij, indulgentiarum abominatio, & multarum cæremoniarum inepta congeries. Huiuſmodi omnibus pijs fugiendæ & deteſtandæ ſunt, iuxta præceptum Domini, Cauete à falſis Prophetis. Item, cauete à fermento Phariſæorum. Quædam ſunt piæ & honeſtæ, in hoc à ſenatu Eccleſiæ inſtitutæ, ut nihil fiat inordinatè & tumultuariè, ſed piè ac prudenter, tanquam in conſpectu Dei & Angelorum: ut ordo & decorum, iuxta conſilium Pauli, ſeruetur. Ordinis quidem eſt ut præſidentes habeant ſuæ adminiſtrationis regulam, ut auditores aſſueſiant ad obedientiam & diſciplinam, ut bene compoſito Eccleſiæ ſtatu, paci ac tranquillitati conſulatur. Decori uerò eſt ut

exci-

excitemur ad pietatem illis adminiculis, ut modeſtia & grauitas in pietatis tractatione eluceant. Verùm in his diligenter caueantur tria. Primum ne ad ſalutem credantur neceſſariæ. Secundum, ne conſcientiæ inijciantur laquei. Tertium, ne pro cultu Dei habeantur. Porrò quia integra tractatio de traditionibus humanis in locis Philippi habetur, non opus eſt hîc plura de traditionibus adijcere. ſed tantùm unum argumentum aduerſariorum attingam. Apoſtoli Acto. 15. præcipiunt gentibus ut abſtineant ab idolothytis, ſuffocato & ſanguine. Hinc Romanenſes duo concludunt. Primùm quòd ipſis & Apoſtolorum ſucceſſoribus liceat traditiones condere. Alterum quòd populus ipſis obedientiam in traditionibus debeat. Verùm illud Apoſtolorum concilium nequaquam patrocinatur Papiſtis. Huius enim concilij primum caput fuit, relinquendam eſſe gentibus ſuam libertatem. Deinde ſequitur æterna lex Dei, de non uiolanda charitate. Quare admonent gentes ne ſua libertate abutantur in offenſionem infirmorum fratrum, atque hæc quoque lex æterna eſt. Hanc nunc accommodant Apoſtoli ad præſentia tempora, &

homines in hanc ſententiam. Præceptum Domini eſt, ne fratres infirmos lædatis, ſed fratres infirmi læduntur, ſi idolothytis & ſuffocato & ſanguine ueſcamini, edicimus igitur uobis in uerbo Domini, ne cum ſcandalo manducetis. Ex his puto intelligi non ſolum quid de traditionibus ſentiendum ſit: Verumetiam quomodo importunis aduerſariorum obiectamentis ſit obuiandum.

Ipſe autem Dominus noſter Ieſus Chriſtus & Deus & pater noſter qui dilexit nos, & dedit cõſolationem æternam, & ſpem bonam in gratia, conſoletur corda ueſtra, & confirmet uos in omni ſermone & opere bono.

Hæc poſtrema huius capitis pars eſt. quæ ut ſupra in indicatione ordinis admonui, continet uotum. & precationem pro Theſſalonicenſibus, Nimirum ut Deus ipſos conſoletur ac confirmet in omni ſermone & opere bono. Hoc eſt, ut

pleno

pleno uerbi Dei intellectu instructi, fructum edant cogniti uerbi in omni opere bono. Cæterum diligenter obseruetur ordo uerborum Pauli. Primo loco Christum ponit, per quem ad patrem habemus accessum. Rom. 5. & Ephes. 3. Qui enim sine Christo mediatore in conspectum maiestatis prodeunt, suæ temeritatis pœnas luent. Et ut fidei admoneat nos, uocat ipsum nostrum Dominum, ut quem fide possidemus uictorem Sathanæ ac donatorem uitæ æternæ. Deinde addit, & Deus, qua uoce nos admonet maiestatis diuinæ, & omnipotentiæ, unde fides solatium accipiet aduersus omnium hostium potentiam & consilia. Præterea subdit, & pater, ut non solum omnipotentia diuina, uerumetiam affectus paternus ueniat nobis in mentem. Quare hæc tria simul cogitemus, accessum nobis patere ad Deum per Christum fide: potentiam Dei qua potest nos liberare: & affectum paternũ quo nos ut filios in dilecto complectitur. Deinde à priori beneficio confirmationem petit, inquiens: Qui dilexit nos & dedit consolationem æternã per uerbum Euangelij, cõtinuando, scilicet, sua erga nos beneficia, & spem bonam in gratia, id est, gratuitam

nullo noſtro labore partam. nimirum de æterna gloria poſsidenda per Chriſtum, modò in eum firma fiducia recubuerimus. Hæc inchoatio beneficiorum Dei euidens teſtimonium eſt miſericordiæ. Vult igitur inchoatum beneficium perficere, unde ſequitur quod renati poſsint retinere dona, cum ſe petunt iuuari iuxta dictum, Lucæ cap. 11. Quanto magis pater cœleſtis dabit ſpiritum ſanctum petentibus. Obſeruetur quoque hîc teſtimonium de diuinitate Chriſti, & quòd ſit diſtincta perſona à patre, æqualiſque potentiæ, & maieſtatis cum patre. Nam cum Paulus Chriſtũ inuocat, ſtatuit eum ubique præſentem & exaudientem inuocantes, quod ſanè proprium eſt diuinæ naturæ. Et cùm diſtinctè ponit Chriſtum & patrem perſonarum diſtinctionem agnoſcit, præterea quia hîc filij nomen priori loco, & patris perſona poſteriori, & aliàs in ſcriptura ut in uerbis baptiſmi, patris perſona præcedit, intelligatur potentiæ & maieſtatis æqualitas.

CAPVT

CAPVT TERTIVM.

SVMMA TERTII CAPITIS.

PRo cursu Euangelij & pro se orari petit consolans Thessalonicenses & orans pro ipsis, præcipit ut fugiant ordinis desertores, ut ipsi suum exemplum imitando quæ decent agant. utque placidè tanquam fratres admoneant delinquentes, quò in uiam redeant.

ORDO ET PARTES CAPITIS TERTII.

HOc caput paræneticum est, & continet uarias & utiles admonitiones, quod in sex partes licet distinguere. Primum enim hortatur pro cursu Euangelij & pro se fieri preces, Deinde consolatur eos, erigit aduersus defectionis periculum, Tertio loco precatur pro ipsis. Quarto, hortatur ne commisceantur cum inordi-

natè ambulantibus, ſed ſe potius exemplum uitæ imitentur. Quinto, hortatur ad laborem & alia officia. Sextò, Quomodo cum delinquentibus agendum ſit monet. Poſthæc ſuo more claudit Epiſtolam.

EXEGESIS TERTII CAPITIS CVM OBSERVAtione doctrinarum.

Quod reliquum eſt orate fratres pro nobis, ut ſermo Domini currat & glorificetur, quemadmodum & apud uos, & ut liberemur ab importunis & malignis hominibus.

HAec prima huius capitis pars eſt, continens hortationem, in qua Paulus hortatur Theſſalonicenſes, ut pro ſe orent, & addit huius ſuæ exhortationis duas cauſas. Vnam quidem ut ſermo Dei currat (hoc eſt propagetur & ſpargatur paſsim per orbem) & glorificetur (hoc eſt fructum ferat in auditoribus, ut Deum ex

fide

fide glorificent.) Posteriorem uerò, ut ipse Paulus liberetur ab importunitate & malicia hominum, Cùm Iudæorum Iudaismum miscentium cum Euangelio, tùm aliorum prophanorum hominum, qui omnia in quæstionem uocarunt, ut hac ratione doctrinam Euangelij uel perturbarent uel malitiosè extinguerent. Ex hoc loco tria discamus, primùm neminem eò progressum esse in pietate, qui non opus habeat communibus Ecclesiæ precibus. Quare admoniti exemplo Pauli magnifaciamus Ecclesiæ preces, easque pro nobis fieri exoptemus. Deinde commune piorum officium esse precari, ut Euangelium latè spargatur, ac fructum ferat: Idque cùm ut Deus glorificetur, tùm ut multi nobiscum cœlestis hæreditatis, destructo regno diaboli fiant participes. Tertium, cauendos esse homines importunos & malignos, ne illorum intempestiuis quæstionibus illaqueati, à recto ueritatis cursu deflectamus. Est enim humanum cor, ut inquit Nazianzenus, ueluti arida stipula, quæ scintillis errorum facilè inflammatur, sed difficilè rursus exstinguitur.

Non enim omnium eſt fides.

Ratio per querelam, quaſi dicat, multi ſunt quidem qui fidem iactant, & de fide importunè diſputant, ſed pauci ſunt, qui uerè credunt. Explicat igitur hiſce uerbis Paulus, quoſnam ſupra importunos & malignos uocat, nempe eos qui fidem ſimulant, & interim fidei hoſtes ſe uita & curioſis quæſtionibus declarant. Oratio mutata in concretum clarior eſt, Non omnium eſt fides, id eſt non omnes ſunt fideles. Haud enim raro abſtracta Hebraica conſuetudine pro concretis ponuntur.

Fidelis autem eſt Dominus, qui confirmabit uos, & custodiet à malo.

Hæc conſolatio eſt ſecunda huius capitis pars, qua erigit Theſſalonicenſes, aduerſus defectionis periculum, quod tùm uidebatur imminere, ab ijs qui importunè & malignè quæſtiones inutiles mouebant. Obſerua autem hîc argumentum Pauli ſumptum à fide Dei: quod in hunc

modum

modum complere licebit. Deus ſtat promiſsis, eſt enim fidelis, Deus uocauit uos per gratiam, & adoptauit in filios. Igitur uobis, ut ſuis filijs, aderit confirmaturus uos, ne malignus ille ſuis technis uos ſubruat. Cæterùm nobis uigilandum & orandum eſt, ne noſtra oſcitantia & iniuria accerſamus nobis periculum, atque hoc eſt quod ſubiungit his uerbis.

Confidimus autem in Domino de uobis, quòd quæ præcepimus uobis & facitis, & facietis.

Quaſi dicat, non dubito quin extra omne periculum ſitis futuri, modò ijs quæ per prædicationem Euangelij didiciſtis adhæſeritis, ueram pietatem per omnem uitam meditantes. Hic uidemus, quòd in ſalute hominis comparanda uoluntas humana nō ſit merè paſsiua, ut ſtatua, ſed quòd ſimul requiratur uoluntas noſtra adiuta à ſpiritu ſancto, quæ ſi ſpiritui ſancto ſe oppoſuerit, fidem abijcit & certam damnationem ſibi accerſit. Vera eſt enim ſententia Nazianzeni, θεὸς γὰρ οὐκ

ἄκοντα σαώσει βίᾳ, id eſt, Deus non inuitum uiolenter ſaluabit. Relinquamus igitur phantaſias ſtoicas, ac pietatis exercitijs, aſsiduè pugnando aduerſus carnem, inuigilemus.

Ipſe enim Dominus dirigat ueſtra corda in dilectionem Dei, & in expectationem Chriſti.

Hic tertio loco precatur pro Theſſalonicenſibus, ac ſimul duo docet, primum quod Dominus ipſe dum inuocatur à nobis, manum adhibere, & noſtræ infirmitati ſuccurrere uelit, dato ſuo ſpiritu ſancto, quo dirigantur corda noſtra rectè in ſalutis curſu. Deinde docet quonam omnia noſtra ſtudia & omnes conatus noſtros referre nos oporteat, nimirum ad dilectionem Dei, qua ea quæ illi placita ſunt in hac uita facere ſtudeamus, & ad expectationem Chriſti, qui adueniet iudicaturus orbem. Quemadmodum autem dilectio Dei facit, ut in hac uita ſtudeamus Deo per omnia placere: Ita expectatio Chriſti nos in omnibus afflictionibus conſolabitur,

tur, ne fracti impatientia confeſsionem ab-ijciamus. In tota igitur uita ad dilectionem Dei actiones noſtras referamus: in cruce ac aduerſitatibus expectatione Christi liberatoris nos ſuſtentemus.

Porrò præcipimus uobis fratres in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut ſubducatis uos ab omni fratre inordinatè ambulante & non ſecundum traditionem, quam accepit à nobis.

Hæc quarta præſentis capitis pars eſt, quæ eò pertinet, ut fugiamus occaſiones peccati. Nihil enim magis procliue eſt, quàm malo ſodalitio corrumpi, iuxta dictum: Corrumpunt bonos mores ὁμιλίαι κακαὶ, id eſt, ſodalitia & colloquia praua. Item, qui tetigerit picem inquinabitur ab ea. Huc pertinet etiam gnomicum Theognidis dictum. ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ᾽ ἐσθλὰ διδάξεαι ἢν, ἢ κακοῖσι συμμιχθῇς, ἀπολεῖς τὸν δὲ παρόντα νόον.

Ita hic Paulus uult, ut fugiamus inordinatos fratres, Non ita sanè, quin eos moneamus sui officij, & obiurgemus ex dilectione, quo redeant in uiam, sed ne conuersemur cum illis familiariter, unde aliqua labes in nos quoque aspergi possit. Sed quos uocat inordinatos? Hos ipse Paulus definit esse, qui iuxta traditionem à se acceptam non uiuunt. Traditio autem Pauli doctrinæ fidei & morum est, hos ergo uult caueri ut inordinatè ambulantes, qui uel contra doctrinam inutiles mouent quæstiones, uel qui fidei uani potius iactatores sunt, quàm sinceri amatores, uel qui morum improbitate alijs sunt scandalo. Qui enim tales sunt fratres & Christiani dici quidem uolunt, sed quia Deum factis negant, abominabiles sunt, iuxta dictum Pauli ad Titum 1. Deum inquit confitentur se scire, at operibus negant, cum sint abominabiles & contumaces ad omne opus bonum reprobi. Hoc loco abutuntur Phanatici quidam, qui non putant in ullo cœtu ueram esse Ecclesiam, ueramque sacramentorum administrationem, in quo aliqui sunt impij & prophani homines. Vnde sequitur magna absurditas, nempe quòd in familia Adam non

fuerit

fuerit uera Ecclesia, Quia ibi Cain impius delituit. Nec in familia Noe, quia impium Cham secum in arca habuit: Imò nec in Christi societate & in extrema cœna in qua Iudas proditor conuiua aderat. Breuiter nullus est cœtus in mundo nec fuit, in quo aliqui non sunt admixti mali. Proinde istos phanaticos fugiamus qui fingunt nobis Ecclesiam, quemadmodum Plato perfectam politiam, quæ apud Ideas ipsius adhuc delitescit, nec unquam in lucem prodibit. Deinde & in hoc errant, quòd existiment Paulum hoc loco de excommunicatione agere, tantum enim de ea segregatione seu subductione loquitur, quæ in nostra manu & arbitrio posita est. Est enim hoc in nostra manu subducere nos à familiari improborum conuictu & conuersatione. At non liberum est nobis, modò ueri Christiani esse uelimus, à publico cœtu Ecclesiæ nos subducere. Est enim æternum Dei mandatum, ut oues Christi uocem sui pastoris audiant, ac ministerio uerbi debitam præstent obedientiam. Proinde sciant infirmi abstinendum esse à flagitiosis & inordinatis, quantum ad priuatam conuersationem attinet, non quantum ad Ecclesiæ communicatio-

nicationem, nisi censura Ecclesiæ fuerint excommunicati. Quocirca consilium Augustini sequamur (qui inquit) misericorditer corripiet homo quod potest, quod autem non potest patienter ferat, & cum dilectione gemat ac lugeat.

Ipsi enim scitis quomodo oporteat imitari nos, quòd non inordinatè uiximus inter uos, neq; gratis panem comedimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte ac die laborantes, ne grauaremus aliquem uestrum.

Loco rationis suum exemplum proponit, docet enim, ut bonus doctor, non solum præcepta uitæ, ac normam morum uerbis præscribit discipulis & auditoribus, uerumetiam se ipsum exemplar statuit, quo præceptis & exemplis simul erudiantur discipuli. Qui enim piè docent & malè uiuunt, non solum moribus destruunt quod doctrina ædificant, uerumetiam sibijpsis & alijs duces sunt ad exitium.

tium. Quapropter Menandrum rectè dixisse existimo, Cum inquit: Mores dicentis, non sermones persuadent. Discant igitur ex hoc loco docentes cùm in scholis, tùm in templis se speculum doctrinæ exhibere discipulis, suisque moribus quod docent exprimere. Sed quomodo uult Paulus Thessalonicenses se imitari? Non inordinatè uiuendo, & quia potissimum hæc admonitio pertinet ad fucos otij amatores & laboris uocationis desertores, Argumentum proponit à maiore ad minus hoc pacto: Ego Paulus qui uester doctor sum, non comedo panem alicuius gratis, immo laboro manibus pro uictu, tametsi iure possim à uobis laboris mercedem petere. Multò minus alij deberent ex alieno uiuere & otium sectari. Sed quid dicemus? Num Paulus hîc ministris uerbi & alijs Christianis generalem regulam præscribit? An non iuxta dictum Domini dignus est mercenarius mercede sua? Obseruanda est temporis circumstantia. Paulus prædicauerat Euangelium Thessalonicensibus, quos primus Christo adduxit. Iam si quod permissum à Domino est stipendium laboris petijsset, non defuissent Sycophantæ,

qui

qui dixissent Paulum uentris curam habere potius quàm salutis hominum. Quare prudenter & piè abstinet à suo iure ne quid impiorum calumniæ noceant suo ministerio. Quod sanè exemplum omnibus pijs ministris est imitandum, nimirum ut ante omnia gloriam Dei & salutem animarum quærant, suis commodis sæpè neglectis.

Non quod habeamus potestatem, sed ut nos ipsos Typum daremus uobis ut imitaremini nos.

Hæc ualde necessaria est præoccupatio qua anteuertit eorum obiectionem, qui ab exemplo Pauli regulam generalem erant facturi: Nimirum ut omnes uerbi ministri gratis docerent, ac de suo proprio labore uiuerent exemplo Pauli. Sed Paulus distinguit inter ius & factum. Ius se habuisse dicit accipiendi stipendium & mercedem pro suo labore. Quemadmodum copiosius docet 1. Corinth. 9. Et ego supra pluribus ostendi, 1. ad Thessal. 2. sed à facto se abstinuisse tantum dicit, idque

ideò, ut malignis hominibus omnem calumniandi, & ſiniſtrè de ſe ſuſpicandi occaſionem amputaret: Attamen Paulus dicit ſe hoc feciſſe quo alijs daret exemplum, quod imitarentur. Fateor id quidem, omnes enim miniſtros uerbi decet factum Pauli imitari, quantum quidem ad genus facti attinet, uidelicet, ne impediant curſum Euangelij importuna ſui iuris uſurpatione, neue ullam quantum in ſe eſt malignis hominibus occaſionem calumniæ præbeant. Caueant igitur pro uiribus pij uerbi miniſtri, ne quid faciant, quod doctrinæ Euangelicæ inuidiam conciliare poſsit, diſcantque omnia ferre, ne quod ſcandalum dent Euangelio Chriſti.

Etenim quando eramus apud uos hoc præcipiebamus uobis, quod ſi quis non uult operari, neque edat.

Iuſtiſsima ſanè regula: Sed cuius charitas ἐπιείκειαν & moderationem nouit. Neque enim hac regula excuſaueris te, ſi indigentem proximum in ſua neceſsitate non ſubleuaueris. Quare rectè iuxta præſentis

loci periſtaſin intelligenda eſt, hoc pacto. Si quis non laborat, id eſt, ſi ualidus & fortis otium ſectatur, ut ex alieno uiuat, prætextu religionis, is non edat, hoc eſt, Sinendus eſt tantiſper donec fame coactus laborare pro uictu incipiat. Vult igitur hæc Pauli regula, ut inter ualidos & infirmos diſcernamus. Illi enim compellendi ſunt uel duriſsimo telo fame, ut honeſto labore ſibi uictum quærant: Hi iuuandi & fouendi ſunt, ut Chriſti membra & cohæredes uitæ æternæ. Porrò ſi quis ex hoc Pauli loco contendere uelit manuarium laborem omnibus præcipi, περίςασις textus eum confutat. Loquitur enim hîc Paulus, ut antea admonui, de otioſis hominibus qui nihil boni in commune contulerunt, ſed ex alieno iners ſectantes otium uixerunt. At Geneſ. 3. dicitur. In ſudore uultus tui ueſceris pane tuo. Reſpondeo, non eſſe præceptum ſed irrogationem pœnæ, quam more ſcripturæ notat ſpeciei uocabulo. Per laborem enim omnes ærumnas & calamitates impoſitas generi humano propter peccatum intelligit: quæ ſanè calamitates, tametſi communes ſunt toti generi humano, non tamen æqua menſura ſingulis membris imponuntur,

ſed ſingulis partitur Dominus certam menſuram, & mitigat in ijs, qui ſe ex fide inuocant.

Audiuimus enim quoſdam ambulantes inordinate, nihil operis facientes ſed curioſe agentes.

Iam proximæ præcedentis exhortationis occaſionem attingit. Audiuerat enim quoſdam ocium ſectari, & religionis, prætextu ex alieno uiuere. hos contra ordinem facere aſſerit, ut qui nō ſolū otium captent nihil agendo, uerum etiam ex otio agere malè diſcant, iuxta uulgare dictum. Homines nihil agendo, male agere diſcunt.

Huiuſmodi præcipimus & hortamur per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ut cum quiete operantes ſuum panem comedant.

Conatur reuocare in uiam inordinatè ambulantes. diligenter aūt obſeruanda eſt

obtestationis formula, qua eos obtestatur per Dominum nostrum Iesum Christum, quo initium secundi capitis ad Philippenses referatur. Si qua igitur consolatio in Christo, si quod solatium dilectionis, Si qua communio spiritus, si qua uiscera & miserationes, implete meum gaudium, &c.

Quies cuius hîc meminit, curiositati malignæ opponitur, Quemadmodum ostendi supra capite quarto prioris Epistolæ ad Thessalonicenses. Vult igitur Paulus, ut ociosi curiositatem & inertiam fugiant, ac se honesto sustentent labore. Proinde ut commendatur hîc omnibus Christianis modesta quies cum proprio labore: Ita econtra prohibetur maligna curiositas. Quod hîc sine addito operantes dicitur, in priori Epistola exponitur, cum additur propria: ut quilibet Christianus in sua uocatione sit sedulus ac fidelis. Nempe ut suum panem comedat honesto labore partum. Idem uult Dominus cum præcipit orare: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Vult enim ut nostro labore uiuamus, ita tamen, ut benedictionem omnem à Domino esse agnoscamus.

Vos autem fratres ne defatigimini facientes bene.

Inordinatos admonuit, nunc autem pios hortatur, ut in cursu sine defatigatione contendant. Verbum græcum ἐκκακήσητε significantius est. Nam significat propriè in aliqua re seu actione reddi remissiorem, seu deteriorem, ut si quis certas actiones sibi quotidie obeundas præscriberet, & in eis paulatim deficeret quasi pertæsus laboris. Vnde uetus interpres & Ambrosius reddiderunt, nolite deficere benefaciendo, Athanasius putat prolepsin esse, qua occurrit Paulus ijs quæ ex superiori dicto (panem suum comedant) sumerent occasionem, nihil in usum proximorum indigentium conferendi, quos dicit Paulum reuocare ad commune officium, nimirum quòd non inde debeant sumere occasionem defatigatiouis in præstandis proximo officijs ex charitate. Verùm Paulus uidetur generalius loqui. Nempe de omnibus pietatis exercitijs, ut hoc membrum opponatur inordinationi in genere, quam reprehendit.

At ſi quis non obtemperat ſermoni noſtro, per Epiſtolam hunc indicate, ut ne commertium habeatis cum illo, ut pudore ſuffundatur neque uelut inimicum habeatis, ſed admonete ut fratrem.

Hæc ſexta huius capitis pars eſt, in qua docet quomodo agendum ſit cum inordinatè ambulantibus, & pertinet hæc pars ad diſciplinam ſeu iuriſdictionem Eccleſiaſticam. ut autem hæc Pauli præceptio utiliſsima Eccleſiæ intelligatur, apertius analyſin inſtituam, ac in certas partes hanc pericopam diſtribuam, unde apparebit quomodo ſit cum delinquentibus agendum. Prima igitur particula eſt ut doceantur homines, quid facto ſit opus, quidq; deceat. Secunda, ut aberrantes ab ordine à fratribus, quibus ea res innotuit, admoneantur. Tertia, ut admoniti ſed præfracti miniſtris Euangelij declarentur, quo ipſorum proteruia illorum authoritate caſtigetur. Quarta, ut qui miniſtrorum authoritati non cedunt, uitentur ab alijs, & excludantur

dantur

dantur à cœtu Ecclesiæ. Quinta particula est de fine excommunicationis. Nimirum ut lapsus pudore suffusus resipiscat tandem, ac reconcilietur Ecclesiæ. Sexta particula est de affectu piorum erga fratres errantes & excommunicatos. Nimirum ut non persequamur illos tanquam hostes, sed ut admoneamus tanquam fratres, quò eos Christo lucri faciamus.

Ipse autem Dominus pacis det uobis pacem semper omni modo, Dominus cum omnibus uobis. Salutatio mea manu Pauli, quod est in omni Epistola, ita scribo: gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis, amen.

Iam claudit Epistolam suo more, idque fausta imprecatione, optans Thessalonicensibus pacem, hoc est omnia prospera ac salutaria ac præcipuè gratiam Dei, hoc est, fauorem quo Deus nos complectitur credentes propter filium.

FINIS.

